

Odborný preklad 1

Ekonómia

Budmerice 24. – 25. október 2003

Stavebníctvo – architektúra – doprava

Budmerice 4. – 5. jún 2004

Bratislava 2005

Materiály zo seminárov

*Tvorba a využívanie prekladových, terminologických
a výkladových slovníkov*

ODBORNÝ PREKLAD 1

Účelová publikácia

Slovenskej spoločnosti prekladateľov odbornej literatúry

Zodpovedná redaktorka: *Mgr. Johana Hasonová*

Editori: *prof. PhDr. Edita Gromová, CSc., PhDr. Anna Šebestová,
PhDr. Jaroslav Šoltys, PhD.*

Recenzent: *Mgr. Johana Hasonová*

Copyright © *Slovenská spoločnosť prekladateľov odbornej literatúry*

Rok vydania: 2005

Vydavateľstvo: *AnaPress Bratislava*

ISBN 80-89137-08-3

OBSAH

I. časť EKONÓMIA

Niektoré aktuálne problémy/otázky prekladu nových anglických termínov v oblasti obchodu a marketingu, ich výklad a použitie v slovenskej odbornej terminológii	7
<i>Milan Oreský</i>	
Slovenská a anglická terminológia EÚ – Prekladateľské postupy	13
<i>Augustína Hajiková</i>	
Slovensko-nemecký hospodársky slovník ako integrálna súčasť zvyšovania komunikatívnej kompetencie	27
<i>Eva Ondrčková – Danuša Lišková</i>	
Španielsko-slovenský ekonomický slovník	33
<i>Milada Pauleová</i>	
Slovensko-taliansky a taliansko-slovenský ekonomický slovník	35
<i>Elena Smoleňová</i>	
Ateliéry odborného prekladu – príprava prekladateľov pre hospodársku prax	39
<i>Alojzia Zelenayová</i>	
Niekoľko termínov	47
<i>Valentína Šebestová</i>	

II. časť STAVEBNÍCTVO – ARCHITEKTÚRA – DOPRAVA

Skúsenosti z prekladania eurokódov – európskych noriem pre navrhovanie stavebných konštrukcií	53
<i>Ivan Baláž</i>	
Implementácia európskych noriem a jej konzekvencie	63
<i>Eva Tomášiková</i>	

Portal – Multimediálny preklad <i>Bystrík Bezák</i>	73
Odborná terminológia a vyučovanie cudzích jazykov na Fakulte architektúry STU <i>Jana Záhorcová</i>	81
Grécko-byzantsko-slovanská chrámová terminológia <i>Štefan Švagrovský</i>	89
Zraniteľnosť prekladov pojmu dizajn <i>Robert Špaček</i>	93
Preklad projektovej dokumentácie stavby <i>František Tomášik</i>	99
Problém polysémie v technickej dokumentácii francúzskych subdodávateľských subjektov v SR <i>Peter Kopecký</i>	105
Terminologická synonymia v oblasti stavebníctva vo francúzštine a problematika ekvivalentácie <i>Jana Levická</i>	117
„Veď to treba len preložiť!“ Je to skutočne také jednoduché? <i>Ildikó Gúziková</i>	133
Niekoľko poznámok k práci na Nemecko-slovenskom a Slovensko-nemeckom stavebnom slovníku <i>Marta Juríková</i>	143
Terminologické problémy pri preklade odborného textu <i>Irina Habajová</i>	149
Nadväznosť v odborných textoch <i>Daniela Ondrejkočová</i>	155

I. časť
EKONÓMIA

NIEKTORÉ AKTUÁLNE PROBLÉMY/OTÁZKY PREKLADU NOVÝCH ANGLICKÝCH TERMÍNOV V OBLASTI OBCHODU A MARKETINGU, ICH VÝKLAD A POUŽITIE V SLOVENSKEJ ODBORNEJ TERMINOLÓGII

Milan Oreský

S potrebou, s problémom dosiahnuť čo najpresnejší, najvýstižnejší preklad, a tým i využitie odborných anglických termínov z oblasti obchodu a marketingu sa stretávame čoraz častejšie. Je to spôsobené jednak zintenzívnením využívania zahraničnej literatúry a odbornej tlače na vedecké, pedagogické a novinárske účely, ale čoraz častejšie nás tieto otázky zaskočia pri prekladoch slovenských textov, odborných statí a článkov, ktoré prezentujeme na medzinárodných konferenciách a ktoré sa snažíme publikovať v zahraničných časopisoch.

Biznisu a marketingu v medzinárodnom, globálnom meradle rozhodne vládne angličtina. Pozorujeme jav, že články, najmä v odborných a prípadne i „kvázi“ odborných časopisoch sú príliš popretkávané nevhodne preloženými odbornými pojmami, násilnými a často i uchu nie lahodiacimi slovami – pojmami. Niektoré takéto nešťastné príklady v ďalšej časti uvedieme. Hospodárska prax a študenti tak preberajú a osvojujú si nesprávne, nevystihujúce pojmy, ktoré odporujú niekedy i základným zásadám pravidiel slovenského jazyka.

Názor renomovanej inštitúcie v tejto oblasti – Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV – reprezentuje doc. Bosák a je formulovaný nasledovne: „Na základe skúsenosti popredných odborníkov zo slovanských krajín sa proces internacionalizácie osvetľuje ako potrebný a predovšetkým v prelomových obdobiach vývoja spoločnosti nevyhnutný jazykový jav: pri priberaní slov sa nestačí opierať len o domácu tradíciu, ale treba rešpektovať aj aktuálne potreby vo všetkých sférach nášho života.“ Odborná terminológia (zvýrazňujeme oblasť obchodu a marketingu) je záležitosťou akademickej a vedeckej sféry, ktorá by mala vychádzať z definovaných pravidiel „strážcu jazyka“, Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra.

Pri použití rôznych pohľadov môžeme konštatovať, že slovenčina je liberálna v otázkach preberania, resp. priberania nových slov. Kým prejdeme k otázkam načrtnutým v nadpise príspevku, dovoľíme si pripomenúť

niekoľko základných definícií – čo je pojem, rozsah pojmu a obsah pojmu, termín. Použijeme definície podľa filozofickej terminológie, ktorá definuje *pojem ako kognitívny (poznávací) významový útvar alebo kognitívne významové dianie, ktoré je výsledkom poznávania vlastností alebo vzťahov entít* (entita – útvar, jav, vec, bytosť, skutočnosť). Pojem dovoľuje vyčleniť nejakú skupinu javov alebo predmetov, priradiť im jednotiaci zmysel a odlišiť ich od všetkého ostatného. To, čo majú veci spoločné, je pritom v pojmoch zachytené na všeobecnej úrovni. Na pojme sa tradične vyčleňuje o. i. rozsah pojmu a obsah pojmu.

Rozsah pojmu je významová zložka, súčasť pojmu, ktorá sa týka všetkých prvkov určitej množiny.

Obsah pojmu zahrnuje výsledok poznania podstatných vlastností, črt spoločných všetkým prvkom množiny entít, ktorých sa pojem týka. Podľa FILIT-u (Otvorenej filozofickej encyklopédie, ktorú môžeme nájsť i na internetovej stránke <http://www.uniba.sk/filit>) obsahom pojmu spolu s rozsahom pojmu sa zaoberá tradičná logika. *Formálna logika* (charakterizovaná ako veda o zákonoch deduktívneho poznania) skúma všeobecné ľudské zákony správneho budovania a spájania myšlienok pri uvažovaní (využíva napríklad zákon totožnosti, zákon protirečenia, zákon dostatočného dôvodu) a ich aplikáciu pri myšlienkových postupoch. Dôležité sú využívané formy spájania myšlienok pri usudzovaní, a to indukcia, tradukcia (sprostredkovávanie úsudku), analógia, dedukcia a pravidlá dokazovania a vyvracania. Uvedené postupy tvoria metódy hľadania a vymedzovania pojmov v odbornej terminológii.

Termín podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka je pomenovanie pojmu v sústave pojmov daného vedného odboru. Preto sa častejšie využíva označenie – termín, odborný termín. Vždy však vychádzame z vymedzenia, definovania obsahu a rozsahu pojmu, ktorý odborný termín označuje.

Rekapituláciou týchto všeobecných predpokladov a definícií chceme zdôrazniť, že považujeme za potrebné aplikovať ich v nami uvádzanej problematike prekladu odborných pojmov z angličtiny do slovenčiny.

Na základe praktických skúseností odporúčame niekoľko zásad využiteľných pri prekladoch z angličtiny do slovenčiny.

A) Ako jedno z hlavných, kľúčových kritérií odporúčame, aby preklady, prekladané termíny, boli jasné, pochopiteľné, vystihujúce. Ak je to účelnejšie, odporúčame používať opisné preklady, resp. zavádzať i viacslovné pojmy a nesnažiť sa násilím vytvárať jednoslovné ekvivalenty.

- B) Využívať jemné odtiene jazyka aj uvádzaním synonym, ktoré pomáhajú lepšie, hlbšie vystihnúť obsah pojmu.
- C) Porovnávať preklad pojmu alebo inšpirovať sa prekladom odborných anglických termínov z oblasti obchodu a marketingu do češtiny, prípadne i do poľštiny. A to jednak z dôvodu príbuznosti našich jazykov, ktoré patria do skupiny slovanských jazykov, a jednak preto, že naše ekonomiky, resp. spoločnosti prechádzajú obdobnými procesmi transformácie.
- D) Preklad alebo i transkripcia anglických odborných termínov v obchode a marketingu je dynamický, „živý proces“, ktorý musí využívať premenlivé, pružné formy porovnávania, konfrontácie názorov a flexibilnú dostupnosť i širšiemu okruhu záujemcov (hospodárska prax, študenti). Preto odporúčame v rámci tohto projektu dočasne alebo i s cieľom trvalej prevádzky vytvoriť internetovú verziu Krátkeho prekladovo/výkladového slovníka odborných pojmov obchodu a marketingu. Tento krátky slovník by mal implementovanú možnosť dopĺňania, upresňovania, zasielania pripomienok a návrhov od širšej odbornej, vedeckej a akademickej obce i ostatných záujemcov o túto oblasť. Jedným z hlavných cieľov takto realizovaného Krátkeho prekladovo/výkladového slovníka odborných pojmov obchodu a marketingu (KPVS) by bola osveta pre hospodárku prax, študentov, ktorí často používajú odborné termíny bez hlbšieho poznania.

Uvedieme konkrétny príklad. V našich podnikoch je v súčasnosti hitom „brandovanie“. Študentka-diplomantka 5. ročníka štúdia popri zamestnaní neustále opakovala: „Teraz u nás (vo firme) stále hovoríme – brendujeme firmu, brendujeme produkty.“ Pri ďalšej diskusii vyplynulo, že pravdepodobne chcú uplatniť marketing budovania značky firmy a marketing budovania značky produktov. Ale je slovo „brandovanie“ nové slovo, prípadne synonymum, ktoré predstavuje brand marketing, brand management? Alebo zostaneme pri marketingu značky, manažmente značky? Skôr sa domnievame, pri zvážení širších súvislostí, že by sme „brandovanie“ označili ako hovorový výraz používaný v bežnej reči hospodárskej praxe. V odborných prejavoch, článkoch, vedeckých prácach, ale i v pedagogickej práci so študentmi by sa nemal používať. Môže to byť však i inak...

V ďalšej časti sa vyjadríme ku konkrétnym prekladom niektorých odborných termínov z logistiky. Uvedené príklady by sme rozdelili do dvoch skupín:

1. *Odborné termíny, ktorých preklad je bezproblémový.* Ale najmä z dôvodu, že v slovenskej terminológii už existujú a napriek počiatkovej ostrážitosti sa už niekoľko rokov používajú dostatočne vystihujúce slová. Ako príklad uvádzame – full-truck-cargo (využívaná je i skratka FTC) alebo full-truck load (FTL). Ako ekvivalent sa využívajú termíny carload lot (CL) a truckload lot (TL). Slovenský preklad týchto spojení – celokamiónový náklad, prípadne celokamiónová zásielka alebo celovagónový náklad, vagónová zásielka je bežne používaný. Ďalší odborný termín less-than-truckload lot (v skratke LTL) alebo less-than-carload lot (LCL) už skrýva väčšie záludnosti. Preklad „podkamiónová“, „menej ako celovagónová zásielka“ nepovažujeme za dobrý. Prikláňame sa k používaniu osvedčeného pojmu – kusová zásielka, kusová dodávka.
2. *Ďalšou skupinou sú termíny, ktoré nemajú ustálený výklad obsahu a je možné, ba priam žiaduce o ich obsahu diskutovať.* Tu uvedieme termíny: supply-chain, supply-chain management. Slovné spojenie supply-chain môžeme prekladať ako dodávkový reťazec, dodávateľský reťazec, dodávkový cyklus. Pričom slovné spojenie s použitím slova reťazec zvyrazňuje postupnosť krokov od ťažby cez výrobu, spracovanie, výrobu hotových výrobkov, predaj až po konečnú spotrebu. Cyklus je pravidelne sa opakujúci súbor postupov, pracovných úkonov. Ak je použitý preklad ako dodávkový cyklus, je dôraz položený na efektívnej opakovateľnosti, čo je cieľom tvorby „supply-chain“. Častejšie je používaný preklad – dodávateľský reťazec.

V nasledujúcej časti uvedieme odborné anglické termíny, ktoré boli použité počas prezentácie na GLORI (Global LOGistics Research Initiative) konferencii v holandských Delfách v máji 2003.

Nové „problémy“ alebo nové podnety nastávajú pri používaní prívlastkov, ktoré majú bližšie charakterizovať obsah pojmu. Tento trend je populárny v odbornej terminológii. Hľadanie vhodnej kombinácie spojenia odborného pojmu a prívlastku vyžaduje osobitný výklad, hlbšie skúmanie obsahu. Z tohto pohľadu sa pozrime na termíny – adaptive supply chain a synchronized supply-chain.

Adaptive supply-chain môžeme preložiť ako adaptabilný dodávateľský reťazec alebo prispôsobujúci sa dodávateľský reťazec, čím chceme zvýrazniť jeho hlavnú vlastnosť – schopnosť zmeniť sa tak, aby to vyhovovalo istým/meniaciom sa okolnostiam, požiadavkám, novému prostrediu. Vzhľadom na dostatočnú rozšírenosť a používanie slova adaptabilný, jeho všeobecné osvojenie, uprednostňujeme preklad adaptabilný dodávateľský reťazec.

Synchronized supply-chain prekladáme ako synchronizovaný dodávateľský reťazec, pričom synchronizovať tu znamená uvádzať alebo uviesť do časovej zhody, resp. zladovať, zladíť jednotlivé prvky/časti reťazca. Rozhodne je možné zvážiť i používanie termínov: zosúladený dodávateľský reťazec, zladený dodávateľský reťazec.

Zložitejšie je to s termínom – *intelligent logistics* = inteligentná logistika. Prívlastok inteligentný má zvýrazniť, že ide o logistiku založenú na inteligencii (podľa výkladu s použitím klasickej logiky). Znamená to však, že ostatná logistika nie je založená na inteligencii? Rozhodne nie. Prívlastok inteligentný sa používa aj v iných spojeniach, napr. inteligentná budova (administratívna budova), čo znamená, že budova má inštalované rozvody pre napojenie informačných technológií – tzv. štruktúrovanú sieť. S využitím analógie a rozboru obsahu môžeme takúto logistiku charakterizovať ako logistiku, v ktorej procesoch sa intenzívne využívajú najnovšie informačné technológie. V tomto prípade odporúčame využívať skôr opisný spôsob, lebo slovné spojenie inteligentná logistika predikuje, že ostatná logistika nie je založená na znalostiach.

Termín *prognostic-integrated logistics* prekladáme ako predvídajúca logistika alebo opisne logistika obsahujúca predvídanie/prognózovanie, ktoré sa vzťahuje na procesy, situácie, javy, činnosti súvisiace s logistickými činnosťami.

Auto-adaptive competitive system = samoregulačný konkurencieschopný systém. Zdôrazňuje spätnú väzbu, ktorá zabezpečuje reguláciu správania sa a prispôbovania sa systému.

Adaptive closed-loop control system = adaptabilný kontrolný systém so spätnou väzbou. Zdôrazňuje prispôbivosť systému zabezpečenú spätnou väzbou (closed-loop – uzatvorená slučka).

Responsive networks sú kladne reagujúce, podnetom prístupné siete (vo väzbe na distribúciu a logistiku). Pre oblasť obchodu a marketingu je lepší preklad – vnímavé siete, čo znamená, že systém pozorne sleduje

a vhodne reaguje na vývoj a podnety trhu, zákazníkov, makroprostredia alebo mikroprostredia.

LITERATÚRA

Kolektív: Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: Za a proti.
Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2002

SLOVENSKÁ A ANGLICKÁ TERMINOLÓGIA EÚ

PREKLADATEĽSKÉ POSTUPY

Augustína Hajiková

Už Montesquieu upozorňoval na skutočnosť, že „*prispôbiť politické a občianske zákony jedného národa zákonom národa druhého je veľmi odvážny čin*“ (Montesquieu 1748), a poukázal tak na prvý a stále aktuálny problém prekladu právneho jazyka, ktorým je

- *rôznosť právnych systémov*. Akékoľvek porovnanie dvoch právnych systémov vyvolá nemálo ťažkostí, keďže totožné právne systémy neexistujú. Druhý okruh ťažkostí tvoria
- *jazykové odlišnosti*, ktoré sú vyslovene lingvistickou záležitosťou a môžu byť vyriešené iba dokonalým ovládaním východiskového a cudzieho jazyka. K tomu dodajme, že spoľahlivej a úplnej dokumentácie právnej terminológie je stály nedostatok.

V procese prekladu právnych prejavov je teda úlohou prekladateľov preložiť text z východiskového do cudzieho jazyka tak, aby obsah zostal neporušený a preložený text zodpovedal jazykovému úzu a norme cieľového právneho jazyka. Najjednoduchšie je, keď je právna informácia prenášaná jazykovými znakmi (ikony, signály alebo nejazykové symboly, napríklad dopravné značky). V takom prípade stačí zistiť, či sa daný znak používa aj v oblasti cudzieho jazyka (napríklad väčšina dopravných značiek je medzinárodná). V prípade kladného výsledku môže prekladateľ považovať daný znak za invariant a použiť ho v cieľovom kontexte.

Michal Tomášek (1998) zhrnul zásady prekladu do troch požiadaviek:

- *neprekladať*, ale vyhľadať zodpovedajúce riešenie na úrovni cieľového jazyka. Tu je potrebné poukázať predovšetkým na nevyhnutnosť porovnať riešenie vo východiskovom právnom jazyku i v cieľovom právnom jazyku pomocou vnútrojazykového prekladu.
- *vytvoriť nový termín* možno len tam, kde neexistuje zodpovedajúci termín v cieľovom jazyku, alebo tam, kde termín obsahovo nevyhovuje. Pritom je potrebné prihliadať na vnútorné zákonitosti jazyka a na sústavu terminológie v cieľovom jazyku, aby bol novovytvorený termín ústrojný.

- pri *prekladani slovných spojení a viacslovných termínov* je potrebné dbať na rozdielnosť terminologických sústav, hlavne na ich lexikálne sémantické odlišnosti.

Teraz si vymedzíme všeobecné prekladateľské postupy, o vytýčenie ktorých sa na prelome 50. a 60. rokov pokúsila francúzsko-kanadská škola porovnávačej štylistiky (Malblanc, Vinay, Darbelnet, Blanc), ktorá definovala nasledujúce prekladateľské postupy:

1. moduláciu
2. transpozíciu
3. kalky
4. výpožičky

1. *Prekladateľský postup modulácie* spočíva v prevode sémantickej (významovej) stránky právneho prejavu vo východiskovom jazyku do zodpovedajúcej sémantickej (významovej) stránky v cieľovom jazyku pri použití primeraných výrazových prostriedkov. Prekladateľský postup modulácie je tak vlastne vzájomným pôsobením sémantických metód vnútrojazykového prekladu medzi dvomi jazykmi. Sémantická metóda posudzuje dvojité vzťah, a tým je *psychologický vzťah*, čiže vzťah medzi jazykovým znakom a abstraktným pojmom, a *lexikálny vzťah*, čiže vzťah obsahu a rozsahu právneho prejavu k označovanej skutočnosti. Psychologický aspekt berie do úvahy vydelovanie objektívnej (právnej) skutočnosti pri tvorbe právnych prejavov a následne formuje lexikálny vzťah, v akom rozsahu a obsahu je takto vydelená objektívna (právna) skutočnosť takto vzniknutým právnym prejavom pokrytá. Tieto dve skutočnosti sa zistia oddelene vo východiskovom právnom jazyku i v cieľovom právnom jazyku a potom sa obsah právneho prejavu vo východiskovom právnom jazyku jednoducho primeranými jazykovými prostriedkami prevedie do cieľového právneho jazyka. A práve tu prichádza v súvislosti s prekladateľským postupom modulácie dôrazne k slovu metóda porovnávacieho práva.

Pokiaľ ide o porovnanie vydelovania objektívnej skutočnosti vo východiskovom a cieľovom právnom jazyku napríklad anglický pojem „*lending right*“ vydeluje z objektívnej skutočnosti také právne skutočnosti, ktoré povoľujú alebo zakazujú prenajímanie alebo požičiavanie diel chránených právom. Modulovaný preklad pojmu „*lending right*“ do slovenčiny ako „*zmluvné použitie diela*“ si teda kladie za cieľ vydeliť rovnaké okruhy objek-

tívnej skutočnosti ako anglický originál. Pre účely smernice (Biela kniha) výraz „*lending*“ znamená sprístupňovať pre použitie na obmedzené časové obdobie a nie za účelom priameho alebo nepriameho hospodárskeho alebo komerčného prospechu, ak je táto činnosť vykonávaná zariadeniami, ktoré sú prístupné verejnosti. Takto vydelená objektívna skutočnosť potom formuje v slovenčine a v angličtine rozdielny lexikálny vzťah oboch pojmov, prejavujúci sa v rozdielnom obsahu a rozsahu ich významov.

Uvedieme ďalšie príklady: *insider dealing* – obchodovanie s použitím dôverných informácií, *clearing house* – stredisko informácií, *fair competition* – zdravá hospodárska súťaž, *umbrella company* – zastrešujúca spoločnosť, *step-by-step policy* – politika malých krokov, *treatment process* – spracovateľský postup, *market player* – účastník trhu.

Modulácia je prirodzene prekladateľský postup, ktorý nefunguje len na úrovni termínu, ale hlavne na úrovni rozsiahlejších prejavov právneho jazyka, ako sú slovné spojenia, jazykové šablóny, ale i celé vety alebo časti textu. Pre takéto prípady možno uviesť napríklad preklad článku 33 zo Štatútu Rady Európy z angličtiny do slovenčiny. V angličtine je text článku pevne stanovený takto:

„*Ordinary sessions of the Consultative Assembly shall be held at the seat of the Council unless both the Assembly and the Committee of Ministers concur that the session should be held elsewhere.*“

S prekladom článkov si prekladateľ nemusí robiť príliš veľa starostí. Vystačí tu so substitúciou, čiže nahradí text vo východiskovom právnom jazyku textom v cieľovom právnom jazyku. V slovenčine je preklad tohto článku takýto:

„*Riadne zasadnutia Parlamentného zhromaždenia sa konajú v sídle Rady, ak sa Výbor a Zhromaždenie nedohodnú spoločne inak.*“

Významová stránka je zachovaná a zachovaná je i stránka výrazová, hoci sú tu drobné odlišnosti.

2. Prekladateľský postup transpozície. Podstatou tohto prekladateľského postupu je čo najvernejšie zachovanie významovej stránky (právneho) prejavu za cenu zmien jeho výrazovej stránky. Preto sa často v dôsledku prekladateľského postupu transpozície v cieľovom právnom jazyku menia oproti východiskovému právnomu jazyku buď slovnodruhové kategórie, alebo vetnočlenové kategórie. Z tohto hľadiska sa odlišujú takisto dva základné druhy transpozície, a to:

- *slovnodruhov transpozicia*
- *vetnolenov transpozicia*

Slovnodruhov transpozicia spoiva v zmene slovnodruhovch kategórií medzi vychodiskovm a cielovm jazykom. Je dobre vyuiteln pri preklade termínov, samozrejme viacslovných, kde možno niektor slovnodruhov kategórie ment, ako pri preklade neterminologickch suast právneho jazyka. Napríklad anglick pojem „*competition policy*“ sa do slovenčiny preloží ako „*politika hospodárskej stae*“, čiže slovnodruhovou transpoziciou, kde sa z prdavneh mena vo vychodiskovom jazyku stáva v cielovom jazyku podstatn meno (v slovenčine navyše roziren o dalšie prdavn meno „*hospodársky*“).

Uvedieme dalšie príklady: „*aircraft certification*“ – „*osvedčenie lietadla o letovej spsobnosti*“, „*branded article*“ – „*znakov druh tovaru*“, „*equality law*“ – „*právo v oblasti rovnosti mužov aien*“, „*acquisition of property*“ – „*nadobudnutie nehnuteľného majetku*“, „*changeable event*“ – „*vznik daňovej povinnosti*“, „*indicative priority*“ – „*návrhy prioritných opatren*“. Mali by sme poznamenať, že pre teóriu je takto postup nielen transpozicia slovnodruhov, ale i transpozicia zrieduua, lebo dochádza k rozširovaniu počtu slov (lexiklnch jednotiek). Opan postup je transpozicia zhustuua, čiže zmenšovanie počtu lexiklnch jednotiek. Napríklad pri preklade pojmu „*contracting authority*“ do slovenčiny ako „*obstarvatel*“.

S *vetnolenovmi transpoziciami* sa môžeme stretnt medzi podmietom a predmetom, ako napríklad v preklade vety „*In accordance with the financial regulations, the budget of the Council shall be submitted annually by the Secretary General for adoption by the Committee.*“ do slovenčiny ako „*V sulade s finannm poriadkom predkladá generální tajomník každoročne rozpočet Rady na schválenie Výboru.*“ Z uvedeného prekladu je navyše zreteln zhustuui efekt prevedenej vetnolenej transpozicie.

V terminológii Eurpskej unie prevauuu jednoznačne termíny dvojslovne a viacslovne nad termínmi jednoslovnmi. Jednoslovne termíny su vzacne a je pre ne prznane, že su sice plnovznamovmi slovami, takmer rudimentlnmi právními vyrazmi („*právo*“), ale vachinou su obohacovane o nove prvky bud mimo tohto termínu, napríklad prívlastkami („*majetkove právo*“), alebo vo vnútri jedneh slova rôznymi slovtvornmi procesmi („*právnik*“, „*prvoplatny*“, „*právomoc*“). Otázkam viacslovných termínov sme sa učí venovali, ostáva nm zmient sa o slovtvornej stránke, čiže vn-

tornej konštrukcii jednoslovných termínov, a o ich vzťahu k transpozícii. Tak ako často nemôžeme použiť pre preklad napríklad rovnaké prívlastkové konštrukcie vo východiskovom a cieľovom jazyku, práve tak často sa musíme zaoberať novou slovtvorbou vo vnútri jednoslovných termínov, prípadne ich zmenou na termíny viacslovné alebo naopak. Pritom je dobré pohybovať sa v rámci troch základných slovtvorných kategórií, ktorými sú:

- *kompozícia*
- *derivácia*
- *konverzia*

Kompozícia, čiže skladanie slov spočíva vo vytváraní jedného slova s novým významom z pôvodne dvoch (alebo viac) iných plnovýznamových slov (napr. *foodstuffs* – *potraviny*).

Derivácia, čiže odvodzovanie slov spočíva v pripájaní neplnovýznamových predpôň alebo prípon. Osobitným druhom derivácie je skracovanie alebo abreviácia, ktorá spočíva v tvorbe skratiek. Môže ísť o skratky vzniknuté odnímaním častí slov „Europol“ – „European Police Office“ – „európska policajná služba“ alebo o skratky zložené zo začiatočných písmen, napr. „*ESF (European Social Fund)*“ – „*ESF (Europäischer Sozialfonds)*“ – „*FSE (Fonds social européen)*“ – „*ESF (Európsky sociálny fond)*“.

Uvedieme ďalšie príklady: „*WEU*“ – Western European Union – Západoeurópska únia, „*UNCITRAL*“ – United Nations Commission on International Trade Law – Komisia OSN pre medzinárodné obchodné právo, „*CELENEC*“ – European Committee for Electrotechnical Standardization – Európsky výbor pre elektrotechnickú normalizáciu (akronym prevzatý z francúzštiny – Comité européen de normalisation élektrotechnique), „*CASCO*“ – Committee for Conformity Assessment – Výbor pre posudzovanie zhody, „*NORDEL*“ – Union for the Coordination of Production and Transport of Electricity for Nordic Countries – Zväz pre koordináciu výroby a dopravy elektrickej energie pre severské krajiny (predtým mala táto organizácia názov Organization for Nordic Electrical Cooperation – uvedené v glosári Bielej knihy), „*UNEP*“ – United Nations Environment Programme – Environmentálny program OSN.

Skratky sú častým komponentom viacslovných pomenovaní (angl. *ATA Convention, consolidated financial statement of the ESCB, Council EMI, decision-making bodies of the ECB*, slov. Dohovor *ATA*, konsolidovaný

finančný výkaz ESÚB, Rada EMI, orgány EÚB s rozhodovacími právomocami).

Konverzia (niekedy tiež *nepravá derivácia*) spočíva v zmene slovnodruhovej kategórie jedného slova. Je tak vlastne sama sebe slovnodruhovou transpozíciou. Napríklad pôvodne prídavné meno „*poškodený*“ prechádza do kategórie podstatného mena. Tak je to aj v angličtine „*injured*“.

3. *Prekladateľský postup kalkovania* spočíva v presnom preklade vnútornej štruktúry právneho prejavu vo východiskovom jazyku do cieľového jazyka. Používa sa hlavne pre právne termíny. Ide o postup, ktorý používa slovtvorné nástroje tak, že sa vlastne substituujú jednotlivé časti termínu vo východiskovom právnom jazyku, čím v cieľovom právnom jazyku vznikajú nové termíny.

Možnosti prekladateľského postupu kalkovaním sú však obmedzené možnosťami, danými pravidlami cieľového jazyka, takže niekedy sa radšej siahne po pôvodnom termíne, ktorý sa potom stane internacionalizmom. Napríklad slovo „*Ombudsman*“ sa síce kalkuje do francúzštiny ako „*médiateur*“, ale v slovenčine kalk nemáme a používa sa jednoducho anglický originál ako plnohodnotná výpožička v podobe internacionalizmu.

Kalkovanie, čiže preklad slovo za slovom, môže často viesť i k nezmyselným výsledkom typu: „*enter into force*“ – „*vstúpiť do moci*“ namiesto „*nadobudnúť účinnosť*“. Preto je v prípadoch slovných spojení potrebné namiesto kalkovania zoznámiť sa so slovesnými väzbami v cieľovom právnom jazyku a všetkými implikáciami tak, aby prekladateľ použil správne sloveso, ktoré by tam nepôsobilo neústrojne: „*bring an accusation against sb.*“ – „ *podať žalobu na niekoho*“ (a nie „*priniesť žalobu na niekoho*“), „*bring in the verdict of not guilty*“ – „*vysloviť výrok o nevine*“ (a nie „*priniesť výrok o nevine*“). Uvedené príklady poukazujú na rôzne slovesá v slovenčine „*podať*“, „*vysloviť*“, v angličtine „*bring*“, v prvotnom význame „*priniesť*“.

Pri voľbe najvhodnejšieho prekladateľského postupu stojí kalkovanie ako doslovný preklad za moduláciou. Najlepším riešením je nahradiť jazykovú šablónu priamo zodpovedajúcim substitútom v cieľovom právnom jazyku. Napríklad:

„*Having regard to the assent of the European Parliament.*“

„*So zreteľom na súhlas Európskeho parlamentu.*“

„*Having deliberated in private on...*“

„*Po prerokovaní na neverejnom zasadnutí dňa...*“

Na druhom mieste vhodnosti prekladateľských riešení stojí modulácia.
Napríklad:

„Subject to reciprocity, the Agreement shall be applied on a provisional basis pending the completion of the procedures for its formal conclusion.“

„Dohoda sa bude uplatňovať na základe reciprocity predbežne, až do ukončenia postupov na jej formálne uzatvorenie.“

Ďalšie príklady:

„approving“ – „schvaľujúc“, „noting that“ – „berúc na vedomie, že“, „desirous of“ – „so želaním, aby“.

A napokon na treťom mieste je kalkovanie, alebo, v prípade jazykových šablón či väčších častí textu, lepšie povedané, doslovný preklad.
Napríklad:

„... the principle of good faith...“

„... zásada dobrej viery...“

Kalkovať sa môžu aj názvy medzinárodných inštitúcií a následne vytvárať ich skratky v cieľovom právnom jazyku: „European Central Bank – ECB“ – „Banque centrale européenne – BCE“ – „Europäische Zentralbank – EZB“ – „Európska ústredná banka – EÚB“. Napríklad skratka „UNCITRAL“ (United Nations Commission on International Trade Law) sa v slovenčine používa v origináli („UNCITRAL“ – „Komisia OSN pre medzinárodné obchodné právo“), zatiaľ čo skratka domáceho kalku sa používa napr. vo francúzštine „CNUDCI“ (Commission des Nations unies pour le droit commercial international). Preklad skratiek názvov národných inštitúcií do cudzích jazykov býva problematický. Skratky najčastejšie prenášame v origináli a plný názov prekladáme, pokiaľ to ide, doslovne. Za skratku v origináli sa obvykle ako vysvetlivka pripája plný názov v origináli, napr. „FBI – Federal Bureau of Investigation – Federálny vyšetrovací úrad“, „CIA – Central Intelligence Agency – Ústredná spravodajská služba“.

4. Prekladateľský postup výpožičky spočíva v prenesení právnych prejavov z východiskového právneho jazyka do cieľového právneho jazyka bez zmeny významovej, ale aj výrazovej stránky. Je síce otázkou, či ide naozaj o prekladateľský postup, keď sa vlastne prenesie určitý prejav z jedného jazyka do druhého bez zmien. Výpožička je najbežnejšia pri termínoch, ale stretávame sa i s výpožičkami neterminologických pomenovaní, hlavne z latinčiny, a to tak jazykových šablón „inter alia“, „ex gratia“, „in absentia“, „ratione materiae“, „res judicata“, ako aj väčších častí textu „audiatur et altera pars“, „in dubio pro res“, „mater semper certa est“.

Iné príklady výpožičiek: „ombudsman“, „know-how“. Vzťah jednotlivých jazykov ku xenotermínom (výpožičkám) primerane ukazuje ochota vypožičiavať si z francúzštiny ťažko preložitelný termín „acquis communautaire“. Definícia termínu: „*Acquis communautaire*“ (*Community Patrimony*) je súbor spoločných práv a povinností, ktorý zaväzuje všetky členské štáty. Je založený hlavne na Rímskej zmluve a doplňujúcich aktoch (Jednotný európsky akt, Zmluva o Európskej únii a pod.) a rozsiahlom súbore sekundárnej legislatívy, ktorý je z nich odvodený. „*Acquis communautaire*“ sa vzťahuje najmä na jednotný trh a na 4 slobody s ním spojené (voľný pohyb tovaru, osôb, kapitálu a poskytovanie služieb), podlieha spoločnej politike (poľnohospodárskej, obchodnej, hospodárskej súťaže, dopravnej a pod.) a prijíma opatrenia na podporu najmenej rozvinutých regiónov a sociálne najslabších vrstiev obyvateľstva. Únia sa zaviazala starať sa o *Community patrimony* vo svojej celistvosti a o jeho ďalší rozvoj. Výnimky alebo čiastočné zrušenia zákonov v rámci danej právnej štruktúry *Community patrimony* sa udeľujú iba za výnimočných okolností a v ohraničenom rozsahu.) Tento termín sa objavuje v právnych dokumentoch jazykovej verzie anglickej, slovenskej a francúzskej. V právnych dokumentoch v taliančine sa používa modifikovaná výpožička „*l'acquis comunitario*“. Vlastný modulovaný preklad si vytvorila nemecká verzia: „*gemeinschaftlicher Besitzstand*“.

Anglicko-slovenská terminológia Európskej únie – skratky

A

ACT – Association of Commercial Television – Združenie komerčnej televízie

ADNS – Animal Disease Notification System – systém zaznamenávania chorôb zvierat

ADR – European Agreement concerning the international carriage of dangerous goods by road – Európska dohoda o medzinárodnej preprave nebezpečných tovarov po ceste

AETR – European agreement concerning the work of crews of vehicles engaged in international road transport – Európska dohoda o práci posádok vozidiel zapojených do medzinárodnej cestnej dopravy

ANIMO – notification system of live animal movements and imports – systém oznamovania pohybu a dovozu živých zvierat

ASOR – Agreement on the international carriage of passengers by road by means of occasional coach and bus services – Dohoda o medzinárodnej preprave osôb po ceste prostriedkami príležitostnej autokarovej a autobusovej dopravy

ATA – Temporary Admission of Goods – dočasný dovoz tovaru

ATM – air traffic management – riadenie leteckej dopravy

ATP – Agreement on the international carriage of perishable foodstuffs and on the special equipment to be used for such carriage – Dohoda o medzinárodnej preprave rýchlo sa kaziacich potravín a o špeciálnych zariadeniach určených pre prepravu takéhoto nákladu

B

BST – bovine somatotrophin – rastový hormón somatotropín u hovädzieho dobytky

C

CA – Competent Authority – kompetentný orgán

CAP – Common Agricultural Policy – spoločná poľnohospodárska politika

CASCO – Committee for Conformity Assessment – Výbor pre posudzovanie zhody

CATV network – cable television network – sieť káblovej televízie

CCC – 1. Community Customs Code – Colný zákonník spoločenstva

2. Consumer Consultative Committee – Poradný spotrebiteľský výbor

3. Customs Cooperation Council – Výbor pre colnú spoluprácu

CEECs – Central and Eastern European Countries – krajiny strednej a východnej Európy

CFP – Common Fisheries Policy – spoločná politika rybolovu

CITES – Washington Convention on international trade in endangered species of wild fauna and flora – Washingtonský dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými živočíšnymi a rastlinnými druhmi

CMO – common market organizations – organizácie spoločného trhu

CN – Combined tariff and statistical nomenclature – Kombinovaná sadzobná a štatistická nomenklatúra

CRS – computerized reservation system – počítačom spracovaný rezervačný systém

D

DECT – digital European cordless telecommunications – digitálne európske bezdrôtové telekomunikácie

E

EAEC – European Atomic Energy Community – Európske spoločenstvo pre jadrovú energiu

EAGGF – European Agricultural Guidance and Guarantee Fund – Európsky poľnohospodársky zabezpečovací a garančný fond

EBU – European Broadcasting Union – Európska rozhlasová únia

ECJ – European Court of Justice – Európsky súdny dvor

ECPT – European Conference of Postal and Telecommunications Administrations – Európska konferencia správ pôšt a telekomunikácií

ECTRA – European Committee of Telecommunications Regulatory Authorities – Európsky výbor regulatívnych orgánov v oblasti telekomunikácií

EEA – European Economic Area – Európsky hospodársky priestor

EEIG – European Economic Interest Grouping – Európske hospodárske záujmové zoskupenie

EFTA – European Free Trade Association – Európske združenie voľného obchodu

EIA – environmental impact assessment – hodnotenie vplyvu na životné prostredie

EINECS – European Inventory of Existing Commercial Chemical Substances – Európsky zoznam existujúcich komerčných chemických látok

EMC – electromagnetic compatibility – elektromagnetická kompatibilita

EN – European norm – európska norma

EPO – European Patent Organization – Európska patentová organizácia

EPPO – European and Mediterranean Plant Protection Organization – Európska a stredomorská organizácia na ochranu rastlín

ERC – European Radiocommunications Committee – Európsky výbor pre rozhlas

ESF – European Social Fund – Európsky sociálny fond

EÚ – European Union – Európska únia

EUROCONTROL – European organization for the safety of air navigation – Európska Organizácia pre bezpečnosť leteckej dopravy

EUROSTAT – Statistical Office of the European Communities – Štatistický úrad Európskych spoločností

F

FAO – Food and Agriculture Organization of the United Nations – Organizácia Spojených národov pre výživu a poľnohospodárstvo

G

GATT – General Agreement on Tariffs and Trade – Všeobecná dohoda o clách a obchode

GLP – good laboratory practice – dobrá laboratórna prax

GMO – genetically modified organism – geneticky modifikovaný organizmus

GMP – good manufacturing practice – dobrá výrobná prax

GVW – gross vehicle weight – maximálna hmotnosť vozidla

H

HACCP – hazard analysis and critical control point – analýza rizika a kritické kontrolné body

HGV – heavy goods vehicle – nákladné vozidlo

HOTL – heads of testing laboratories – vedúci skúšobných laboratórií

I

IAEA – International Atomic Energy Agency – Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu

IBTO – International Broadcasting and Television Organization – Medzinárodná organizácia pre rozhlas a televíziu

ICAO – International Civil Aviation Organization – Medzinárodná organizácia pre civilné letectvo

IEA – International Energy Agency – Medzinárodný úrad pre energiu

ILO – International Labour Organization – Medzinárodná organizácia práce

IMO – International Maritime Organization – Medzinárodná námorná organizácia

IOLM – International Organization of Legal Metrology – Medzinárodná organizácia pre zákonnú metrológiu

IRTO – International Radio and Television Organization – Medzinárodná organizácia pre rozhlas a televíziu

ISDN – Integrated Services Digital Network – Digitálna sieť s integrovanými službami

ISIC – International Standard Industrial Classification of all economic activities – Medzinárodná priemyselná klasifikácia hospodárskych činností

IT – information technology – informačná technológia

L

LPG – liquid petroleum gas – skvapalnený ropný plyn

LVD – Low Voltage Directive – smernica o nízkom napätí

M

MPL – maximum permitted level – maximálna povolená úroveň

MRL – maximum residue limit – limit maximálneho obsahu rezíduí

MS – Member State – členský štát

N

NGOs – non-governmental organizations – mimovládne organizácie

NPT – Non-Proliferation Treaty – zmluva o nešírení jadrových zbraní

O

OECD – Organization for Economic Cooperation and Development – Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj

OJ – Official Journal of the European Communities – Úradný vestník Európskych spoločností

ONP – „Open Network Provision“ – „služby otvorenej siete“

P

PDO – protected designation of origin – chránené označenie pôvodu

PGI – protected geographical indication – chránené zemepisné označenie

PHARE – Assistance for Economic Restructuring in the Countries of Central and Eastern Europe – Podpora hospodárskej reštrukturalizácie v krajinách strednej a východnej Európy

PIC – Prior Informed Consent – Postup predbežného súhlasu

PIT – Partners in Transition – Partneri v procese transformácie

PLC – public limited company – akciová spoločnosť

PSC – Port State Control – kontrola zo strany prístavného štátu

R

RIPP – Regional Industrial Property Protection – Regionálny program pre ochranu priemyselného majetku

S

SAD – single administrative document – jednotný administratívny dokument

SEA – Single European Act – Jednotný európsky akt

SHIFT – System for health control of imports from third countries at frontier inspection posts – Systém zdravotnej kontroly dovozov z tretích krajín na hraničných inšpekčných stanovištiach

SMBs – small and medium-sized businesses – malé a stredné podniky

SMEs – small and medium-sized enterprises – malé a stredné podniky

SOEC – Statistical Office of the European Communities – Štatistický úrad Európskych spoločenstiev

STCW – Standard of Training Certification and Watch-Keeping for Seafarers – Normy na udeľovanie potvrdení o vykonaní odbornej prípravy a strážnej služby pre námorníkov

T

TBT – technical barrier to trade – technická prekážka pri obchodovaní

TENS – Trans-European network – transeurópske siete

TEU – Treaty on European Union – Zmluva o Európskej únii

TIR – international road transport – medzinárodná cestná doprava

TPA – third party access – prístup tretej strany k sieti

TRIPs – Trade-related Aspects of Intellectual Property Rights – obchodné aspekty práva duševného vlastníctva

U

UCITS – undertakings for collective investment in transferable securities – podnik pre kolektívne investovanie do prevoditeľných cenných papierov

UCPTE – Union for the Coordination of Production and Transport of Electricity – Zväz pre koordináciu výroby a dopravy elektrickej energie

UNCITRAL – United Nations Commission on International Trade Law – Komisia OSN pre medzinárodné obchodné právo

UNECE – United Nations Economic Commission for Europe – Európska hospodárska komisia Organizácie Spojených národov

UNEP – United Nations Environment Programme – Environmentálny program OSN

UPOV – International Convention for the Protection of New Varieties of Plants – Medzinárodný dohovor o ochrane nových odrôd rastlín

V

VAT – value-added tax – daň z pridanej hodnoty (DPH)

VOCs – volatile organic compounds – prchavé organické zlúčeniny

VOD – video-on-demand – systém „video-on-demand“

W

WCO – World Customs Organization – Svetová organizácia pre clá

WIPO – World Intellectual Property Organization – Svetová organizácia duševného vlastníctva

WTO – World Trade Organization – Svetová obchodná organizácia

SLOVENSKO-NEMECKÝ HOSPODÁRSKY SLOVNÍK AKO INTEGRÁLNA SÚČASŤ ZVYŠOVANIA KOMUNIKATÍVNEJ KOMPETENCIE

Eva Ondrčková – Danuša Lišková

Moderný človek a moderná spoločnosť nemôžu a nesmú žiť izolovane. Snahy o globalizáciu a integrovanú spoločnosť sú nesporne motiváciou pre všetkých občanov zjednotenej Európy. Je zrejmé, že súčasťou týchto snáh je túžba dohovoriť sa s príslušníkmi iného národa. Predpokladom vzniku dobrých partnerských vzťahov medzi národmi sú možnosti dohovorenia sa v cudzom jazyku. V profesionálnom živote je potrebné komunikovať presne a jasne, poznať obsah i štylistické detaily hovoreného či písaného prejavu.

To bol hlavný dôvod, prečo sme pred dvomi rokmi zostavili *Nemecko-slovenský hospodársky slovník*, ktorý sme vtedy prezentovali a ktorý bol vďaka vám v rámci Ceny Mateja Bela odmenený prémieou za najlepšie lexikografické dielo v roku 2001. To je jeden z dôvodov, prečo sme sa rozhodli zostaviť aj opačný, *Slovensko-nemecký hospodársky slovník*, ktorý má vyjsť podľa plánu v tomto roku (mrzí nás, že sa tak ešte nestalo, hoci sme ho odovzdali včas).

Absenciu kompletnej i komplexnej slovníkovej literatúry pociťujú už dávnejšie študenti hospodárskych škôl a univerzít, doktorandi i vedeckí pracovníci, ale v nemenšej miere aj manažéri a podnikatelia, ktorí obchodujú s nemecky hovoriacimi krajinami, bankári či pracovníci verejnej a štátnej správy. Problém nie je v tom, že by neboli rôzne čiastkové slovníky, problematické je, že práve ten termín, alebo častejšie frázu, ktorú práve potrebujeme, keď po slovníku siahneme, v ňom nenájde, resp. chýba v ňom variant, ktorý práve hľadáme.

Každý autor dvojazyčného slovníka bude s nami súhlasiť, že variant slovníka cudzí jazyk – materský jazyk vyžaduje roky precíznej, pedantnej práce a hodiny konzultácií, zostavenie slovníka, kde východiskom je materský jazyk, je ešte náročnejšie. Pri excerpciách, kde sme si pri Nemecko-slovenskom slovníku mohli pomôcť nemeckými encyklopedickými dielami, sme v Slovensko-nemeckom slovníku vychádzali väčšinou z originálnej literatúry, z monografií, učebníc, používaných na Ekonomickej univerzite

a hospodárskych školách, z hospodárskych novín, čiastočne z Ekonomickej encyklopédie. Slovenské výrazy sme konzultovali s expertmi na Ekonomickej univerzite (menujme aspoň nášho recenzenta prof. Sobeka), nemecké ekvivalenty s profesormi na J. Kepler Universität Linz (Prof Sertl), Wirtschaftsuniversität Passau (Doz. Wallstein) a Hochschule Goppingen (Sen. Skrabal).

Slovensko-nemecký hospodársky slovník obsahuje asi 60 000 termínov a terminologických spojení zo všetkých oblastí hospodárstva, teda z oblastí:

- ekonomickej teórie,
- národného hospodárstva,
- podnikovej sféry,
- marketingu,
- manažmentu,
- obchodu a medzinárodného obchodu,
- medzinárodných vzťahov,
- bankovníctva,
- poisťovníctva,
- účtovníctva,
- burzovníctva,

i hraničných oblastí, ako je

- politika,
- právo,
- výpočtová technika.

Pri heslách sa osobitne uvádzajú najpoužívanejšie frázy z obchodných rokovanií a korešpondencie. Veľmi nám záležalo na tom, aby sa termíny v slovníku nachádzali v kontexte. Kontext je totiž indikátorom ekvivalencie dvoch jazykov, značnú časť teda tvoria ustálené spojenia, verbonominálne spojenia, klišé i frázy.

Po formálnej stránke sme sa snažili zostaviť slovník čo najtransparentnejšie. Abecedné zaradenie vychádza z kľúčového slova. Z gramatického aparátu uvádzame len rod substantív, zo štylistických kvalifikátorov len tie, kde sa termín alebo spojenie používa výlučne v určitom odbore, resp. je hovorové či zastarané. Slovenské heslá majú len ekvivalenty, ktoré sa vyskytujú v hospodárskom jazyku, teda nie všetky, ktoré sú uvedené napr. vo výkladových slovníkoch.

Pri hľadaní ekvivalentov sme sa stretli s množstvom problémov. Boli to také lexémy, kde slovenský ekvivalent má užší alebo širší význam ako jeho nemecký pendant. Napríklad slovenskému slovesu prenajať, prenajať si, zodpovedajú v nemčine viaceré ekvivalenty – vermieten, mieten, ak ide o byt, auto a pod., pachten, verpachten, ak ide o pozemok, o objekt, ktorý môžeme ďalej zveľaďovať. Z bankového prostredia pochádza termín úver, v nemčine Kredit, poskytnúť úver je den Kredit gewähren, v Stavebnej sporiteľni, ktorá má nemeckých i rakúskych spoločníkov, používajú spojenie Darlehen zuteilen.

Na ilustráciu by som rada uviedla náhodne vybrané heslá, na ktorých by som chcela ukázať, ako sme postupovali pri výbere ekvivalentov:

zabrať 1. (územie) *besetzen, okkupieren* 2. (majetok) *beschlagnahmen, konfiszieren, einziehen* 3. (o čase) *beanspruchen, in Anspruch nehmen*
z. pozemok *ein Grundstück beschlagnahmen*
z. územie *ein Gebiet besetzen/okkupieren*
z. veľa času *viel Zeit beanspruchen/in Anspruch nehmen*

začať *anfangen, beginnen, starten*
z. pracovať *zu arbeiten beginnen/anfangen, die Arbeitstätigkeit starten*
z. rokovanie *die Verhandlung aufnehmen*

zaokrúhlený *abgerundet, aufgerundet, Rundungs-*
z. nadol *abgerundet*
z. nahor *aufgerundet*
z-á hodnota *Rundungswert m*
z-á suma (smerom dolu) *abgerundeter, (smerom hore) aufgerundeter Betrag*

zákaz *m Verbot n, Untersagung f*
porušiť z. *das Verbot verletzen/übertreten, gegen das Verbot verstoßen*
vydať z. *das Verbot erlassen/verhängen*
z. čerpania dovolenky *Urlaubssperre f*
z. lepenia plagátov *Plakatieren verboten*
z. obchodnej činnosti *Untersagung der Geschäftstätigkeit*
z. pokusov s jadrovými zbraňami *Atomversuchsstopp m*
z. predbiehania *Überholverbot n*
z. vjazdu *keine Einfahrt*
z. vstupu *Eintritt verboten, kein Eintritt*

z. výkonu povolania *Untersagung der Berufsausübung*
z. vývozu devíz *Devisenausfuhrsperr*
z. vývozu zbraní *Waffenausfuhrsperr f, Waffenausfuhrstopp m*

Nevyhnutnosť existencie kvalitného hospodárskeho slovníka sa prejavila i v našej pedagogickej praxi. Najmä v kurzoch tlmočenia a prekladu, ktoré sa realizujú na Ústave jazykov Ekonomickej univerzity už ôsmy rok, je precíznosť a exaktnosť prekladu spojená so znalosťou danej problematiky. Mohli by sme uviesť viacero príkladov, kde neznalosť odbornej problematiky vedie pri použití nevhodného slovníka k nezmyselným prekladom. V pilotnom projekte (v rámci projektu TEMPUS) sme porovnali preklad ekonomického textu, ktorý realizovali študenti-germanisti Univerzity Komenského, ktorí sa hospodárskou problematikou vo vyučovacom procese nezaobierajú, a študenti Ekonomickej univerzity. Z nemeckej hospodárskej tlače (Presse) sme vybrali vetu:

Die Laune an der Börse ist bärish. Die Titel haben einen Tiefstand erreicht. Auch der Dollar hat den Einbruch verzeichnet.

Študenti Univerzity Komenského preložili vetu nesprávne:
Na burze je medvedia nálada. Tituly dosiahli hlboký stav. Aj dolár sa prepadol.

Študenti Ekonomickej univerzity preložili tú istú vetu obsahovo správne:

Nálada na burze má klesajúcu tendenciu. Akcie klesli na najnižšiu hodnotu. Aj dolár zaznamenal prudký pokles.

Aj tento príklad poukazuje na nesporný význam interdisciplinárnych poznatkov v komunikácii. Časy polyhistorov už pominuli. Nové poznatky sa vyvíjajú takým rýchlym tempom, že často nie je možné vyznať sa v oblastiach, ktoré majú s naším vedným odborom mnohé styčné body. Dobrý slovník, teda taký, ktorý prezentuje slovnú zásobu príslušného odboru v kontextoch, môže túto medzeru do istej miery vyplniť. Bolo našou snahou vyjsť v ústrety bežnému používateľovi hospodárskeho jazyka, ale i prekladateľom a tlmočníkom, ktorí nie sú špecialistami v ekonomickej oblasti.

Na záver by sme chceli povedať, že vo svojej snahe pripraviť kvalitné základy komunikácie v hospodárskom jazyku nepoľavujeme. V budúcom roku ukončíme úlohu VEGA a odovzdáme do tlače aktuálny *Slovensko-nemecko-anglický slovník Európskej únie* (vydavateľstvo Ekonóm).

Vysoký štandard odborných terminologických slovníkov považujeme za integrálnu súčasť zvyšovania úrovne komunikatívnej kompetencie. Veríme, že Ústav jazykov Ekonomickej univerzity svojou angažovanosťou v tejto oblasti prispieva a bude prispievať k zdokonaľovaniu prípravy expertov v hospodárskej sfére.

ŠPANIELSKO-SLOVENSKÝ EKONOMICKÝ SLOVNÍK

Milada Pauleová

Španielsko-slovenský ekonomický slovník (Milada Pauleová /A – Q/ – František Roček /R – Z/, Ekonóm EU 2003) je určený používateľom španielčiny v ekonomickej sfére, predovšetkým však študentom odbornej španielčiny na Ekonomickej univerzite. Počet hesiel bol limitovaný asi na 17 000, čo nám čiastočne zväzovalo ruky. Ďalšou nepriaznivou okolnosťou spojenou s jeho vydaním bolo, že hoci bol odovzdaný pred štyrmi rokmi, jeho vydanie sa z technických príčin značne oddialilo. Dnes by sme doň iste zaradili mnohé nové termíny, a niečo možno aj vypustili.

Španielsko-slovenský ekonomický slovník je typickou slovníkovou pomôckou pre študentov odborného jazyka, budúcich ekonómov. Tomu zodpovedá aj jeho rozsah. Nazdávame sa, že v porovnaní s inými prekladovými ekonomickými slovníkmi sme sa predsa len dostali ďalej. Na našom trhu bol doteraz len Španielsko-slovenský ekonomický slovník Tatiany Langovej (Veda 1994, približne 15 000 hesiel). Vieme, že prvotina je vždy najťažšia a nevyhne sa chybám. Podstatu Langovej slovníka tvorí slovná zásoba z najlepšieho všeobecného prekladového Španielsko-českého slovníka Josefa Dubskeho. Žiaľ, autorka prevzala aj chybne spracované heslá z oblasti ekonomickej terminológie a ponechala mnohé čechizmy. Nový slovník obsahuje veľa nových termínov, ktoré doteraz neboli známe alebo neboli slovníkovo podchytené. Ako som spomínala, nóvum je v excerpicii nových materiálov.

Stavba slovníka

So slovníkmi pracujeme všetci, takže nebudem hovoriť o takých samozrejmych veciach, ako je zostavovanie heslára. Keďže ide o slovník z oblasti vedného odboru, predpokladáme, že jeho používateľ ovláda zákonitosti španielskeho jazyka a jeho gramatiku. Preto sa vyhýbame zbytočným gramatickým odkazom. Pri podstatných menách uvádzame skratku rodu (španielčina má mužský a ženský), pri pomnožných skratku pre plurál. Slovesá a prídavné mená vyznačujeme len v prípade, ak majú rovnaký tvar, a to ako osobitné heslá, napr. **abonado**¹ *adj* predplatený, **abonado**² *m* abonent. Prídavné mená a tvary prídavia minulého trpného u sloviac pre zjednodušenie uvádzame ako adjektíva. Pri slovesách so zmenami kme-

ňových samohlások uvádzame zmeny za neurčitkom kurzívou v zátvorke. Ak ide o zmenu v prítomnom i v minulom čase, uvádzame ich v takomto poradí. Významy pre ekonomickú oblasť sú jednoznačné, preto kvalifikátory uvádzame len pri dvojznačnosti. Napríklad *stat.* je termín zo štatistiky, *úct.* z účtovníctva. Rozdielne významy sú pri heslovom termíne osobitne očíslované a v zátvorke vysvetlené, exemplifikácia (nie príklad, len doklad). Napríklad **mantenimiento** *m* 1. údržba (zariadenia) 2. dodržiavanie (dohody, zmluvy), 3. udržiavanie (účtu).

Španielčina prevzala pomerne veľa odbornej terminológie z angličtiny, a to bez nejakých pravopisných zmien. V takom prípade uvádzame kurzívou skratku *angl.* Pravdaže, to sa týka aj iných jazykov, takže pri francúzštine je to *franc.*, pri nemčine *nem.* a pod. Keďže sme excerptovali z najnovšej tlače, v slovníku sú aj neologizmy, v slovníkovej literatúre doteraz nepodchytené, ktoré označujeme kurzívou, skratkou *neol.* A naopak, výrazy, ktoré v odbornom jazyku ešte stále nájdeme, ale pociťujeme ich ako zastarané, sú označené skratkou *zastar.*

Španielčina je materinským jazykom nielen európskych Španielov, ale aj takmer celej Latinskej Ameriky. Pri rozdielnej lexike uvádzame skratku *Am.*, v prípade, že ide o termín používaný len v jednej krajine, skratku krajiny, napr. *Me.* pre mexický termín.

Slovník obsahuje veľmi veľa nových skratiek, predovšetkým medzinárodných organizácií, ktoré sú uvedené dvakrát. Jednak pod skratkou so znamienkom rovnosti a s vypísaným celým názvom a jednak pod vypísaným názvom, kde je preklad do slovenčiny. Napríklad CEEA = Comunidad Económica de África Occidental a pri hesle s celým názvom je preklad Hospodárske spoločenstvo západoafrických štátov.

Pravopis

Hoci v španielskej abecede sa spoluhláskové skupiny **ch** a **ll** uvádzajú ako samostatné znaky za znakmi **c**, resp. **l**, medzinárodný úzus vplyvom globalizácie dnes vyžaduje prispôsobenie sa anglickej abecede, teda **c+h**, resp. **l+l**, čo rešpektujeme.

Na záver by som chcela povedať, že nové ekonomické slovníky – rusko-slovenský, francúzsko-slovenský a anglicko-slovenský – veľmi chýbajú. Ruštinári zatiaľ pracujú so slovníkom vypracovaným dávnejšie v Nitre, ktorý pokladajú za nedostatočný, a francúzštinári takisto so slovníkom staršieho dáta. Angličtinári, ktorí sú najvyťaženejší, sa sústreďujú na iné práce.

SLOVENSKO-TALIANSKY A TALIANSKO-SLOVENSKÝ EKONOMICKÝ SLOVNÍK

Elena Smoleňová

Významným podnetom pre zostavenie slovníka boli prebiehajúce zmeny v spoločensko-politickom dianí, predovšetkým procesy integrácie Slovenska do Európskej únie, ktoré významne ovplyvňujú ekonomické prostredie našej krajiny. V poslednom čase sme svedkami prílivu talianskeho kapitálu do našej krajiny, či už v podnikovej sfére (priemyselný park) alebo vo významných bankových subjektoch. Voľný pohyb kapitálu, tovaru či pracovnej sily vyvolá zvýšenú potrebu kvalitnej komunikácie v odbornom jazyku.

Prioritou jazykovej prípravy študentov Ekonomickej univerzity je práve výučba odborného jazyka, preto cieľom môjho úsilia bolo predovšetkým pomôcť študentom zorientovať sa v základnej ekonomickej terminológii a prispieť k skvalitneniu výučby talianskeho jazyka na Ústave jazykov Ekonomickej univerzity. Po zohľadnení ich potrieb som sa rozhodla pre obojstranný Slovensko-talianský, taliansko-slovenský slovník, nakoľko pri práci na jazykových cvičeniach a seminároch sa musia pohotovo orientovať v terminológii oboch jazykov.

V období, keď som začínala slovník zostavovať, neboli k dispozícii na našom trhu talianske slovníky tohto druhu. Termíny som získavala excerpciou predovšetkým z odborných ekonomických príručiek a encyklopédie. Okrem toho som sa opierala o zahraničné lexikografické diela, najmä nemecko-talianske terminologické slovníky a talianske výkladové slovníky ekonomickej terminológie, využila som aj odborné články z tlače a z internetu.

Dielo obsahuje približne 1800 slovenských a 1700 talianskych hesiel, pričom základ tvoria jednoslovné bázové termíny, od ktorých sa odvíjajú viacslovné pojmy. Pri kľúčových substantívach uvádzam aj najdôležitejšie verbonominálne väzby, ktoré sa často vyskytujú v odbornom jazyku.

Vzhľadom na malý rozsah slovník obsahuje len dôležitejšiu časť pojmov, no snažila som sa, aby vybrané pojmy pokryli kľúčové oblasti ekonomiky v širšom zmysle slova. Zastúpené sú pojmy z oblasti makroekonómie, podnikových financií, účtovníctva, obchodu, bankovníctva a daňovníc-

tvá. Osobitnú pozornosť som venovala pojmom z oblastí, ktoré v období transformačných procesov podstúpili mnohé štrukturálne aj organizačné zmeny, ktoré, prirodzene, zasiahli aj terminologický aparát (napr. oblasť podnikových financií, účtovníctvo a bankovníctvo). Východiskom pri spracovávaní terminológie z týchto oblastí boli položky najdôležitejších finančných a účtovných dokladov ako súvaha, účet ziskov a strát a výkaz cash-flow, nakoľko práve tieto písomnosti tvoria základ pre pochopenie vzájomných vzťahov medzi jednotlivými prvkami finančnej sústavy. Časté problémy pri zostavovaní slovníka spôsobili aj odlišnosti týkajúce sa obsahu termínu v uvedených jazykoch. Veľa ráz sa vyskytli situácie, keď jeden výraz v taliančine pokrýval viacero samostatných pojmov v slovenčine, napr. mercato finanziario – finančný trh; kapitálový trh (zložka fin. trhu); la spesa – náklad, výdavok; termíny náklady a výdavky sú v slovenskom odbornom jazyku presne odlišené, v taliančine týmto dvom termínom zodpovedajú termíny i costi, le spese, pričom tvar le spese významovo zodpovedá nákladom aj výdavkom, napr. spese d'esercizio – prevádzkové náklady, spese accessorie – vedľajšie výdavky. Taliansky termín credito môžeme do slovenčiny prekladať podľa kontextu ako úver, credito bancario – bankový úver; pohľadávka, v mn. č. crediti prekladáme ako pohľadávky – položka v účtovných dokladoch, crediti verso soci diversi – ostatné pohľadávky voči spoločníkom. V niektorých prípadoch sa termín credito používa vo význame preddavok.

Slovenské termíny z podnikových financií ako likvidita, likvidnosť v taliančine pokrýva jeden termín liquidita.

Odlišnosti tohto druhu majú za následok problémy vo výučbe jazyka, keďže študenti často takéto pojmy nesprávne alebo nepresne interpretujú, najmä pri samostatnej práci, ako napr. pri príprave seminárnych alebo ročníkových prác.

Pri práci na slovníku som sa nevyhla niektorým ekonomicko-právnym termínom, keďže práve ekonomická terminológia je mimoriadne rozsiahla a je pre ňu typický prienik termínov z iných odborov, najčastejšie z práva. Sú to termíny, ktoré predstavujú mimoriadne náročnú oblasť, nakoľko vstup do Európskej únie je otvorený proces aj z hľadiska nových pojmov, ktoré doň vstupujú, preto je potrebné hľadať kompatibilitu výrazov. Keďže medzi právnymi systémami oboch krajín existujú rozdiely, dochádza k častej absencii presných ekvivalentov. Takéto prípady bolo možné riešiť iba približným prekladom.

Slovník je určený najmä študentom odbornej taliančiny, u ktorých sa predpokladá veľmi dobrá znalosť tohto jazyka na všeobecnej úrovni. Napriek tejto skutočnosti som zaradila do slovníka aj niektoré vybrané všeobecné výrazy, ktoré sú v odborných textoch veľmi frekventované a bez znalosti ktorých by mohlo dôjsť k problémom s ich porozumením.

Vzhľadom na rozsah slovníka a podmienky, za ktorých vznikol, nemožno ho zatiaľ považovať za úplné dielo, ale iba za základnú pomôcku pri štúdiu odborného jazyka a zároveň za základ pre ďalšiu lexikografickú prácu. Mojim cieľom bude dopracovať jednotlivé heslá a rozšíriť pojmový aparát o termíny z oblasti hospodárskej diplomacie, ktorá je rozhodne veľmi aktuálna a vyučuje sa na Ekonomickej univerzite v rámci štúdia na Fakulte medzinárodných vzťahov.

ATELIÉRY ODBORNÉHO PREKLADU – PRÍPRAVA PREKLADATEĽOV PRE HOSPODÁRSKU PRAX

(medzinárodné hospodárske vzťahy)

Alojzia Zelenayová

Literárny fond a Slovenská spoločnosť prekladateľov odbornej literatúry organizovali niekoľko rokov dvojsemestrálne ateliéry odborného prekladu, koncipované ako doplnkové vzdelávanie mladých prekladateľov. Paralelne prebiehali dva kurzy. Jeden z nich (východiskový jazyk – angličtina, cieľový jazyk – slovenčina) bol zameraný na odborný preklad pre hospodársku prax (ekonómia, medzinárodný obchod, medzinárodné hospodárske vzťahy).

V príspevku sa pokúsime vysvetliť dôvody, ktoré nás viedli ku koncipovaniu takto zameraného kurzu, ako aj cieľ a obsah ateliéru a načrtneme niektoré úskalia prekladu pre hospodársku prax.

Spoločensko-politický život na Slovensku zaznamenal po roku 1989 viacero významných zmien. **Zmena** hospodárskeho a politického systému krajiny umožnila prechod na trhové hospodárstvo a rozvoj podnikania. V dôsledku toho sa **zintenzívňujú** medzinárodné hospodárske vzťahy (MHV) Slovenska a slovenských firiem so svetom. Rozvíja sa medzinárodné podnikanie (zakladanie firiem a vstupovanie do nadnárodných spoločností, zlučovanie firiem, fúzie, spoločné podniky – joint ventures atď.) a medzinárodný obchod (export, import), čo vyžaduje komunikáciu o finančných, právnych a ďalších náležitostiach týchto vzťahov. Tieto dve hlavné línie MHV úzko súvisia s ďalšími oblasťami ako napr. s právom (zmluvné vzťahy, zákony, kontrakty), financiami (platobný styk, účtovníctvo, ceny, clá, dane), bankovníctvom, manažmentom, dopravou, poisťovníctvom, marketingom atď. Ďalšou zmenou, ktorú nemožno nespomenúť, je **integrácia** do európskych hospodárskych a politických štruktúr a s tým súvisiace množstvo úprav hospodárskych a právnych vzťahov medzi asociovanými krajinami a úniou ako aj v rámci únie. To všetko sa deje v období celosvetovej **globalizácie** hospodárskych a politických aktivít.

V súvislosti s horeuvedenými zmenami stúpa potreba cudzojazyčnej komunikácie nielen medzi inštitúciami, ale aj medzi firmami a v rámci firiem (vnútrofiremná komunikácia, najmä v nadnárodných firmách),

a potreba prekladať rôznorodé materiály pre hospodársku sféru (odborné publikácie, monografie, učebnice, články a prednášky, v súvislosti s integračnými snahami Slovenska množstvo právnych noriem, v MHV kontrakty, korešpondenciu, prezentácie, informačné materiály, rôzne dokumenty, certifikáty, kontrakty, zákony, zmluvy, prednášky, výročné správy, firemnú literatúru, ale aj záznamy z obchodných rokovaní atď.) z cudzích jazykov do slovenčiny a na druhej strane zo slovenčiny do cudzích jazykov.

V globalizujúcom sa svete sa angličtina stala lingua franca teórie a praxe medzinárodného obchodu a medzinárodného podnikania. Komunikácia sa uskutočňuje a značná časť materiálov (napr. teoretická literatúra, ale aj výročné správy, korešpondencia, finančné analýzy nadnárodných firiem, dokumenty atď.) sa vypracúva v angličtine, prípadne paralelne v angličtine a v jazyku príslušnej krajiny, čiže na Slovensku v slovenčine. Preklady materiálov pre túto oblasť z/do angličtiny tvoria značný objem z celkového balíka odborného prekladu a ich objem neustále stúpa. Súčasne stúpajú nároky na **kvalitu prekladu**. Ak vychádzame z toho, že charakteristickým znakom odborného textu (ďalej OT) je jeho zameranie sa na skutočnosť, na presný opis skutočnosti, znamená to, že dôležitým predpokladom kvalitného prekladu tohto typu je presnosť, presný prenos informácie z východiskového jazyka (VJ) do cieľového jazyka (CJ) prostredníctvom náležitej lexiky, špecifickej terminológie danej oblasti, jazyka ľudí „z branže“, ako aj rešpektovanie štylistickej roviny (napr. to dismiss – prepustiť, to fire – vyhodíť z práce). Popri prekladateľských problémoch, vyplývajúcich z rôznych jazykových systémov angličtiny a slovenčiny, tvrdým orieškom pre prekladateľov-filológov zostáva práve špecifická terminológia daných oblastí, najmä pokiaľ ide o lexiku, ktorá pomenúva nové hospodárske realie (lexikograficky ešte nespracované), ako aj špecializované texty súvisiace s hospodárskymi výsledkami firmy, ako je účtovníctvo a podnikové financie, účtovná osnova, súvaha a výsledovka, nehovoriac už o právnych záležitostiach firmy v súvislosti so zakladaním a fungovaním medzinárodnej firmy, pri príprave medzinárodných projektov atď. Prekladateľ-filológ sa v tejto problematike len ťažko orientuje a neraz sa stane, že štruktúru textu spracuje perfektne, ale po lexikálnej, prípadne štylistickej stránke text pôsobí cudzorodo, a to najmä pre odborníka z danej oblasti. Každý odborný text má totiž svojho adresáta, pričom autor a čitateľ odborného textu majú obyčajne rovnaký informačný kód, rozumejú, o čo ide, ale neovládajú rovnako dobre obidva jazyky. Prekladateľ, naopak, zvyčajne

vynikajúco ovláda obidva jazyky, ale neovláda informačný kód, nerozumie presne, o čo ide, nepoužíva jazyk ľudí „z branže“. V lepšom prípade vyprodukuje úsmevný nezmysel (správna rada – a correct advice), v horšom prípade napríklad pri mnohomiliónovom kontrakte nepríjemnosti (nie je totiž jedno, či v texte o privatizácii použije termín „management buyout“ alebo „leveraged buyout“, teda MBO a LBO), prípadne straty či súdne spory (nie je neobvyklé, že škody spôsobené jednou zo strán sporu sa dávajú za vinu prekladateľovi, niekedy právom, inokedy neprávom). Z toho vyplýva, že dôležitým predpokladom kvality odborného prekladu je okrem vynikajúceho ovládania východiskového a cieľového jazyka aj isté odborné zázemie, znalosť aspoň základnej terminológie zvoleného odboru, schopnosť získať náležitú terminológiu, ale aj znalosť istých konvencií daného žánru (napr. prezentácia, profesionálny písomný styk, korešpondencia v obchodnej transakcii), čiže istá špecializácia, istý interdisciplinárny rozmer práce prekladateľa, čo predstavuje problém najmä pre mladých, začínajúcich prekladateľov.

Cieľovou skupinou ateliéru odborného prekladu boli poslucháči tlmočnictva a prekladateľstva vyšších ročníkov, ktorí už dobre ovládajú východiskový (angličtina) a cieľový jazyk (slovenčina), študujú teóriu prekladu a mnohí majú už aj istú prekladateľskú prax, vedia alebo tušia, že ako profesionáli sa nevyhnú textom a materiálom z hospodárskej praxe, a sú si vedomí dôležitosti odborného zázemia pre kvalitu prekladu.

Pri koncipovaní **cieľa a obsahu špecializovaného ateliéru odborného prekladu** sme vychádzali z uvedenej situácie v odbornom preklade pre hospodársku prax, z vlastných prekladateľských skúseností, z kontaktov s prekladateľmi, ako aj z práce s odborným textom v rámci výučby odbornej angličtiny na Ekonomickej univerzite v Bratislave a postupne aj zo skúseností z jednotlivých ročníkov ateliérov odborného prekladu. Snažili sme sa, aby bol v súlade s potrebami uvedenej cieľovej skupiny.

Kurzy boli zamerané na prekladateľskú prax s cieľom poukázať na:

- **charakteristické znaky** anglického a slovenského odborného textu (nocionalita, kondenzácia, vysoká frekvencia pasíva), neosobné vyjadrovanie s dôrazom na rovinu **lexikálnu** (všeobecná a odborná lexika v odbornom texte),
- praktické problémy, ktoré sa vyskytujú pri prekódovaní odborného textu z angličtiny do slovenčiny vzhľadom na rôznosť a „kritické body

stretu“ anglického a slovenského jazykového systému, pomôcť riešiť z toho vyplývajúce prekladateľské problémy, a tiež upozorniť na časté chyby v rovine lexikálnej (nepresné používanie terminológie), v rovine morfolologickej (slovesný vid, používanie a preklad pasíva, gerundia, viac gramatických časov v angličtine), v rovine syntaktickej (slovosled),

- problematiku anglickej a slovenskej **terminológie** pre oblasť **medzinárodných hospodárskych vzťahov**,
- **praktickú** stránku práce prekladateľa, čiže postup práce (analýza textu, výber lexiky so zreteľom na potenciálneho čitateľa a štýl materiálu), práca so slovníkmi, terminológiou, overovanie, práca s paralelnými textami atď.,
- prostredníctvom cielene vybraných autentických textov z horeuvedených oblastí umožniť frekventantom **získať poznatky a osvojiť si isté prekladateľské zručnosti** potrebné pri preklade uvedeného typu textov z angličtiny do slovenčiny.

Odborný text pre hospodársku prax

Charakteristickým znakom odborného textu ako takého je presný opis skutočnosti, dôraz na obsah, vecnosť, jednoznačnosť. Presnosť pomenovania skutočnosti sa dosahuje prostredníctvom **termínu**, ktorý je dôležitým prostriedkom odbornej komunikácie a prvkom terminologickej sústavy daného odboru. Pri preklade odborného textu treba dbať o to, aby text v cieľovom jazyku bol rovnako presný ako text vo východiskovom jazyku, preto je presnosť jedným zo základných predpokladov kvalitného prekladu. Práca s terminológiou a orientácia v terminológii vybraných odborov je nevyhnutnou súčasťou práce a kvalifikácie prekladateľa (zodpovednosť prekladateľa).

Odborný ekonomický text (OET) zameraný na **hospodársku teóriu a prax** má veľa spoločných znakov s odborným textom všeobecne (nominalizačné tendencie, kondenzácia, neosobné vyjadrovanie, využívanie pasíva atď.). Po obsahovej a lexikálnej stránke predstavuje rozsiahly priestor, ktorý pozostáva z množstva oblastí, ako je napr. podnikanie, medzinárodné podnikanie, medzinárodný obchod, financie, bankovníctvo, poisťovníctvo, doprava, manažment, kapitálový trh, právo a zmluvné vzťahy, marketing atď. Každý z uvedených tematických celkov pracuje so špecifickou terminológiou. V hospodárskej praxi sú texty z týchto tematických oblastí

zastúpené textami rôzneho charakteru, rôznych funkčných štýlov (odborná publikácia, monografia, obchodná korešpondencia, prednáška, prezentácia firmy, výročná správa, kontrakt, firemné informačné materiály, doklady, osvedčenia, články v rôznych typoch novin a časopisov atď.).

Preto treba pri príprave prekladu, pri analýze vychodiskového textu (základné štruktúry, štylistické vlastnosti originálu a možnosti ich adekvátneho vyjadrenia v cieľovom jazyku) dbať aj, alebo najmä na **výber náležitej lexiky**, ekvivalentnej terminológie v cieľovom jazyku pre danú tematickú oblasť v závislosti na funkčnom štýle textu, ako aj na ovládanie hospodárskych reálií týchto jazykových spoločností. V tejto súvislosti prekladateľ zvyčajne rieši niektorú z nasledovných situácií alebo viaceré z nich:

1. Zdanlivo najjednoduchšia je situácia, ak existuje ekvivalent v cieľovom jazyku (ide ani nie o preklad, ale o substitúciu). Problém je však v tom, že termín vo východiskovom jazyku má rôzne ekvivalenty v cieľovom jazyku, podľa oblasti hospodárskej praxe, napr.:
Bill – účet, faktúra (obch.)
– bankovka (bank.)
bond – dlhopis, obligácia (obch. fin.)
– colná uzávera (col.).
2. Ak existuje ekvivalent, ale nie je ešte lexikograficky spracovaný (terminológiu treba overovať).
3. Zložitejšia je situácia „**nové reálie – nová lexika**“, čiže ak v cieľovom jazyku nie je terminológia vybudovaná na rovnakej úrovni ako vo východiskovom jazyku (napr. bankovníctvo, typy firiem, právne formy podnikania, hierarchia a pozície vo firme, štruktúra a riadenie firmy, kapitálový trh, burza, financovanie medzinárodného obchodu atď. v angličtine i v slovenčine). Systém sa tvorí. V praxi sa možno stretnúť s nasledovnými riešeniami:
 - a) **termíny sa preberajú**
napr.: corporate governance, back office, front office, CEO, CFO, Managing Director, Executive Director, franchising, leasing, offshore business, forfaiting, factoring alebo
 - b) **vznikajú synonymá** k prevzatým termínom, napr. cash flow – tok hotovosti (hotovostný tok, peňažný tok?), public relations – styk s verejnosťou, stand-by credit – pohotovostný úver, leasing – prenájom,

- c) používa sa súčasne anglický aj slovenský termín, aj anglický originál, aj fonetický prepis, napr.: stand-by credit – pohotovostný úver – stand-bai úver, rating – hodnotenie – reiting, ratingové hodnotenie (zdvojené) ratovanie/ reitovanie,
- d) prípadne vznikajú nové pomenovania (napr. kombinácia termínu z východiskového jazyka s príponou typickou pre cieľový jazyk), napr.: retail banking – retailové bankovníctvo, riteilové bankovníctvo, corporate banking – korporátne bankovníctvo,
- e) termín vznikol z lexikálnej jednotky, ktorá je súčasťou všeobecnej slovnej zásoby, napr.: interest – záujem – úrok, to collect – zbierať – inkasovať, trust – dôvera – trust ako forma podnikania, quotation – citát – cena, balance – rovnováha – zostatok na účte, notice – oznam – výpoveď, výpovedná lehota atď.
- f) podobne znejúce lexikálne jednotky s odlišným významom v angličtine a v slovenčine, tzv. „false friends“, napr.: provision – nie je provízia, ale obstaranie, poskytnutie, promotion – nie je promócia, ale propagácia (marketing), povýšenie (ľudské zdroje), premium – nie je prémia, ale poistné,
- g) z kontextu možno význam termínu vytušiť, ale nemožno ho overiť, napr.: end-of-line product – výbehový výrobok (?),
- h) podobne znejúce lexikálne jednotky vo východiskovom jazyku, napr.: arbitration – rozhodcovské konanie, arbitráž (práv.), arbitrage, arbit-raging – arbitráž (bur. bank.),
- i) metafora v terminológii v angličtine, opis v slovenčine, napr.: raider – firma, ktorá sa snaží získať kontrolu nad inou spoločnosťou náhlým skúpením jej akcií na trhu, bull – špekulant na burze, hausista, kupuje, aby predal so ziskom (bur.), bear – špekulant na burze, predáva akcie, lebo predpokladá pokles (bur.), bed-and-breakfasting – predaj akcií jeden deň a ich nákup nasledujúci deň z daňových dôvodov (fin., bur., daň.),
- j) britské a americké varianty termínov, napr.: profit and loss account (UK) – výkaz ziskov a strát, income statement (USA) – výkaz ziskov a strát,
- k) skratky vo východiskovom a v cieľovom jazyku, niekedy existuje ekvi-valent, napr.: l/c – letter of credit – akreditív, inokedy sa aj v odborných

kruhoch používa originál, napr.: LIBOR – London inter-Bank Offered Rate, CEO, CFO – Chief Executive Officer, Chief Financial Officer, MBO, LBO – Management Buyout, Leveraged Buyout,

l) konvencie, napr. v obchodnej korešpondencii.

To bolo len zopár situácií, v ktorých sa môže ocitnúť prekladateľ odborného textu pre hospodársku prax. Najbežnejšou pomôckou prekladateľa je slovník (prekladový, výkladový), ale nie vždy pomôže. Vtedy sa treba obrátiť na paralelné texty, encyklopédie, prípadne kontaktovať profesionálov vo zvolenom odbore.

Záver

Ateliér odborného prekladu pre hospodársku prax, ktorý prebiehal niekoľko rokov, sa snažil splniť uvedené ciele, sprostredkovať poznatky a pomôcť získať isté prekladateľské zručnosti. Pôvodne bol koncipovaný iba pre prekladateľov a poslucháčov tlmočníctva a prekladateľstva, postupne sa do kurzu prihlasovali aj poslucháči Ekonomickej univerzity, ktorí nikdy neštudovali teóriu prekladu, nevedia nič o technike prekladu, o vzťahu východiskového a cieľového jazyka, často pracujú intuitívne a zisťujú, že ich problémom nie je východiskový jazyk – angličtina, ale cieľový jazyk – slovenčina. Takto vznikli vlastne dve skupiny, ktoré reprezentujú vzorku prekladateľov v praxi, čiže filológovia, ktorí ovládajú východiskový a cieľový jazyk, ale neorientujú sa v problematike daného odboru, a druhá skupina, čiže ekonómovia. Táto skutočnosť do istej miery ovplyvnila charakter práce, akcent na jazykové jazy alebo terminológiu.

V úvode sme uviedli dôvody, ktoré nás viedli ku koncipovaniu ateliéru odborného prekladu. Súviseli s istými zmenami. Na záver spomeniem ešte jednu zmenu. Za posledných desať rokov významne stúpol a neustále stúpa počet Slovákov, ktorí dosť dobre ovládajú angličtinu, a zdá sa, že je namieste otázka, či je a či v budúcnosti bude ešte treba prekladať z angličtiny do slovenčiny. Domnievam sa, že existuje niekoľko závažných dôvodov pre existenciu tohto typu prekladu, napr. a) nie každý bude dokonale ovládať angličtinu, b) je nevyhnutné, aby čitateľ pochopil text presne, c) isté typy materiálov musia byť v súlade so zákonom o štátnom jazyku, čiže v slovenčine, d) niektoré zákonné úpravy vyžadujú, aby isté právne dokumenty boli vypracované paralelne v oboch jazykoch, napr. kontrakt atď. A preklad zo slovenčiny do angličtiny? Slovensko ako malá krajina, ktorej jazyk nie

je rozšírený, môže dať o sebe vedieť len prostredníctvom cudzích jazykov, o.i. aj prostredníctvom angličtiny. Ale toto je už iná otázka. Ak teda pripustíme, že existujú dôvody pre existenciu tohto typu odborného prekladu, tak potom existujú aj dôvody pre prípravu adeptov na toto pekné, ale náročné a často aj veľmi zodpovedné povolanie (preklady technickej dokumentácie, príbalové letáčky k liekom, obchodná korešpondencia, kontrakty, zákony, právne normy, záznamy z rokovaní, reklamácie, poistenie atď.). Odborný preklad nie je umelecký preklad, ale „dobrý odborný preklad je do veľkej miery umenie“ (Pauleová), a ja dodám, že aj zodpovednosť.

НІЕКОЛКО ТЕРМІНОВ

Valentína Šebestová

1	цена	cena
1.1	базисная	základná
1.2	выгодная	výhodná
1.3	гарантированная	zaručená
1.4	действительная	reálna
1.5	контрактная	kontrahovaná
1.6	поштучная	za kus
1.7	скользящая	kĺzavá
2	авизо	avízo
2.1	дебитовое а.	debetné a.
2.2	кредитовое а.	kreditné a.
3	аккредитив	akreditív
3.1	безотзывный а.	neodvolateľný a.
3.2	делимый а.	deliteľný a.
3.3	отзывной а.	odvolateľný a.
3.4	переводимый а.	prevoditeľný a.
3.5	платёж с аккредитива	akreditívna platba
3.6	револьверный а.	revolvingový a.
3.7	товарный а.	a. na tovar
4	акцепт	akcept
4.1	банковский а.	bankový a.
4.2	безусловный а.	neobmedzený a.
4.3	условный а.	modifikovaný a.
5	вексель	zmenka
5.1	акцептованный в.	akceptovaná z.
5.2	опротестованный в.	protestovaná z.
5.3	предъявительский в.	z. na požiadanie
5.4	валютный в.	devízová z.
5.5	в. на инкассо	zmenka k inkasu
5.6	пролонгация в.	prolongácia z.
5.7	срок в.	termínovaná z.

6	страхование	poistenie
6.1	транспортное с.	dopravné p.
6.2	карга	karga (nákladu)
6.3	на полную стоимость	na plnú hodnotu
6.4	от военных рисков	proti vojnovému riziku
6.5	коммерческого риска	obchodného rizika
6.6	от частной аварии	proti súkromnej havárii
7	конверт	obálka
7.1	водонепроницаемый к.	nepremokavá, vodonepriepustná
8	краска	farba
8.1	водоотталкивающая к.	vodoodpudivá
8.2	несмываемая к.	nezmývateľná
9	марка, знак, клеймо	značka
9.1	отличительная м.	rozlišovacia
9.2	грузовая м.	nákladová
9.3	фабричная м.	závodná
9.4	продажная м.	predajná
9.5	товарный з.	tovarová
9.6	предупредительный з.	výstražná
9.7	з. качества	kvality
9.8	таможенное к.	colná
9.9	к. приёмки	preberacia
10	маркировка, наименование	označenie
10.1	н. отправителя	odosielateľa
10.2	н. получателя	prijemcu
10.3	внешняя	vonkajšie
10.4	предупредительная	výstražné
10.5	контейнера	kontajnera
10.6	грузовая	nákladu
10.7	товарная	tovaru
11	место, пункт	miesto
11.1	упаковочное м.	baliace
11.2	м. поставки	dodávky (dodania)
11.3	число мест	počet kusov
11.4	м. погрузки	nakládky

11.5	п. досмотра	prehliadky
11.6	п. назначения	určenia
11.7	п. разгрузки	vykládky
12	транспорт, перевозки	doprava, preprava
12.1	автомобильный т.	automobilová
12.2	воздушный т.	letecká
12.3	морской т.	námorná
12.4	речной т.	riečna
12.5	железнодорожный т.	železničná
12.6	п. трейлерами	kamiónová p.
12.7	линейные п.	linková p.
12.8	грузовые п.	p. nákladu
12.9	буксирные п.	vlečná p.
13	вес	hmotnosť (váha)
13.1	взлетный в.	letová
13.2	посадочный в.	pristávacia
13.3	допустимый в.	prípustná
13.4	в. брутто	brutto
13.5	в. нетто	netto
13.6	в. при отгрузке	pri odoslaní; naložovacia
13.7	коносаментный в.	podľa konosamentu
13.8	в. при выгрузке	pri vyložení
14	груз	náklad
14.1	легковоспламеняющийся	horľavý
14.2	негабаритный	neskladný
14.3	скоропортящийся	rýchlo sa kaziaci
14.4	палубный	palubný
14.5	корабельный	lodný (kargo)
14.6	наливной	tekutý
14.7	насыпной	sypaný
14.8	навалочный	voľne naložený
14.9	контрактный	zmluvný
14.10	контейнерный	v kontejneroch
15	демередж (штраф за простой судна)	demurrage (pokuta za zdržanie lode)

16	таможня	colnica
16.1	целевая	cieľová
16.2	пограничная	pohraničná
16.3	портовая	prístavná
17	пошлина	clo
17.1	импортная	dovozné
17.2	карательная	kárne
17.3	торговая	obchodné
17.4	охранительная	ochranné
17.5	конвенционная	zmluvné
17.6	со стоимости	z hodnoty
17.7	льготная	zvýhodnené

II. část
STAVEBNÍCTVO – ARCHITEKTÚRA – DOPRAVA

SKÚSENOSTI Z PREKLADANIA EUROKÓDOV – EURÓPSKÝCH NORIEM PRE NAVRHOVANIE STAVEBNÝCH KONŠTRUKCIÍ

Ivan Baláž

1. Úvod

Slovensko je členským štátom Európskej normalizačnej komisie – CEN (Comité Européen de Normalisation, European Committee for Standardization) od r. 2003. Členské štáty CEN sú povinné prevziať európske normy (EN) do svojich sústav technických noriem, na Slovensku do sústavy slovenských technických noriem (STN). EN je možné prijať do sústavy STN viacerými spôsobmi:

- a) prekladom originálu (vydá sa preklad EN),
- b) prevzatím originálu bez prekladu (vydá sa anglická verzia EN),
- c) oznámením o schválení k priamemu používaniu vo Vestníku (norma sa nevydá, jej prevzatie je iba vyhlásené vo Vestníku, takto prevzaté EN sa dodatočne môžu vydať spôsobom a) alebo b)).

Spôsob prevzatia určuje príslušná technická komisia (TK) zriadená pri Slovenskom ústave technickej normalizácie (SÚTN), závisí však aj od finančných prostriedkov.

Po prevzatí EN sa národné normy, ktoré sú s nimi v rozpore, musia zrušiť.

Skupina európskych noriem určených pre navrhovanie nosných stavebných konštrukcií sa nazýva eurokódy (Eurocodes). Za 8 rokov (december 1991 – september 1999) bolo vydaných najprv v anglickom jazyku 9 eurokódov vo forme predbežnej európskej normy (ENV), ktoré mali 60 častí a 2 doplnky. Každá časť predstavuje samostatný dokument vo forme zošita formátu A4. Približne do jedného roka po vydaní anglickej verzie boli publikované verzie vo francúzskom a nemeckom jazyku a následne v jazykoch ostatných členských štátov CEN, ak sa rozhodli eurokódy prekladať do vlastného jazyka. V Českej republike vychádzali preklady v českom jazyku približne do 2 rokov a v Slovenskej republike v priemere 4-5 rokov po vydaní anglickej verzie. Ani v Českej ani v Slovenskej republike neboli preložené všetky časti ENV eurokódov. Celý súbor ENV eurokódov, ktorý je dnes na Slovensku k dispozícii, má 4451 strán a od 1. 1. 2004 si

ho možno kúpiť v predajni SÚTN za 27 936 Sk. Pred týmto dátumom boli ENV eurokódy v predajni SÚTN o 20 % lacnejšie.

V súčasnosti CEN postupne pripravuje na vydanie celý súbor eurokódov v pozmenenej forme. Zmenila sa štruktúra súboru a často v podstatnej miere i obsah jednotlivých častí, pretože po období používania ENV eurokódov v praxi a na univerzitách sa ukázali aj ich nedostatky. Nové vydania eurokódov už nebudú predbežnými európskymi normami (ENV), ale európskymi normami (EN), ktoré ich nahradia. Celkove bude 10 EN eurokódov pozostávajúcich z 58 častí. Zatiaľ bolo vydaných 6 častí. Plánuje sa, že v prvej polovici r. 2010 budú všetky príslušné slovenské normy nahradené EN eurokódmi.

Preberanie európskych noriem do sústavy STN znamená:

- a) v prípade ENV eurokódov, že pod dohľadom technických komisií sa ku každej časti vytvoril Národný aplikačný dokument (NAD – National Application Document), ktorý na základe vedeckých a odborných štúdií umožnil napojenie príslušnej časti na existujúce normy STN,
- b) v prípade EN eurokódov, že sa ku každej časti vytvorí Národná príloha (NA – National Annex), v ktorej sa na základe vedeckých a odborných štúdií určia tie z odporúčaných hodnôt, ktoré sa budú používať na území Slovenskej republiky.

SÚTN vynaložil na preberanie ENV eurokódov, ktoré na Slovensku vychádzali postupne od novembra 1998 do júna 2004, vrátane prekladu 4 738 000 Sk. Pritom slovenskí odborníci sa pre nedostatok financií prakticky nemohli zúčastňovať pracovných zasadaní komisií CEN v zahraničí a 8 častí ENV eurokódov, väčšinou veľmi dôležitých a rozsiahlych, zostalo nepreložených. Vynaloženú sumu na takú dôležitú vec, ako je preberanie európskych noriem do sústavy STN, možno hodnotiť ako nepostačujúcu. Pre Slovenskú republiku ako člena CEN a od mája 2004 aj člena Európskej únie je povinnosťou zaviesť EN. Najnovšia štúdia z júna 2004, vypracovaná pre potreby Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR (autor bol jej zodpovedným riešiteľom), udáva hodnotu 13,5 milióna Sk ako minimálnu sumu potrebnú na zavedenie EN eurokódov do sústavy STN a do praxe. Potrebné finančné prostriedky v našej spoločnosti celkom určite sú. Žiaľ, už v začiatkoch zavádzania EN eurokódov, od druhej polovice r. 2003, sa ukazuje, že financií na vysokokvalifikovanú, pre spoločnosť nevyhnutnú činnosť bude opäť nedostatok. Nemalo by sa umožňovať funkcionárom na

rôznych úrovniach a inštitúciách používať finančne prostriedky neúčelne, prevažne vo svoj prospech, tak ako sa s tým stretávame denne v mediálnych prostriedkoch alebo vo svojom užšom či širšom okolí.

2. Prekladanie eurokódov

Ideálna zostava prekladateľského tímu je: anglicky hovoriaci odborník v danej oblasti, špecialista na anglický jazyk a špecialista na slovenský jazyk. V skutočnosti preklady robili iba odborníci pracujúci v danej oblasti. V prípade dočasných predbežných európskych noriem (ENV) sa SÚTN úplne vzdal korektúry slovenského jazyka.

Na preklade ENV eurokódov pracovalo približne 60 odborníkov z rôznych odborov z 18 rôznych inštitúcií, s rôznym stupňom znalosti anglického jazyka. Vyskytli sa prekladatelia, ktorí nevychádzali z prvej anglickej verzie, ale zo sekundárnej nemeckej alebo dokonca z českej verzie (až na výnimky české verzie boli spravidla publikované skôr ako slovenské), ktoré, samozrejme, obsahovali chyby.

Pri prekladoch vznikali aj objektívne problémy. Súviseli s rozdielnymi názormi skúsených prekladateľov a s tým, že aj v anglických verziách eurokódov boli zámerne použité niektoré nové odborné názvy, takže možno hovoriť o eurokódovej angličtine. Z toho dôvodu bola vytvorená terminologická subkomisia, ktorej členom je aj autor. Vychádzajúc zo skúseností pri prekladaní ENV eurokódov a s cieľom skvalitniť preklady EN eurokódov, autor navrhol a vypracoval niekoľko druhov pracovných viacjazyčných anglicko-francúzsko-nemecko-česko-slovenských slovníkov odborných názvov týkajúcich sa stavebných konštrukcií. Napríklad jeden z nich obsahuje 1800 odborných názvov, z toho 300 so slovenskými definíciami. Sú z oblasti navrhovania konštrukcií betónových, ocelových, spriahnutých oceľobetónových, drevených, murovaných, z hliníka a hliníkových zliatin, navrhovania základov a geotechnických konštrukcií, navrhovania v seizmických oblastiach, vrátane odborných názvov týkajúcich sa všeobecných princípov navrhovania stavebných konštrukcií a rôznych druhov zaťažení. Pritom jednotlivé odborné názvy sú často uvádzané v kontexte, ktorý ovplyvňuje ich význam.

V činnosti terminologickej komisie, ktorej väčšinu tvorili skúsení a veľmi dobrí aj jazykovo zdatní odborníci na dôchodku, často so slabším prepojením na pracoviská, a ktorá sa už dlhšie nezišla, by sme chceli pokračovať aj pri tvorbe prekladov EN eurokódov.

3. Všeobecné zásady pri prekladaní

Pojmy a termíny sa v jednotlivých jazykoch vyvíjajú rozdielne – v závislosti od spoločenských, ekonomických, kultúrnych a lingvistických faktorov. Rozdiely medzi paralelnými pojmovými systémami, a naopak zavádzajúce podobnosti termínov na druhej strane spôsobujú problémy pri medzinárodnej komunikácii. Terminologická práca je založená na pojmoch, pretože:

- rozdiely medzi pojmami nemusia byť vždy zrejmé na úrovni termínov,
- podobnosť na úrovni termínov v rozličných jazykoch nemusí vždy znamenať, že pojmy zodpovedajúce termínom sú identické.

Snahy o harmonizáciu by sa vždy mali začať na úrovni pojmov a pokračovať na úrovni termínov. Pojmy a termíny v medzinárodných normách boli vypracované na medzinárodné použitie. Nemusia byť v každom prípade vhodné na použitie v rovnakej forme v národnom kontexte. Tento princíp platí aj pre oficiálne jazyky. Napríklad znenie medzinárodnej normy v anglickej verzii nemusí byť vhodné pre podobnú americkú, britskú či austrálsku normu. Pri harmonizácii noriem STN nám môžu pomôcť definície pojmov uvádzané v spomínanom slovníčku, ktoré zodpovedajú definíciám európskych noriem ENV alebo EN a medzinárodných noriem ISO (International Organization for Standardization), na ktoré sa európske normy odvolávajú.

Snahy o harmonizáciu niekedy vedú k návrhom nahradiť už ustálenú terminológiu. Nové nezvyčajné termíny by sa mali zaviesť len po dôkladnom zvážení výhod a nevýhod takéhoto postupu.

Harmonizácia pojmov je činnosť zameraná na zredukovanie alebo odstránenie menších odlišností medzi dvoma alebo viacerými pojmami, ktoré navzájom úzko súvisia.

Harmonizácia termínov je činnosť, ktorej výsledkom je označenie jedného pojmu v rozličných jazykoch termínmi, ktoré odrážajú rovnaké alebo podobné charakteristiky alebo majú rovnaké alebo len málo odlišné formy.

Na jednotlivé jazyky nie je možné vyvíjať tlak, aby sa zaviedli termíny spôsobom, ktorý je cudzí ich štruktúre.

Výhodou medzinárodného termínu je, že pomáha pri komunikácii medzi jazykovými spoločenstvami, ale na druhej strane môže byť prekážkou pri komunikácii v rámci určitého jazykového spoločenstva.

Vo všeobecnosti možno hovoriť o dvoch extrémoch:

- hľadať na všetko vlastný termín (napr. v Česku je to kovaná, odbijená, košíková, vteřina, leden atď. namiesto príslušných medzinárodných termínov),
 - ponechávať medzinárodné termíny. Výhodou je ľahký spätný preklad, nadväznosť na skratky, označovania a značky používané v normách, spomínaná ľahšia komunikácia medzi jazykovými spoločnosťami.
- Treba postupovať veľmi citlivo, preto konečné rozhodnutie o forme termínu zostáva na odborníkoch na národnej úrovni.

4. Konkrétne problémy pri prekladaní ENV eurokódov riešené v terminologickej subkomisii

4.1 Termín verzus odborný názov (terminológia verzus názvoslovie)

V publikáciách SÚTN sa vyskytujú obidve možnosti. Obidve sú prípustné, ani jednu nemožno vylúčiť. Podľa možnosti uprednostniť slovenskú verziu.

4.2 Symbol verzus značka

Používať *značka*. Krátky slovník slovenského jazyka (KSSJ) uvádza ako ekvivalenty *symbol*, *znak*.

4.3 Fraktil verzus kvantil

Namiesto staršieho termínu *kvantil* treba používať správnejší *fraktil*.

4.4 Poisson`'s ratio

Rešpektovať existujúcu normu STN ISO 31-3, kde sa používa aj *Poissonov pomer* aj *Poissonove číslo* (ich hodnoty sú menšie ako 1). Nepoužívať termín *súčiniteľ priečnej deformácie*, ako je to v STN 73 1401. Za *pomer* sa prihovára aj definícia pojmu *pomer* v STN ISO 31-0: „*je to podiel dvoch veličín s rozmerom jeden*“.

4.5 Faktor (nemá rozmer) s protipólom koeficient (má rozmer)

by mal v zmysle definícií uvedených v STN ISO 31-0 nahradiť často používaný *súčiniteľ*.

4.6 Action (v nemčine Einwirkungen)

Je to novozavedený termín v anglicky písaných eurokódoch (predtým a niekde inde doteraz sa používa: *load*, *loading*), prekladá sa ako *zaťaženie*.

4.7 Variable action

Po dlhých sporoch a nekonečnom rozhodovaní sa medzi možnosťami:

- *náhodilé zataženie* (používané v našich normách, ale podľa slovenčínárov je to čechizmus a preto neprípustné),
- *náhodné zataženie* (po odbornej stránke nezodpovedajúce a preto nesprávne),
- *občasne zataženie* (používané v niektorých normách STN v snahe nahradiť *náhodilé*),
- *variabilné zataženie* (medzinárodný termín so svojimi výhodami i nevýhodami),
- *opakované zataženie* (nevhodný odborný názov),

zvíťazilo

- *premenné zataženie*. V prvej časti definície *variable action* sa hovorí, že toto zataženie „raz je a raz nie je“, v druhej časti sa hovorí, že „sa mení jeho veľkosť“, čo rozhodlo o prijatí (nie jednohlasnom) tejto alternatívy, ktorá sa postupne udomácňuje aj v praxi.

4.8 Resistance

Veľmi dôležitý termín s novým významom. Má sa prekladať ako *odolnosť* a tam, kde je to z hľadiska kontextu vhodné, má nahradiť termín *únosnosť*.

Príklady:

- *moment resistance of the cross-section* – moment odolnosti prierezu (nie únosnosti),
- *medzný stav únosnosti* sa ale preloží ako *ultimate limit state* atď.

4.9 Internal forces and moments

Nedohodlo sa. Podľa názoru autora by sa malo prekladať podľa našich doterajších zvyklostí iba ako *vnútorné sily*.

4.10 Second moment of plane area

V praxi je najrozšírenejší nie celkom správny termín *moment zotrvačnosti prierezu*. V STN ISO 31-3 sa používa *osový kvadratický moment prierezu*, pretože tam sa *momentom zotrvačnosti* nazýva *moment zotrvačnosti telesa*. Ďalšie možnosti sú *kvadratický moment rovinatej plochy* (takmer doslovný preklad, nie však vhodný), *moment plochy 2. stupňa* (možno nájsť často v odbornej literatúre i v iných jazykoch, napr. v nemčine).

Je to iba malá ukážka riešených problémov, mnoho ich zostalo dodnes neuzavretých alebo neriešených vôbec. Problémom je napríklad nájst vhodné slovenské ekvivalenty k novým termínom pri navrhovaní štíhlych stien oceľových konštrukcií: crushing, squashing, crippling.

Veľmi dobrou pomôckou pri rozhodovaní sa je uvedený viacjazyčný slovník, ktorý ukazuje, ako sa s daným problémom musel vysporiadať kolega v inej krajine. V tab. 1 vidíme ukážku z viacjazyčného slovníka. Preklad uvedený v tab.1 použil autor pri prekladaní eurokódu ENV 1999-1-1:1998 Navrhovanie hliníkových konštrukcií, časť 1 – Všeobecné pravidlá a pravidlá pre pozemné stavby, pričom boli okrem iných zohľadnené aj pripomienky príslušných ministerstiev a terminológia používaná v Stavebnom zákone a dokumentoch preberaných z EÚ, kde sa napr. *construction works* prekladá ako *stavba*. Pri slovenských ekvivalentoch uvádzame aj definície, ktoré vznikli prekladom z angličtiny. Pri niektorých z nich uvádzame aj iný spôsob prekladu (je v zátvorke označený symbolom *), navrhovaný iným prekladateľom, a to pri preklade eurokódu EN 1990 Zásady navrhovania. Odlišné názory by sa mali zladiť. Po vzájomnej dohode by sa mali tieto termíny používať už jednotne pri preklade všetkých ostatných EN eurokódov.

Pri odborných prekladoch by sa mali rešpektovať už do sústavy STN zavedené európske a medzinárodné normy, pravda, pokiaľ neobsahujú vyslovene nesprávne odborné názvy. Okrem už vyššie spomenutých častí normy STN ISO 31 (má 13 častí) sú dôležité aj normy ISO 3898 Bases for design of structures – Notations – General symbols (túto už autor preložil a dá sa kúpiť vo forme STN ISO 3898), ISO 8930 General principles on reliability for structures – List of equivalent terms, ISO 6707-1 Building and civil engineering – Vocabulary – Part 1: General terms, ISO 6707-1 Building and civil engineering – Vocabulary – Part 2: Contract terms.

Nedostatky, a nie je ich málo, sa vyskytujú aj v samotných európskych normách, čo prekladanie často veľmi sťažuje.

Tab 1. Terminológia používaná v eurokódoch
Slovenské, anglické, francúzske, nemecké a české ekvivalenty odborných názvov.

SLOVENSKY	ENGLISH	FRANÇAIS	DEUTSCH	ČESKY
stavebný materiál: materiál použitý na stavebný objekt, napríklad betón, oceľ, drevo, tehly;	construction material	matériau de construction	Baustoff	stavební materiál
stavba (* stavebný objekt): všetko, čo je postavené alebo čo je výsledkom stavebnej činnosti; Poznámka: Táto definícia je v súlade s ISO 6707-1. Termín zahŕňa objekty pozemných a inžinierskych stavieb. Vzťahuje sa na kompletne stavebné objekty, vrátane nosných, nenosných a geotechnických prvkov.	construction works	construction	Bauwerk	stavební objekt
zhotovovanie: všetky činnosti, vykonané pre fyzické dokončenie stavby, vrátane dodávok, kontroly a príslušnej dokumentácie; Poznámka: Tento názov zahŕňa práce na stavenisku; môže znamenať aj výrobu prvkov mimo stavby a ich následné zmontovanie na mieste stavby.	execution	exécution	(Bau-) Ausführung	provádění
druh konštrukcie (*tvar konštrukcie): usporiadanie konštrukčných prvkov; Poznámka: Tvary nosnej konštrukcie sú napríklad rámy, visuté mosty.	form of structure	type de structure	Art des Tragwerks	typ konstrukce
postup zhotovovania (*spôsob výstavby): spôsob, akým sa stavba zhotoví, napríklad monoliticky, prefabrikovane, postupným vysúvaním;	method of construction	procédé d'exécution	Bauverfahren	metoda výstavby

konštrukcia: usporiadaná zostava spojených prvkov navrhnutá tak, aby prenášala zaťaženia a mala primeranú tuhosť;	structure	structure	Tragwerk	konstrukce
konštrukčný prvok: fyzikálne odlišiteľná časť konštrukcie, napríklad stĺp, nosník, doska, pilóta;	structural member	élément de structure	Bauelement	prvek konstrukce
model konštrukcie: idealizácia konštrukčného systému na účely navrhovania;	structural model	modèle structural	Tragwerksmodell	model konstrukce
konštrukčný systém: nosné prvky budovy alebo inžinierskej stavby a spôsob, akým tieto prvky spolu pôsobia;	structural system	système structural	Tragsystem	konstrukční systém
druh pozemnej alebo inžinierskej stavby (*druh objektu pozemných alebo inžinierskych): druh stavebného objektu, označujúci jeho zamýšľaný účel, napríklad obytný dom, oporný múr, priemyselná budova, cestný most;	type of building or civil engineering works	nature de construction	Art des Bauwerks	druh pozemní nebo inženýrské stavby
typ stavby (*druh stavby): označenie podľa hlavného konštrukčného materiálu, napríklad železobetónová stavba, ocelová stavba, drevená stavba, murovaná stavba, spriahnutá ocelobetónová stavba.	type of construction	mode de construction	Bauart	druh stavby

Záver

Spolupráca medzi odborníkmi v danej problematike a špecialistami na príslušný jazyk je veľmi žiaduca a potrebná. Na univerzitách by sa už pri tvorbe názvov študijných odborov v slovenčine malo pamätať na takú následnú formu cudzojazyčného prekladu, ktorá by bola výstižná a v zahraničí zrozumiteľná. Skutočnosť je často iná.

V každom zamestnaní je dôležitá profesionálnosť, s akou sa vykonáva. Kvalitné dielo vyžaduje množstvo vedomostí, námahy a času a malo by byť primerane odmenené. Nemali by sme dovoliť *všetkého schopným*, aby to mohli ovplyvňovať.

RESUMÉ

Experience with translation of European prestandards and standards for design of building and civil engineering structures in Slovak language. Outline of background and development of Eurocode programme. General principles of translation and terminological problems. Examples of terminological problems and their possible solutions. Creating and use of new terms in civil engineering. Importance of cooperation between specialists and language specialists.

IMPLEMENTÁCIA EURÓPSKÝCH NORIEM A JEJ KONZEKVENCIE

Eva Tomášiková

1. Úvod

Normalizačná činnosť na národnej úrovni je úzko spojená s procesom integrácie do európskych normalizačných štruktúr. Potvrďuje to aj základný dokument našej integrácie – Dohoda o pridružení, v ktorej sa implementácie európskych technických noriem týkajú najmä články 70 a 75. V článku č. 75 o priemyselných normách a posudzovaní zhody sa uvádza:

1. Zmluvné strany budú spolupracovať s cieľom dosiahnuť úplnú zhodu v Slovenskej republike s technickými predpismi Spoločenstva, s európskou normalizáciou a s postupmi na dosahovanie zhody.
2. Za týmto účelom sa bude spolupráca usilovať:
 - o podporu používania technických predpisov Spoločenstva, európskych noriem a postupov na hodnotenie zhodnosti,
 - tam, kde je to vhodné, o dosiahnutie uzavretia dohôd o vzájomnom uznaní sa v týchto oblastiach,
 - o podporu aktívnej a pravidelnej účasti Slovenskej republiky v práci špecializovaných organizácií (CEN, CENELEC, ETSI).

2. Európske normalizačné organizácie

Cieľom európskeho normalizačného systému je odstránenie technických prekážok obchodu, implementácia najkvalitnejších technológií a zlepšenie konkurencieschopnosti na vnútornom trhu aj za hranicami.

Za európske normalizačné organizácie sa považujú:

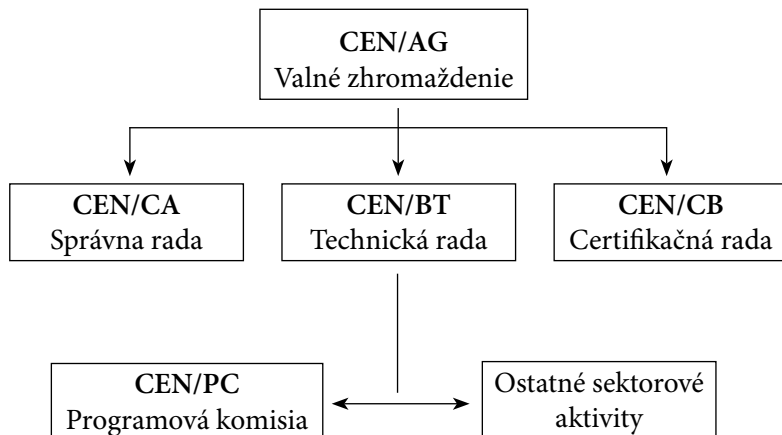
CEN – Európska komisia pre normalizáciu (Comité Européen de Normalisation), multisektorová organizácia činná v mnohých oblastiach, okrem elektrotechnickej a telekomunikačnej, založená v roku 1961.

CENELEC – organizácia zodpovedná za normalizáciu v elektrotechnike, založená v roku 1959.

ETSI – založená v roku 1988 ako odozva na Zelenú knihu Európskej komisie, zaoberajúcu sa rozvojom normalizácie telekomunikácií v Európe, má vlastné smernice pre normalizačnú prácu.

Jednotlivé zložky organizačnej štruktúry CEN:

- CEN/AG – *Valné zhromaždenie*, najvyšší orgán, schádza sa raz ročne a tvoria ho národní a asociovaní členovia;
- CEN/CA – *Správna rada*, koná ako splnomocnený orgán Valného zhromaždenia a riadi činnosť CEN;
- CEN/BT – *Technická rada*, zodpovedá za celkové riadenie programu normalizačnej práce, dohliada na jeho plnenie pomocou Ústredného sekretariátu, Technických komisií a Pracovných skupín;
- CEN/PC – *Programová komisia*, zabezpečuje plynulú koordináciu, plánovanie a programovanie normalizačných činností;
- *Ostatné sektorové aktivity* sa organizujú podľa potrieb sektoru (napr. koordinovanie) alebo predmetu (napr. smernica).

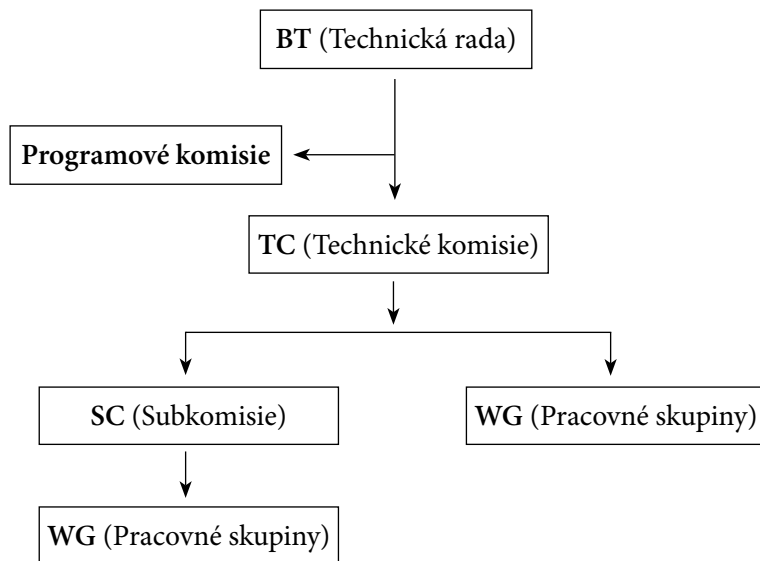
Obrázok 1 – Organizačná štruktúra CEN

Od úrovne Technickej rady (BT) dochádza k odbornému členeniu a zabezpečovaniu technických noriem prostredníctvom Technických komisií (TC), Subkomisií (SC) a Pracovných skupín (WG). Technické komisie sú odborne orientované a zastrešujú konkrétne oblasti, napríklad

TC 256 – Železnice, TC 226 – Cestné zariadenia, TC 135 – Zhotovovanie ocelových konštrukcií a pod.

Štruktúra normalizačných orgánov na národnej úrovni by mala odzrkadľovať európske normalizačné orgány. Národným normalizačným orgánom v Slovenskej republike je Slovenský ústav technickej normalizácie (SÚTN), priamy partner CEN a národný zástupca v tejto organizácii. Partnerom CEN/TC na národnej úrovni je Technická komisia (TK), ktorá by svojou štruktúrou mala byť zrkadlovým orgánom k odborne rovnakej TC.

Organizačná štruktúra v CEN od úrovne Technickej rady je uvedená na obrázku 2.

Obrázok 2 – Technická štruktúra CEN

3. Podmienky vstupu do CEN/CENELEC

Členstvo v európskych normalizačných orgánoch CEN/CENELEC je podmienené splnením 9 podmienok:

1. musí existovať dohoda medzi EÚ a kandidátskou krajinou;
2. proces aproximácie právneho systému s právom EÚ musí dosiahnuť požadovaný stupeň;

3. kandidátska organizácia je uznaná v krajine ako oficiálny národný normalizačný orgán, kompetentný vo všetkých oblastiach CEN/CENELEC;
4. národní členovia CEN/CENELEC platia členské poplatky určené Valným zhromaždením pre každý finančný rok;
5. národný konsenzus, to znamená:
 - a) predkladať národné stanovisko k technickým otázkam a k formálnym záležitostiam (hlasovanie, pripomienkovanie ap.);
 - b) každý člen CEN/CENELEC musí podporovať ročne viac ako 2000 formálnych procesov, čo vyžaduje prostriedky, kompetenciu a expertízu na národnej úrovni; od členov CEN/CENELEC sa očakáva, že budú prispievať svojimi znalosťami do technických komisií, kde je ich národné hospodárstvo aktívne.
6. kandidátska krajina musí mať funkčnú telekomunikačnú a IT infraštruktúru, umožňujúcu účinne odpovedať na veľký objem dát a dokumentov kolujúcich vo vnútri CEN/CENELEC;
7. implementácia Európskych noriem (EN)
 - a) viac ako 80 % implementácií noriem je potrebné ukončiť pred prijatím kandidáta za plného člena;
 - b) pre zostávajúce implementácie noriem a stiahnutie noriem, ktoré sú v rozpore, sa navrhuje prijateľný kalendár;
8. pozastavenie prípravy normy na národnej úrovni, ak bola odsúhlasená príprava normy v európskom meradle;
9. právo copyrightu a rozširovania noriem v súlade s politikou CEN/CENELEC.

4. Implementácia európskej normy na národnej úrovni a spôsoby prevzatia

Čo znamená implementácia európskej normy (EN) v konkrétnom naplnení?

Ide o *národné prevzatie* – *zverejnenie* – *zavedenie*:

- *národné prevzatie* znamená zavedenie do sústavy STN (Slovenských technických noriem), najčastejšie prekladom (výnimočne v origináli = na priame použitie), a zrušenie rozporných alebo prekrývajúcich sa národných noriem alebo rozporných článkov takýchto noriem;

- *zverejnenie* znamená oficiálne oznámenie vo Vestníku Úradu pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky;
- *zavedenie* do praxe v konkrétnych pracovných postupoch.

Od januára 2003 sme členom CEN. Bol to jeden z nevyhnutných krokov, ktoré Slovenská republika urobila na ceste vstupu do EÚ. Naše členstvo prinieslo celý rad povinností a záväzkov, ktoré vyplynuli z Memoranda CEN. Jedným z najzávažnejších je preberanie Európskych noriem (EN) do sústavy STN v *polročnej lehote* od ich vydania v CEN.

Hoci *národné prevzatie* pozná niekoľko spôsobov zavedenia EN do sústavy STN, jazykový zákon vyžaduje, aby sa normy preberali prekladom do štátneho jazyka Slovenskej republiky. Je to celkom prirodzené. Používanie normy by nemalo byť podmienené znalosťou angličtiny, nemčiny, francúzštiny či niektorého iného jazyka člena CEN. (Vydanie EN v jazyku ktoréhokoľvek člena CEN sa považuje za originál.) Normy sú na bežné používanie v praxi a nielen pre špičkových pracovníkov vedy, výskumu alebo vysokých škôl. Musia byť jasné a zrozumiteľné každému, kto s nimi pracuje, či je to majster vo výrobe alebo vedec v biochemickom laboratóriu.

Prevzatie európskej normy prekladom vyžaduje prekladateľa zdatného nielen jazykovo, ale aj (alebo najmä) odborne v danej problematike. Preklad pozostáva z prísnej postupnosti krokov, ktoré sa v záujme kvality musia dodržať. Keď si ich čitateľ prezrie, pochopí prečo SÚTN už nehovorí o *prekladateľoch európskych noriem*, ale spolupracuje so *spracovateľmi európskych noriem*.

Veľmi zjednodušene podané ide o tieto kroky:

- 1) spracovateľ vypracuje 1. verziu prekladu, pričom kontroluje správnosť textu, správnosť matematických výrazov aj obrázkov;
- 2) spracovanie dôvodovej správy a odovzdanie 1. verzie prekladu zadávateľovi;
- 3) rozoslanie prekladu na pripomienkovanie členom TK, vybranému okruhu pracovníkov a odborníkov v danej oblasti a tým, ktorí sa o pripomienkovanie sami uchádzali;
- 4) v prípade rozporných stanovísk voči spracovateľovi, alebo medzi pripomienkovateľmi, prerokovanie pripomienok s cieľom nájsť vhodný kompromis;

- 5) spracovanie pripomienok do prekladu (2. verzia prekladu);
- 6) odovzdanie prekladu na jazykovú korektúru;
- 7) zapracovanie pripomienok jazykovej korektúry do prekladu (3. verzia prekladu);
- 8) spracovanie prekladu do požadovanej formy (podľa metodických pokynov SÚTN), vypracovanie záverečnej správy o priebehu prípravy prekladu a zohľadnení pripomienok dokladované Konečnými vyjadreniami pripomienkovateľov;
- 9) odovzdanie prekladu oponentovi, ktorý pripraví oponentský posudok s odporúčaním alebo zamietnutím prekladu;
- 10) odovzdanie zadávateľovi;
- 11) príprava normy na vydanie (pripravuje zadávateľ);
- 12) autorská korektúra normy pred tlačou;
- 13) tlač a vydanie normy (pripravuje vydavateľ);
- 14) spracovateľ súbežne zisťuje a študuje normy v sústave STN, ktoré s prekladanou európskou normou súvisia, pretože ich treba uviesť na Národnej stránke normy;
- 15) spracovateľ pripraví zrušenie rozporných noriem v sústave STN alebo rozporných článkov noriem;

a to všetko v *polročnej lehote*. Pritom rozsah normy, ktorú prekladá, má (v lepšom prípade) 10 strán, ale môže mať aj vyše 100 strán.

Ak by si po tom všetkom chcel spracovateľ vydýchnuť v predstave, že úspešne zavŕšil prácu na preklade jednej normy, mýlil by sa. V norme je uvedený ako spracovateľ a táto informácia ho odsúdila na to, že jemu budú telefonovať, naňho sa budú obracať používatelia v prípade nejasností alebo jednoducho nesúhlasu s niektorými článkami normy.

Súhrn krokov naznačuje, že stanovenú polročnú lehotu na vydanie normy, ktorú členovia CEN musia dodržať, takmer nikdy nie je možné splniť. Tu treba spomenúť najmä problémy, ktoré pri preberaní EN prekladom vznikajú tým, že normy často obsahujú úplne nové, u nás neznáme alebo doposiaľ nepoužívané technológie, zariadenia a materiály, a to už vlastne súvisí s novou terminológiou. Veľakrát je veľmi ťažké nájsť vhodný zodpovedajúci odborný termín v krátkom čase určenom na preklad. Nový termín by bolo treba prediskutovať v TK, ale aj v iných odborných i jazykovedných kruhoch. Pri veľkom množstve preberaných noriem by to

však vyžadovalo permanentné zasadanie týchto odborníkov. Zodpovedné ustanovenie nového odborného termínu trvá istý čas. V prvom rade to vyžaduje správne pochopenie odborného problému, ktorý je s ním zviazaný. Opäť pripomínam, že na toto všetko by mala stačiť polročná lehota.

Riešenie tohto problému existuje a potvrdzuje zmysluplnosť funkčného povereného pracoviska (Národného sekretariátu TC) a pripomienkovania noriem. Norma, ktorá sa v priebehu niekoľkých rokov tri razy vracia na pripomienkovanie, väčšinu týchto termínov obsahuje už od začiatku a pripomienkovateľ (najlepšie budúci spracovateľ normy) by mohol prvý až štvrtý krok prekladu pripravovať už v čase prípravy normy. Odborná terminológia by sa tak netvorila v strese a bolo by dosť času na vypracovanie jej definitívnej podoby.

Inak je to pri preberaní európskej normy na priame použitie. V takom prípade sa vypracúva len národná titulná strana a text normy ostáva v pôvodnom znení, prednostne v anglickej mutácii.

Čo býva problémom v tomto prípade? Originálny text nemusí používaťel pochopiť správne. Ide najmä o pochopenie nových vecí, ktoré každá z týchto noriem prináša. Treba si uvedomiť, že konkrétnu normu budú používať viaceré pracoviská, a tak môže dôjsť k rôznemu výkladu tej istej problematiky. Z vlastnej skúsenosti viem, že sa to stávalo počas pripomienkovania prekladu, keď na tú istú vec mali viacerí odborníci úplne rozdielny názor. Až po niekoľkých stretnutiach sme dokázali stanoviť definitívny text odborného prekladu. Pri preberaní európskej normy na priame používanie v praxi jej výklad závisí od odborných a jazykových znalostí používateľa. Preto je potrebné dôkladne zvažovať, kedy je vhodné túto formu prevzatia použiť, a ak sa použije, malo by sa tak stať len vo veľmi obmedzenom počte. Vždy však hrozí nebezpečie, že norma, alebo niektorý jej článok, nebude správne a presne pochopený.

Na tomto mieste by som sa chcela podeliť o skúsenosti s pripomienkovaním a s pripomienkovateľmi prekladu.

Každý spracovateľ hneď na prvej stránke prekladu normy – tzv. Národnej stránky uvádza vetu „*norma je identická s EN + číslo normy*“. To znamená, že text prekladu sa úplne zhoduje s textom originálu. Prekladateľ nemôže nič pridať, nič vynechať ani meniť. Nemôže to urobiť ani vtedy, ak je v texte zrejماً chyba a on o nej vie. Napríklad v origináli je odkaz na obrázok alebo prílohu, ktorá v norme nie je. Aj v takom prípade sa táto chyba preniesla do textu prekladu, ale v tzv. Národnej poznámke, obyčajne pod čiarou,

môže spracovateľ na ňu upozorniť a uviesť správny text. Rovnako môže v Národnej poznámke upozorniť na národné odlišnosti oproti tomu, čo uvádza konkrétny článok normy.

Hoci dnes už nie je povinnosťou spracovateľa rozposlať preklad na pripomienkovanie tzv. „neopomenuteľným účastníkom pripomienkového konania“, každý zodpovedný spracovateľ si vyberá početný okruh odborníkov, zložený predovšetkým z tých, ktorí sa na pripomienkovanie sami prihlásili. Len vtedy môže očakávať vecné pripomienky k odbornej stránke textu.

Takmer polovica pripomienkovateľov väčšinou súhlasí s textom prekladu a nemá žiadne pripomienky. Tomu sa ani jeden spracovateľ nepoteší. Nikto z nás nie je neomylný a ani viacnásobná „autocenzúra“ textu nevychytá všetky chyby.

Niektorí pripomienkovatelia spracujú svoje výhrady k navrhovanému textu prekladu a upozornia na nevhodnú odbornú terminológiu formou, ktorá je jasná a vecná, prípadne navrhnú iný odborný termín.

Ako som už spomenula, mnohé odborné termíny sa tvoria „za pochodu“. Dodnes nie sú v slovenskom jazyku kodifikované, chýbajú odborné slovníky či názvoslovné normy. Tvorivou spoluprácou spracovateľov a pripomienkovateľov však možno tento problém vyriešiť. Uvádzam to preto, lebo existuje niekoľko pripomienkovateľov, ktorí u každého spracovateľa vyvolávajú veľmi nepríjemné pocity. Sú nekompromisní a neústupčiví vo svojich subjektívnych názoroch. Ak sa na pripomienkovaní jednej normy stretnú traja-štyria alebo viacerí takíto pripomienkovatelia, spracovateľ sa ocitne pred takmer neriešiteľnou úlohou. Na ten istý problém má každý z nich iný názor a každý navrhuje iné znenie vety alebo dokonca celého odseku, ktoré sa líši od textu originálu. Svoje pripomienky píšú do prekladu zásadne červenou ceruzkou, menia celé vety alebo aspoň ich slovosled. Norma po takomto pripomienkovaní pripomína maturitnú písomku študenta, ktorého profesor nemá rád a dáva mu to pocítiť. Dala som si tú prácu a spočítala som pripomienky k odborným termínom alebo k interpretácii odborného problému, ako aj tie, ktoré sú vlastne vecou jazykovej korektúry. Boli v pomere 20 % k 80 %.

Nechcem hodnotiť, čo je správnejšie po slovensky alebo či sa zmenil význam napísaného, uvediem jednoducho príklady:

preklad	pripomienka
Odporúča sa zjednodušiť vstup do nádrže tým, že sa umiestni ...	Pre jednoduchší vstup do nádrže sa odporúča umiestniť ...
Obe fázy musia byť vybavené vonkajším rozvodným potrubím.	Obe fázy musia byť vybavené vonkajším rozbočným potrubím.
Na zjednodušenie vstupu ...	Pre uľahčenie vstupu ...
Príruba a kryt sa musia navrhovať na skúšobný tlak nádrže.	Príruba a kryt musia byť vypočítané podľa skúšobného tlaku nádrže.
musia sa použiť	musia byť použité
na zabezpečenie	pre zabezpečenie

Inokedy pripomienkovateľ nakreslí celý zložitý obrázok, aby vám, nevedomému prekladateľovi „objasnil“, čo vlastne prekladáte.

Z opačnej strany dostávam pripomienky k správne použitiu slovenského jazyka, kde po jazykovej korektúre sa z mnou preloženej vety stane veta inverzná, alebo termín *početnosť* mám nahradiť jednoducho *počtom*, z *trúbkovej križovatky* (tvár odvodený z tvaru poštárskej trúbky) sa stane *rúrková križovatka*, lebo *trúbková* vraj nie je po slovensky, a pod.

Nazdávam sa, že aj jazykovú korektúru by mal robiť ten, kto sa aspoň trochu vyzná v danej problematike, alebo je mu blízka terminológia predmetnej oblasti. Veď ani chirurg ortopéd neoperuje oči.

5. Záver

Preklad Európskych noriem prináša spracovateľovi množstvo nových informácií. Pre učiteľa je to obrovský zdroj materiálu, ktorý môže veľmi rýchlo a efektívne odovzdávať, a tak vlastne prispieť k jeho zavedeniu do praxe.

Na druhej strane je to práca náročná a zodpovedná a po rokoch skúseností viem, že odborný preklad Európskych noriem nie je prechádzka ružovým sadom.

Príspevok bol vypracovaný v súvislosti s riešením projektu VEGA 1/1144/04.

PORTAL – MULTIMEDIÁLNY PREKLAD

Bystrík Bezák

1. Úvod

Proces postupného zjednocovania Európy podstatnou mierou ovplyvňuje požiadavky voľného pohybu osôb a tovarov, ktoré sú prvoradou podmienkou fungujúceho spoločného trhu. Veľmi významnú úlohu v tomto procese hrá mestská a regionálna doprava, ktorá zabezpečuje obrovské objemy prepravy osôb a nákladov v centrách hospodárskeho života jednotlivých krajín Európy. Proces európskeho zjednocovania na jednej strane obnovuje staré historické väzby, a tiež vytvára celkom nové situácie pre rozvoj nových hospodárskych stredísk a technologických parkov, ktoré nemajú však dostatočne kvalitne vybudované dopravné siete a zariadenia. Na novú situáciu rýchlo reaguje najmä cestná doprava, ktorá sa veľmi flexibilne prispôsobuje podnetom nových prepravných cieľov v území, pričom vznikom kongescií čoraz častejšie dochádza k preťaženiu dopravnej siete a negatívnym dopadom na hospodársky život a kvalitu životného prostredia. Cieľom spoločnej európskej dopravnej politiky [1] je hľadať a nachádzať také formy efektívnej dopravy a modernizácie dopravnej infraštruktúry, ktoré zabezpečia kompatibilitu a ďalší udržateľný rozvoj dopravnej sústavy a integračného procesu všetkých krajín v zjednotenej Európe. Za týmto účelom Európska komisia vytvorila nástroje na urýchlenie preberania najnovších výsledkov výskumu EÚ v doprave do praxe prostredníctvom rozvoja nových foriem vzdelávania a učebných materiálov a ich zavedenie do výučby na rôznych stupňoch vyššieho vzdelávania ako najúčinnnejšej formy rozvoja jednotnej dopravnej sústavy a formulovania zásad spoločnej dopravnej politiky. Jedným z takýchto špecifických projektov je aj projekt PORTAL (Promotion Of Results In Transport Research and Learning) [2], ktorý bol financovaný Európskou komisiou prostredníctvom 5. Rámcového programu pre výskum v doprave.

2. Pozadie projektu, konzorcium a cieľové skupiny

Výsledky výskumu sa z rôznych dôvodov integrujú do vzdelávacieho procesu veľmi zdĺhavou cestou. V mnohých prípadoch osnovy a učebný materiál spracúvajú učitelia, ktorí ho potom používajú po dlhé obdobie,

bez potrebnej inovácie novými poznatkami, ktoré nie sú vždy dostupné vo vhodnej forme. Navyše, vysoké školy sú nedostatočne financované a ich zdroje sú veľmi obmedzené. Učitelia a výskumníci, ktorí sú zapojení do výskumných projektov EÚ, veľa ráz pracujú v uzavretých skupinách, bez vzájomnej komunikácie a potrebnej previazanosti. Mnohí ani nepovažujú za potrebné do výučby zahŕňať výsledky výskumu. Neraz sa tvoria programy výučby bez dostatočnej znalosti požiadaviek a potrieb koncových užívateľov. Tvorcovia učebných programov veľmi často zanedbávajú overovanie skutočných potrieb užívateľov a požiadaviek spoločenskej objednávky.

Projekt PORTAL bol realizovaný počas 36 mesiacov za spolupráce 52 univerzít, vysokých škôl a výskumných inštitúcií z 24 európskych krajín a bol ukončený v roku 2003. V každej účastníckej krajine bol národný koordinátor ako „National Focus Point“ (NFP), ktorý bol kontaktným partnerom pre všetky krajiny a vykonával aj samostatné úlohy, napr. prieskumy potrieb v oblasti vzdelávania v doprave. Okrem NFP sa na projekte zúčastňovali v každej partnerskej krajine 1 – 4 vysoké školy, na ktorých sa uskutočňovali modelové pokusy a testovanie navrhnutých študijných materiálov. Tieto boli označené ako „Educational Test Sites“ (ETSI).

Na zabezpečenie vysokej úrovne kvality spracovávaných študijných materiálov boli do projektu zahrnutí experti so skúsenosťami v národných a medzinárodných projektoch ako špecialisti pre jednotlivé tematické oblasti – tzv. „Key Topic Experts“. Jednotlivé vybrané témy boli zamerané na výsledky anketového prieskumu v oblasti miestnej a regionálnej dopravy. Prácu konzorcium projektu podporoval poradný zbor externých expertov, do ktorého boli okrem vysokých škôl, univerzít, ktoré predstavovali hlavné cieľové skupiny, zahrnuté aj podnikateľské subjekty (dva medzinárodné koncerny) a zástupcovia medzinárodných organizácií.

Konzorcium projektu pokrývalo rôzne oblasti vzdelávania a doškolovania. Okrem vysokých škôl a univerzít boli do projektu zapojené rôzne významné a medzinárodne uznávané vzdelávacie a doškolovalie inštitúty, ako aj výskumné inštitúcie a konzultanti. Zástupcovia priemyslu, miest a obcí, ako aj odborníci z oblasti dopravy boli členmi poradného zboru. Týmto sa zabezpečila účasť širokého spektra činiteľov, ktorí dohliadali na to, aby materiály spracovávané v projekte PORTAL boli skutočne zamerané na požiadavky cieľových skupín projektu.

Projekt bol zameraný na integráciu výsledkov výskumných projektov EÚ vo veľmi dôležitej oblasti regionálnej a miestnej dopravy a na ich zave-

denie do výučby pomocou nových foriem učebných materiálov a modulov študijných programov pre denné a diaľkové štúdium na vysokých školách a univerzitách, v postgraduálnych kurzoch i v samovzdelávacom štúdiu. Jeho hlavným cieľom bol vývoj a tvorba série didaktických pomôcok zameraných na budúce požiadavky školiteľov, učiteľov, študentov a odborníkov z praxe. Prostredníctvom citlivo zameraného odborného vzdelávania a širokej siete kvalitných služieb má PORTAL prispieť k ekonomickému rozvoju európskeho dopravného systému. Učebný materiál bol preložený do 16 európskych jazykov a je voľne dostupný cez internet na www.eu-portal.net.

Cieľovými skupinami projektu PORTAL sú dva trhové segmenty – vzdelávacie inštitúcie a koncoví užívatelia:

Prvá cieľová skupina PORTAL-u sú vzdelávacie inštitúcie v dvoch úrovniach:

- univerzity a vysoké školy (územné plánovanie, dopravný manažment, dopravné plánovanie),
- komerčné vzdelávacie/výcvikové inštitúcie v oblasti dopravy.

Druhá úroveň projektu PORTAL je zameraná na výcvik/výučbu koncových užívateľov:

- študentov (denného/postgraduálneho štúdia),
- rozhodovateľskú a riadiacu sféru (rezort dopravy, dopravní manažéri, výskumníci v doprave),
- odborníci v doprave (dopravní plánovači, inžinieri, prevádzkoví pracovníci, pedagógovia, psychológovia a.i).

Snahou projektu PORTAL je poskytnúť cieľovým skupinám rôznorodý materiál, ktorý je štruktúrovaný podľa tém, rozmeru a tematickej hĺbky zamerania jednotlivých otázok a môže byť využitý formou učebných modulov v rôznych študijných programoch, kurzoch a seminároch, ktoré možno veľmi ľahko prispôbiť domácim podmienkam. Z tohto pohľadu projekt PORTAL podstatne zjednodušuje prístup užívateľov k výsledkom výskumu EÚ v mestskej doprave.

3. Štruktúra projektu

Realizácia projektu PORTAL pozostávala z 11 pracovných etáp:

- WP0 Riadenie projektu
- WP1 Analýza súčasnej ponuky a budúcich požiadaviek
- WP2 Analýza existujúceho vysokokvalifikovaného výskumu EK v doprave
- WP3 Zabezpečenie práv duševného vlastníctva
- WP4 Tvorba učebných modulov
- WP5 Tvorba a výroba študijných materiálov pre praktické použitie
- WP6 Demonštrácia a vyhodnotenie
- WP7 Siete a databázy
- WP8 Propagácia výsledkov
- WP9 Bariéry a odporúčania
- WP10 Hodnotenie kvality

Samotné spracovanie projektu bolo vzhľadom na široký rozsah témy a počet partnerov dosť náročné na vzájomnú koordináciu, preto boli jednotlivé účastnícke krajiny z hľadiska riadenia projektu zoskupené do regionálnych podskupín a koordinované po finančnej stránke tzv. hlavnými kontraktormi, ktorí podliehali priamo koordinátorovi projektu PORTAL – FGM Graz. V rámci jednotlivých krajín boli ETSI koordinované prostredníctvom NFP a z hľadiska spracovania jednotlivých pracovných úloh boli vedení tzv. vedúcimi pracovných etáp – tzv. „Work Package Leaders“.

4. Kľúčové témy

Aby bolo možné zistiť dôležité oblasti pre spracovanie edukačného materiálu, bol na začiatku projektu uskutočnený anketový prieskum požiadaviek organizácií zamestnávajúcich odborníkov v doprave a tiež prieskum vzdelávacích inštitúcií, tak aby bolo možné identifikovať úroveň v súčasnosti poskytovaného štúdia. Na základe výsledkov tohto anketového prieskumu, ktorý sa uskutočnil vo všetkých 24 partnerských krajinách, bolo vytipovaných a spracovaných 12 kľúčových tém v oblasti regionálnej a miestnej dopravy:

- Verejná hromadná doprava – plánovanie a prevádzka v 3 podtémach:
 - a) Kvalita a benchmarking vo verejnej doprave
 - b) Regulačné rámce a legislatíva
 - c) Integrované dopravné reťazce
- Mestský dopravný manažment a regulácia
- Bezpečnosť dopravy a znižovanie nehodovosti
- Modelovanie a analýza dát
- Životné prostredie, energia a doprava
- Ekonomika a spoplatňovanie dopravy
- Mobilitný manažment, informácie a povedomie v doprave
- Mestská nákladná doprava a logistika
- Dopravné plánovanie, využitie územia
- Implementácia a formulácia dopravnej politiky v dvoch podtémach:
 - a) Dopravné plánovanie a využitie územia
 - b) Realizácia a implementácia dopravnej politiky

Pre spracovanie týchto tém boli využité výsledky všetkých dostupných výskumných projektov dovedy spracovaných v EÚ v oblasti dopravy. Jednotlivé témy boli spracované v elektronickej forme najprv v anglickom jazyku. Po kontrole kvality spracovaných študijných materiálov boli rozposlané jednotlivým partnerom, ktorí ich preložili do 16 národných jazykov. Takto spracované študijné materiály a informácie o jednotlivých kľúčových témach, o projekte, partnerských inštitúciách, expertoch a učebné materiály spracované v písomnej a v elektronickej forme (internet, CD) sú bezplatne dostupné všetkým svojim užívateľom [2].

Materiály sú koncipované tak, že ich možno dopĺňať užívateľmi a presnejšie zameriavať na konkrétne učebné ciele a priebežne ich možno prispôbovať najnovším domácim a zahraničným výsledkom výskumu v príslušnej oblasti. V jednotlivých študijných materiáloch je okrem slovníka uvedený aj zoznam relevantných výskumných projektov a konzorcií, ako aj odporúčanej literatúry a prameňov, ktoré obsahujú priamo v texte hypertextové odkazy, cez ktoré je možné sa priamo dostať k želanej problematike a podrobnejším informáciám. Skriptá tvoria ťažisko študijných materiálov. Sú dostupné v 16 jazykoch a ich rozsah sa pohybuje medzi

30 – 70 stranami. V niektorých prípadoch sú dostupné tzv. rozšírené verzie (iba v anglickom jazyku).

Skriptá majú jednotnú skladbu so zameraním na výsledky výskumu EÚ, príklady na použitie, relevantné témy na výučbu, cvičenia, národné rozdiely, doplňujúcu literatúru a pramene, slovník, zoznam konzorcií relevantných projektov a prepojenie na tematickú oblasť politiky EÚ.

5. Záver

Významným príspevkom projektu PORTAL je nielen samotné spracovanie širokého spektra učebných materiálov a ich preklad skoro do všetkých významných európskych jazykov, ale najmä vytvorenie širokej siete odborníkov a vzdelávacích inštitúcií, špecializovaných na rôzne témy a oblasti regionálnej a miestnej dopravy, ktorá poskytuje obrovský potenciál pre poskytovanie najnovších výsledkov a poznatkov v oblasti dopravy na celoeurópskej a svetovej úrovni. Výsledky projektu PORTAL takto umožňujú flexibilne reagovať na najnovšie a naliehavé požiadavky riešenia dopravy predovšetkým v mestách, prispievať tak k formulovaniu a presadzovaniu spoločnej európskej dopravnej politiky v jednotlivých členských a prístupových krajinách a podstatnou mierou tak prispievať k úspešnému priebehu európskeho integračného procesu. Do týchto aktivít je už od samotného začiatku transformačného procesu zapojená aj Katedra dopravných stavieb Stavebnej fakulty STU Bratislava, ktorá v predchádzajúcom období bola aktívne zapojená do viacerých edukačných a výskumných projektov EÚ, ako boli programy TEMPUS (EDIPAM, TREP, TIGER, DR TIGER, SPECTRA) či účasť v 4. a 5. Rámcovom programe EÚ pre dopravu (LEDA, QUATTRO, COMPASS, PORTAL, ECOCITY), ktoré pokrývajú vzdelávanie, výskum a technologický rozvoj dopravnej siete a infraštruktúry. Výsledky týchto projektov sa využívajú aj vo vlastnom národnom výskume, ktorý sa dlhodobejšie zaoberá problematikou trvaloudržateľného rozvoja mestskej dopravnej infraštruktúry [3] a v súčasnom období je zameraný na prvky trvaloudržateľnej kvality cestných prietahov v našich podmienkach [4,5].

LITERATÚRA

- [1] Biela kniha EÚ: Európska dopravná stratégia do r. 2010: čas rozhodnúť sa, 2001
- [2] Projekt EU PORTAL (Promotion Of Results In Transport Research and Learning) 5RP VDR 2003 www.eu-portal.net
- [3] Bezák, B. et al.: Trvaloudržateľná kvalita mestskej dopravnej infraštruktúry, záverečná správa výskumného projektu VEGA č.1/7121/20, DOS, SvF STU Bratislava, december 2002.
- [4] Bezák, B. et al.: Prvky udržateľného priestorového usporiadania cestných prietahov, priebežná správa výskumného projektu VEGA č.1/0311/03, DOS, SvF STU Bratislava, máj 2004 (v rukopise).
- [5] Trvaloudržateľná kompatibilita dopravnej infraštruktúry, Zborník 9. Medzinárodná vedecká konferencia MOBILITA '04, STU Bratislava, 5. – 7. máj 2004, odborný garant – B. Bezák

RESUMÉ

The paper inform about the about the translation of educational EU projects realized at the Department of Transportation Engineering of Faculty of Civil Engineering SATU Bratislava, whose have been targeted to the upgrading of higher education in the field of transport infrastructure in German as well as to the exploitation of transport research results for improving and updating of education on the higher educational institutions in the field of european transport development and transport policy relevant to the local and regional transport.

ODBORNÁ TERMINOLÓGIA A VYUČOVANIE CUDZÍCH JAZYKOV NA FAKULTE ARCHITEKTÚRY STU

Jana Záhorcová

Nevyhnutným predpokladom umiestnenia sa absolventov slovenských vysokých škôl na európskom pracovnom trhu je ich cudzojazyčná gramotnosť. V posledných rokoch mali pre jej získanie ideálne možnosti: učiť sa dva svetové jazyky od základnej školy, hlásiť sa na bilingválne gymnáziá so zahraničnými lektormi, študovať už počas strednej školy v zahraničí, učiť sa cudzie jazyky v celej sieti jazykových škôl a urobiť si štátnicové skúšky, získať certifikáty rôznych úrovní na renomovaných zahraničných inštitúciách na Slovensku, ako sú Britská rada, Francúzsky inštitút alebo Goetheho inštitút, učiť sa bezplatne cudzí jazyk študovaného odboru na vysokej škole až po ukončenie doktorandského štúdia. Najnovšie sa ponúka možnosť získať ešte počas štúdia na vysokej škole aj medzinárodne uznávaný certifikát UNICert.

1. Cudzie jazyky na Fakulte architektúry STU

Na preferované vysoké školy, akou je aj Fakulta architektúry STU v Bratislave, prichádzajú maturanti, z ktorých celá tretina ovláda aspoň jeden cudzí jazyk na veľmi dobrej úrovni. Naša fakulta je hádam jediná v rámci technicky zameraných univerzít, ktorá už pri prijímacích pohovoroch berie do úvahy aj jazykovú pripravenosť. Na základe absolvovania zatriedovacieho testu na konci prvého ročníka je študent zaradený do jednej z troch úrovní zvoleného jazyka (angličtina, nemčina, francúzština). Zo svojej štartovacej úrovne absolvuje potom štvorsemesestrálny kurz, spravidla v 2. a 3. ročníku, ktorý má jeden spoločný cieľ – zvládnutie odbornej komunikácie so zameraním na komunikatívne zručnosti potrebné v profesionálnej praxi architekta, urbanistu či dizajnéra.

Náplň jednotlivých úrovní je koncipovaná tak, aby prechod na odborný jazyk bol plynulý a aby sa precvičili vybrané jazykové javy. Cieľové vedomosti sme pomenovali nasledovne:

- *pokročilí – úroveň 3* – aktívne zvládnutie odbornej komunikácie
- *stredne pokročilí – úroveň 2* – zvládnutie základov odbornej komunikácie
- *mierne pokročilí – úroveň 1* – pasívne zvládnutie odborného jazyka

Korunou jazykového vzdelávania na našej fakulte je jazyková príprava doktorandov, ktorá prebieha formou spoločných, tzv. blokových seminárov a individuálnych konzultácií. Ich cieľom je príprava na doktorandskú skúšku z cudzieho jazyka, na ktorej doktorand obhajuje svoju písomnú prácu v rozsahu minimálne 10 strán. Práca má podobu koncepcne a štylisticky prepracovaného textu s logickou štruktúrou, dokumentujúcou previazanosť témy doktorandskej práce a preštudovanej cudzojazyčnej literatúry. Pri vypracovaní dvojjazyčného terminologického minima k svojej téme sa doktorand oboznámi so základmi terminologickej práce a jej dôležitosťou pri pôsobení na akademickej pôde.

2. Odborný jazyk a jeho slovná zásoba

Čo je vlastne odborný jazyk? Pod pojmom *odborný jazyk* chápeme súhrn všetkých jazykových prostriedkov, ktoré sa používajú v oblasti vymedzenej okruhom istej profesie – vedným odborom.(9) Na jeho porozumenie je potrebný určitý stupeň odborného vzdelania alebo aspoň všeobecný prehľad v danom odbore. Odborný jazyk však nie je izolovaný jazykový systém, je súčasťou jazyka ako celku. Využíva všeobecný jazykový základ spisovného jazyka (slovnú zásobu a gramatiku) a má svoje charakteristické znaky. Patrí k nim odborná slovná zásoba a časté používanie špecifických jazykových prostriedkov. Odborný jazyk je teda špecifickým komunikačným prostriedkom, ktorý tvorí najmenej tri štvrtiny všetkej písanej a tlačenej produkcie toho-ktorého spisovného jazyka.

Nemecký jazyk odborných a vedeckých textov nemá gramatiku, ktorá by sa od všeobecného jazyka zásadne odlišovala. Používa však **slovnú zásobu, tvorenie slov a syntax** takým spôsobom, ktorý sa líši od ich používania vo všeobecnom jazyku. Kompozitá, internacionalizmy, skratkové slová, skratky sa nevyskytujú v takej miere vo všeobecnom jazyku ako v jazyku ktoréhokoľvek vedného odboru. Široká škála prípon, ale hlavne tzv. poloprípon predstavuje popri skladaní slov typický spôsob tvorenia nových slov odborných jazykov v nemčine. Napr. *erdbbensichere* Häuser, *porenarmer* Beton, *plattenförmige* Bauelemente, *ausbaufähiger* Dachboden, *barrierelose* Wohnung. Pasívne konštrukcie neosobného vyjadrovania, neprehľadné súvetia, rozvité participiálne prívlastky sú typickým syntaktickým znakom odbornej nemčiny.

Slovná zásoba odborného textu, s ktorým v rámci vyučovania cudzieho jazyka pracujeme, zahŕňa:

1. všeobecnú slovnú zásobu (allgemeine Lexik)
2. všeobecnú odbornú slovnú zásobu (allgemeine terminologische Lexik) zastúpenú v textoch mnohých odborov, predovšetkým klasických vedných disciplín ako filozofia, dejiny, matematika, fyzika, sociológia atď.
3. špeciálnu slovnú zásobu (spezielle terminologische Lexik), t.z. odbornú terminológiu daného vedného odboru (8)

Zo všeobecnej slovnej zásoby sú pre exaktné porozumenie odborného jazyka najdôležitejšie spojky, predovšetkým viacčlenné (*weder – noch* = ani – ani, *nicht nur – sondern auch* = nielen – ale aj) a podradovacie (*da* = pretože; *falls* = v prípade, že; *indem* = tým, že ...).

Značné problémy pri aktívnom používaní odborného jazyka však spôsobuje i všeobecná odborná slovná zásoba. V rámci odboru architektúra sú to napr. základné pojmy geometrie, suroviny a materiály, ale hlavne slovesá, verbálno-nominálne väzby, t.z. významovo oslabené / funkčné sloveso v kombinácii so substantívom. Napr.: *Maßnahmen treffen* – robiť opatrenia, *Länge aufweisen* – mať/vykazovať dĺžku, *zum Ausdruck bringen* – vyjadrovať, *auf ein Problem eingehen* – zaoberať sa problémom, *einen Verlauf nehmen* – mať priebeh atď.

3. Základné didakticko-metodické princípy vyučovania odborného jazyka

V posledných rokoch vydali jazykári na Fakulte architektúry STU v Bratislave štyri učebnice pre vyučovanie angličtiny a nemčiny. Sú to:

1. English for Architects, Professional Communication, 1998, 2004 (1)
2. Deutsch für Architekten, Stadt- und Raumplaner, 1999 (2)
3. English in Spatial Planning, 1999 (3)
4. Deutsch für Architekten, 2001 (4).

Uvedené učebnice pokrývajú študijné odbory Architektúra a urbanizmus a novovzniknutý odbor Priestorové plánovanie. Momentálne pracujeme na učebných materiáloch pre odbor Dizajn.

Vyučovanie odborného jazyka na vysokej škole sa v zmysle najnovších metodických odporúčaní, ako je napr. Rámcové curriculum výučby nemčiny na slovenských a českých vysokých školách (5), zakladá na piatich

navzájom prepojených princípoch, ktoré sme aj pri tvorbe učebníc mali neustále na pamäti:

- zameranie na komunikatívne schopnosti a prax
- orientácia na študentov
- senzibilizácia na interkultúrne aspekty
- prepojenie so študijným odborom a budúcou profesiou
- rozvíjanie autonómneho učenia

4. Konceptia učebnice *Deutsch für Architekten*

Učebnica *Deutsch für Architekten* (4) je určená študentom a doktorandom odborov architektúra a urbanizmus. Mojm zámern bolo napísať učebnú pomôcku, ktorá by na báze základnej terminológie a špecifických štruktúr odborného jazyka rozvíjala komunikatívne zručnosti, ktoré sú najdôležitejšie pri profesionálnej praxi absolventov fakulty.

Učebnica má desať základných tematických okruhov. Každý z nich je rozdelený na päť častí A, B, C, D, E. **Časti A a B** obsahujú terminologicky nosné texty s následnými cvičeniami na získanie komunikatívnych zručností (čítanie, hovorenie, počúvanie, písanie) a na osvojenie si odbornej lexiky. **Časť C** je spravidla aktuálnym doplnkom z reálií nemecky hovoriacich krajín k danej téme a podnetom na diskusiu. V **časti D** sa systematicky vysvetľujú a precvičujú najčastejšie jazykové a štylistické špecifiká odborného jazyka, typické slovotvorné modely ako aj techniky a stratégie čítania, písania a prezentovania výsledkov svojej práce. **Časť E** je v každej lekcii vyhradená pre abecedne zoradenú odbornú lexiku k danému tematickému okruhu. **Prílohy** tvorí nemecko-slovenský slovník odbornej terminológie, abecedný zoznam skratiek v odbornej literatúre ako aj rôzne obrázkové prílohy k jednotlivým témam. Kvôli efektívnej samostatnej práci je kniha doplnená kľúčom na riešenie niektorých úloh.

Pre prácu s textom učebnica ponúka a vysvetľuje použitie rôznych **stratégií čítania** (s. 45). Texty sú zároveň bázou pre budovanie a upevňovanie **odbornej terminológie** študovaného odboru ako aj overenia si typických slovotvorných modelov pri tvorení odborných termínov v nemčine (s. 63 – 65). V zmysle uvedených princípov slúžia **gramatické cvičenia** len ako prostriedok na zvládnutie špecifických javov odbornej komunikácie (napr. formy neosobného vyjadrovania (s. 80 – 82), pre nemčinu typické

participiá a rozvité prívlastky (s. 96), infinitívne väzby (s. 97), nominálne väzby (s. 152) a pod.) Pri nácviku *hovoreného prejavu* sa ponúka využívanie rôznych *sociálnych foriem* (práca vo dvojici, v skupine, prezentácia v pléne, panelová diskusia vedená študentom, pro-contra-diskusia a pod.).

Dôraz sa kladie aj na nácvik *písomných foriem prejavu*, ktorý vychádza z potrieb budúcich inžinierov-architektov v odbornej i vedeckej praxi (životopis (s. 24), žiadosť (s. 23), krátky referát (s. 46) sprievodná správa k architektonickému návrhu – tzv. Projektbeschreibung (s. 132), anotácia, recenzia, hand-out, resumé (s. 172)).

5. Sprostredkovanie odbornej terminológie

Každý z desiatich tematických okruhov učebnice začína úvodom, resp. vstupom, ktorého cieľom je zbieranie asociácií k téme (3.), uvedomenia si slov, ktoré už viem, a čo potrebujem povedať (6.), často ponúka prvý kontakt s novou lexikou k téme (5.). Študentov veľmi motivuje, že pri učení sa cudzieho jazyka už využívajú i svoje odborné vedomosti.

V učebnici sa za hlavnými textami v častiach A a B používajú lexikálne cvičenia pri zachovaní postupnosti od najľahších – receptívnych cvičení k najťažším – produktívnym cvičeniam. Sú to napr.:

- doplnovacie cvičenia, s. 103/4, 166/13
- práca s odborným prekladovým slovníkom, s. 166/12
- priradovanie termínov k definíciám, s. 61/14
- výstižné pomenovanie časti textu slovami, s. 151/22

V rámci autonómneho učenia, upevňovania a opakovania môže študent používať abecedne zoradenú odbornú lexiku za každým tematickým okruhom v časti E. Princípom spomínaného Curricula zodpovedá občasná vlastná evalvácia, čiže zosumarizovanie a uvedomenie si, koľko a ktoré nové slová som sa už naučil. V súvislosti s najvyhovujúcejšími technikami učenia sa odporúčame vytvoriť si vlastný minislovník a hlavne neustále sa k nemu vracieť (s. 46/23).

Najčastejšie chyby pri osvojovaní si odbornej lexiky vznikajú pod vplyvom interferencie materinského jazyka a už osvojenej všeobecnej slovnej zásoby cudzieho jazyka. Tento jav pozorujeme hlavne u pokročilých študentov. Napr.:

- nesprávne používanie rodu
 - *die Gebäude namiesto *das Gebäude*, čo je vlastne už plurál budovy
 - *die Ziegel namiesto *der Ziegel*, lebo je tá tehla
 - *die Bau namiesto *der Bau*, lebo je tá stavba

Osobitosťou terminológie architektúry je veľmi častá rodová odlišnosť u základných slov, ako *das Haus*, *die Wohnung*, *der Turm*, *das Gebäude*, *das Dach*, *das Zimmer*. Iný rod majú veľmi často aj medzinárodné slová ako *das Projekt*, *das Thema*, *das Modell*, *das Tragsystem*, *das Element*.

- doslovné preklady pod vplyvom materinského jazyka
 - *bürgerliche Bauten namiesto *öffentliche Bauten*, pretože v slovenčine sú to občianske budovy
 - *Situation namiesto *Lageplan*
 - *Prefabrikat namiesto *Fertigteil*
 - *Eisenbeton namiesto *Stahlbeton*, lebo v slovenčine je železobetón
 - *Atelier namiesto *Entwerfen* pre predmet ateliérová tvorba
 - *Sonnenbruch namiesto *Sonnenschutzgitter* pre slnolam atď.

Značný problém spôsobuje preklad pojmov *tvorba*, *tvoriť*, *stvárnit*, *vytvoriť*, pretože v nemčine máme pre jeden slovesný základ viacero možností. Treba sa správne rozhodnúť, či to bude *Gestaltung* (tvorba, napr. architektonická tvorba), alebo *Schaffung* (konkrétne umelecké dielo či tvorivá činnosť), *Darstellung* (stvárnenie, grafické zobrazenie) alebo *Schöpfung* (výtvor, dielo). Taktiež adjektíva *schöpferisch*, *kreativ*, *gestalterisch* a *schaffend* sú pestrou synonymickou ponukou pre náš výraz *tvorivý*.

Záverom citát z pera odborníka: „Prienik do prostredia iného jazyka je dobrodružstvom spojeným so strachom, alebo aspoň ostychom. Je umením učiteľa, ako tento prienik sprostredkuje. Pre nás je samozrejme najdôležitejšie používanie „odborného jazyka“. Postupne sme zistili, že slová, pojmy často nestačí prekladať, že musíme používať slová a pojmy označujúce v inom jazyku tú istú vec, pojem, súvislosť ...“ (6)

LITERATÚRA

- (1) KEITH, A. – MOTEŠICKÁ, Z. – ARCHLEBOVÁ, J.: *English for Architects, Professional Communication*. Bratislava: Vydavateľstvo STU 1998, 2003.
- (2) ZÁHORCOVÁ, J.: *Deutsch für Architekten, Stadt- und Raumplaner*. Bratislava: FA STU – ROAD 1999.
- (3) ARCHLEBOVÁ J. – BREČKOVÁ D. – MOTEŠICKÁ Z.: *English in Spatial Planning*. Bratislava: FA STU – ROAD, 1999.
- (4) ZÁHORCOVÁ, J.: *Deutsch für Architekten*. Bratislava: FA STU – ROAD, 2001.
- (5) RAHMENCURRICULUM des studienbegleitenden Deutschunterrichts an tschechischen und slowakischen Hochschulen und Universitäten. Plzeň, Fraus 2002, s. 28.
- (6) ŠPAČEK, R.: Jana Záhorcová: Deutsch für Architekten, Stadt- und Raumplaner. In: *Architektonické listy FA STU*, 2001, roč. 5, č. 1 – 2, s. 51 – 52.
- (7) DŽUGANOVÁ, B.: *Terminológia ako vedná disciplína*. In: *Kultúra slova* 2002, roč. 36, č. 3, s. 129 – 139.
- (8) DEUTSCHE FACHSPRACHE DER TECHNIK. Ein Ratgeber für die Sprachpraxis. Leipzig 1978, s. 18.
- (9) FELBER, H.: *Všeobecná teória terminológie*. In: *Kultúra slova* 1986, roč. 20, č. 5, s. 129 – 135.

RESUMÉ

Professional Terminology in Foreign Language Teaching at the Faculty of Architecture SUT

This seminar contribution is dealing with the concept of teaching foreign languages for specific purposes at the Faculty of Architecture SUT in Bratislava. It specifies the vocabulary in this field, ranging from general, professional to specific professional vocabulary and explains its importance within ESP. It lists methodological principles of teaching professional language, which has formed the base for preparing German and English

textbooks for architects. Finally, it shows types of exercises used for acquiring German professional terminology and the most common mistakes of Slovak students.

GRÉCKO-BYZANTSKO-SLOVANSKÁ CHRÁMOVÁ TERMINOLÓGIA

(Doplnky k slovníku Architekturbildfachwörterbuch,
Werner-Verlag, Düsseldorf 1996, s. 502)

Štefan Švagrovský

Chrám – sväté miesto

Kresťania potrebovali pomenovať miesta svojich bohoslužieb, a keďže to boli spočiatku súkromné domy, nazvali ich gréckym výrazom Kyriakeé oikia – Dom Pána. Až za cisára Alexandra Severa, čiastočne už nakloneného kresťanom, sa začali stavať prvé kresťanské chrámy. Ale cisár Dioklecián dal príkaz všetky pozatvárať a zbúrať. Veľké kresťanské chrámy sa začali stavať až za vlády Konštantína Veľkého, po vydaní Milánskeho ediktu v roku 313.

Chrámy východnej cirkvi

Na Východe sa pri budovaní chrámov dodnes uplatňujú tri stavebné slohy: 1. *byzantský* – pôdorys tvorí rovnoramenný grécky kríž alebo kruh a stavba je zavŕšená kupolou; 2. *románsky* – pôdorys tvorí latinský kríž; 3. *ruský* – je spojením obidvoch predchádzajúcich slohov s viacerými kupolami v podobe pozlátených alebo farebných makovic na vežičkách. Je zo všetkých troch najkrajší a najmalebnejší.

Vnútro chrámu

Vnútorne usporiadanie chrámu má presne stanovené pravidlá. Má tri hlavné časti: 1. *predsieň* (predchrám); 2. *chrám veriacich* (loď, koráb); 3. *svätyňa* (oltár, oltárna časť, kňazište).

Predsieň (vonkajšia, vnútorná):

- a) *vonkajšia* – pôvodne spočívala na stĺpoch, nebola ohraničená stenami a bolo možné do nej vchádzať zo všetkých strán (gr. *propilón mega, protén eisodon*; lat. *vestibulum magnum, primum introitum*); používa sa tiež termín *dromikon* (gr.), *nartex* (lat.), resp. *pronaos*.

Z prvej predsieni (vonkajšej) sa vchádzalo tromi dverami do druhej (vnútornej) predsieni, ktorá už bola súčasťou chrámu, ale od chrámovej lode bola oddelená tiež tromi dverami.

V prvej predsieni bol zvyčajne namalovaný obraz Adama a Evy, ktorý mal vyzývať veriacich k pokániu. Blízko pri dverách bola nádoba s vodou, v ktorej si veriaci umývali ruky (súvis s veľkým umývadlom v židovskom Šalamúnovom chráme, tzv. medené more s desiatimi menšími). Vo vonkajšej predsieni stáli *kajúcnici prvej skupiny*. Keďže boli vystavení chladu, dažďu, zime a inej nepohode a nemali prístup do chrámu, prosili o modlitby tých, ktorí doň prístup mali. Preto ich nazývali *plačúcimi* alebo *uzímenými* (lat. *hiamantes*). Prvá (vonkajšia) predsieň bola tiež útulkom pre žobrákov.

b) *vnútorná* – v dávnych dobách v nej stáli *kajúcnici druhej skupiny* a *katechumeni* (ešte nepokrstení). Boli prítomní len na poučnej (didaktickej) časti liturgie. V tejto predsieni nachádzali útočisko (azyl) prenasledovaní. Právo azylu nesmel nikto narušiť.

Chrámová loď – Chrám veriacich

Miesto, kde sa veriaci zhromažďujú k bohoslužbe. Termín loď tu pripomína Noemov koráb, resp. „čln sv. Petra“. V minulosti predsieň od chrámovej lode oddeľovalo troje dverí. Stredné sa nazývali kráľovské (*basilikai týra*), lebo cez ne vchádzal panovník (v súčasnosti biskup, resp. kňaz), dvomi bočnými dverami veriaci – cez severné ženy, cez južné muži. Troje dverí sa už v dnešných chrámoch na Slovensku nestavajú.

Ikonostas (gr. eikonostasis)

Stena oddeľujúca svätyňu od chrámovej lode. V dávnych časoch to bola len neumelá priehradka. Na ikonostase má byť päť radov obrazov podľa predpísaného poradia. V stene ikonostasu má byť troje dverí, ktorými sa vchádza do svätyne. Kráľovské dvere sú v strede ikonostasu a vedú do stredu svätyne. Nazývajú sa tak preto, lebo nimi vchádza „Kráľ slávy“. Nazývajú sa aj svätými, lebo cez ne sa vynáša sv. prijímanie, aj veľkými alebo hlavnými, lebo sú väčšie ako dvojbočné dvere. Sú zvyčajne dvojkrídlové. Na krídlach sú znázornení štyria evanjelisti alebo scéna Zvestovania. Na pravom krídle hore býva sv. Ján a dole sv. Marek, na ľavom krídle hore sv. Matúš a dole sv. Lukáš. Niekedy je znázornená aj ikona sv. Michala ako strážcu vstupu do raja, inokedy je na kráľovských dverách znázornený rodokmeň Ježiša Krista. Vchádza nimi kňaz.

Diakonské dvere sú po pravej a ľavej strane kráľovských dverí, alebo na severnej a južnej strane. Severná strana je ľavá a južná je pravá. Vchádzajú a vychádzajú nimi diakoni. Nad kráľovskými dverami má byť *záves* (gr. *katapetasma*). V chrámoch na Slovensku sa nepoužíva. Podrobné usporiadanie ikon vo všetkých piatich radoch na ikonostase uvádza V. Boháč v publikácii *Liturgika II* (Prešov 1994). Už v projekte chrámu treba počítať s umiestnením ikonostasu. Môže byť tradičný, ale aj moderný, ale vždy má mať „východné prvky“.

Pred ikonostasom je vyvýšený priestor nazývaný *solea*, z ktorého podáva kňaz sv. prijímanie. Svätá eucharistia pre chorých sa prechováva v *kivote* (gr. *kivotos*), resp. *artofore* (gr. *artoforos*), v cirkevnej slovančine *kovčegu*.

Prikrývky na oltári: katasarka (gr.), *inditia* (gr.). Ďalej sa na oltári nachádzajú: *antimension* (cirkevnoslovansky *antimins*), *iliton* (z gr. *eilyoo* – obtáčam), kríž a sedemramenný svietnik. Pred krížom je umiestnená *darochraniteľnica* (paralela u latinského rítu *tabernakulum*): *žertvennik* (*protesis*), *evanjeliár*.

Výzdoba chrámov východného obradu

je dvojaká: zahrnuje *fresky* (nástenné maľby) a *ikony*. Fresky a ikony sú podriadené osobitnému kánonu, ktorý je odlišný od západnej sakrálnej tvorby. Na Západe je kompozícia uvoľnená a vyjadruje rôzne duševné stavy zobrazených osôb a po telesnej stránke sa uplatňuje realistické ponímanie, niekedy zabiehajúce až do naturalizmu. Východné obrazy (fresky a ikony) zachytávajú postavy skôr odosobnené, na ich tvárach sa neprejavuje duševný stav, sú do značnej miery strnulé. Sú to tzv. soborné zobrazenia.

Miesto a orientácia chrámu

V minulosti sa žiadalo, aby svätyňa chrámu bola orientovaná na východ. Chrám mal byť postavený na vyvýšenom mieste. V súčasnosti je pri stavbe chrámu prvoradá jeho prístupnosť a aby sa nachádzal uprostred cirkevného spoločenstva veriacich. Ostatné prvky chrámu, charakterizujúce východný obrad, sa dajú bez ťažkostí aplikovať tak v modernom štýle, ako aj pri jeho zariadovaní pre potreby byzantského obradu a jeho duchovnosť.

Záver

Na Slovensku sú väčšinovými denomináciami rímskokatolícke a evanjelické a. v. cirkevné spoločenstvá, preto aj ich obradová lexika je bežnou súčasťou slovnjej zásoby spisovnej slovenčiny. Ale Slováci sú aj gréckokatolíci a pravoslávni, preto je žiaduce, aby aj ich náboženská lexika bola inkorporovaná do celkovej kanavy slovenskej kresťanskej lexiky. Potrebujú to aj prekladatelia odbornej a umeleckej literatúry. Môžem vám prezradiť, že tohto roku pripravujú dve teologické fakulty v Prešove (gréckokatolícka a pravoslávna) konferenciu aj so zahraničnou účasťou, na ktorej bude široký okruh odborníkov (teológov, jazykovedcov, historikov) posudzovať všetky otázky súvisiace s vyššie uvedenými údajmi.

LITERATÚRA

Boháč, V.: Liturgika II, Prešov 1994, s. 46 – 59.

Švagrovský, Š.: Grécko-byzantský rítus na území Slovenska. Slavica Slovaca, 33, 1998/2, s. 97 – 108.

Vystrčil, J.: Křesťanský Východ, MCM, Olomouc 1992, s. 123 – 124.

ZRANITEĽNOSŤ PREKLADOV POJMU DIZAJN

Robert Špaček

Pojem dizajn sa v našej slovnej zásobe v ostatnom čase lavínovito rozpriestril. Pôvodne k nám prenikol prevzatím anglickej pôvodiny design, najmä s prívlastkom priemyselný. Inštitucionálne sa to v bývalom Československu premietlo najmä do názvov IPD – Institut průmyslového designu, časopisu Průmyslový design a pod. Výrazom jazykového osvojenia si pojmu v slovenčine bola jeho neskoršia transkripčia do podoby dizajn. Dizajn sme prevzali ako podstatné meno a prisúdili sme mu mužský rod. Používame aj prídavné meno vo forme dizajnérsky (-a, -e, -i). Pre angličtinu prirodzené sloveso to design ostalo odkázané na „robiť dizajn“. Zatiaľ čo Angličan vykonáva „to design“, my tvarujeme, navrhujeme, tvoríme.

Vývoj pojmu, jeho obsahové fixovanie u nás i v zahraničí, je predmetom prác a štúdií viacerých autorov (Ľudovít Petránsky, Zdeno Kolesár a i.).

Zo začiatku s pojmom neboli problémy ani obsahovo, ani jazykovo. Ministerstvo školstva SSR sa od decembra 1986 začalo systematicky zaoberať vysokoškolským vzdelávaním priemyselných designerov zriadením príslušnej pracovnej skupiny. Slovenský fond výtvarných umení mal tiež „jasno“. Tvorba jednotlivých atypických prvkov patrila do komisie pre architektúru, tvorba pre hromadnú výrobu stanoveného počtu prvkov bola považovaná za dizajn.

Prienik pojmu do nášho odborného prostredia priniesol diskusie o jeho potrebnosti a opodstatnenosti, hľadali sa slovenské ekvivalenty – priemyselné tvarovanie a podobne. V ostatnom desaťročí sa situácia dramaticky zmenila. Pojem sa stal módny a exkluzívny najmä v pôvodnej forme design.

Obsah a zmysel pojmu dizajn je stále blízky svojej pôvodine. Ide o navrhovanie, tvarovanie, prakticky čokoľvek. Lepšie kvetinárstvo, kde nepoužívajú celofán a stuhy, sa volá Green design. V nemeckom prostredí sú populárne designérske hotely, žiadny prvok mobiliára ani povrch interiérov nie je typický, všetko je nadizajnované. Dizajn už nepôsobí len pre hromadnú priemyselnú výrobu, stačí navrhnúť, vytvoriť, vytvárať jednu ojedinelú, neopakovateľnú situáciu. Diskotékové drogy, ktoré nepochádzajú z makovic, koky či konope a sú úplne syntetické, nadobúdajú exkluzivitu

aj tým, že ich nazvú dizajnérske, pretože ich niekto vytvoril. Bill Mollison vo svojej permakultúre... dizajnuje pestovateľské systémy. Takto by sa dalo pokračovať, dizajnujeme zubné protézy, účesy, mejkap...

Máme v zásade dve možnosti. V oblasti populárnej komunikácie nechajme všetko tak, nech si ktokoľvek dizajnuje čokoľvek – aj tak nemáme inú možnosť. Naopak, v odbornej komunikácii budeme neustále pestovať čistotu a konzistentnosť pojmu.

Keď sme pojem dizajn ako všeobecný prevzali, začali sme ho podrobovať ďalšiemu metodologickému členeniu. Jednak pre pestovanie vedeckého poznania i samotnej tvorby a jednak pre hľadanie a nachádzanie vlastného miesta pod slnkom. Každý z nás potrebuje sformulovať svoj prínos k rozvoju vednej disciplíny, hľadáme „diery v trhu“, aby sme sa nemuseli báť, že sme len dopovedali niečo, čo začali iní, že sme len nepatrne prispeli. V ostatných rokoch sme vstúpili na vratkú pôdu či na tenký ľad. V rámci klasifikácie pojmu sme začali hovoriť o starom dobrom priemyselnom dizajne či dizajne výrobkov industrial design – product design... grafickom dizajne, dizajne stavebných prvkov, až sme sa dostali k **architektonickému dizajnu (designu)**. Už vopred konštatujem, že sme pojem odtrhli od jazykového pôvodu a zbavili ho pôvodného obsahu a zmyslu. Začal žiť vlastným životom, v našom prostredí nadobúdal nové významy, obaloval sa novými konotáciami. Postup je bežný, slovenčina sa takto obohacuje sústavne. Všetko by bolo v poriadku, keby sme náš študijný program nemuseli prekladať do angličtiny.

Bez toho, aby som sa snažil vniknúť do hĺbky prekladateľskej problematiky, je možné konštatovať, že pre slovenčinu sú niektoré jazyky viac „prekladové“ a iné skôr ekvivalentné. Medzi slovenčinou a nemčinou sa môžeme skôr spoľahnúť na prekladanie pojmov a iba občas sa dopracujeme k nepreložiteľným ekvivalentom. Zložitejší vzťah má slovenčina k angličtine. Ospravedlňujem sa, že som schopný komentovať len niektoré praktické súvislosti. Objavili sa v rámci vzájomnej anglicko-slovenskej komunikácie pri prezentovaní našich študijných programov a ich porovnávaní s programami anglofónnych škôl.

Sústredím sa len na zdanlivo jednoduchú dvojicu pojmov „architektonický dizajn“ v slovenčine a „architectural design“. Ak sa uspokojíme s formálnym prekladom, nemáme problém. Ak zaradíme skúsenosť, zistíme, že si tiež rozumieme. Celé roky sme učili ateliérovú tvorbu. Učili sme tvoriť, navrhovať architektúru. Rad prednášok z teórie, dejín, typológie,

staviteľstva, sociológie... výtvarná tvorba a iné predmety vytvárajú rámec pre **ateliérovú tvorbu**. Ateliéry sú potom melting pot, taviaci kotol, kde vzniká názor, predikcia, koncepty, projekty **architektúry**. Keď navštívime na anglofónnej škole architektúry „studio“, zistíme, že robia to isté, čo my v ateliéri. To, čo učia ako ekvivalent našej ateliérovej tvorby, nazývajú „architectural design“.

Čiastkový záver: architektonické navrhovanie = architectural design, prekladovo, obsahovo, zažitou skúsenosťou.

U nás sa architektonický dizajn zrejme stal kategóriou na pomedzí priemyselného, produktového dizajnu a interiérovej tvorby. Zasa je viac možností. Architekti robia dizajn alebo navrhujú systém prvkov pre alebo na, prípadne do architektonického diela. Asi všetci cítime, že architektonický detail zďaleka nie je taký exkluzívny ako architektonický design predstavujúci systém jednotlivostí v architektúre. Pokiaľ tvoríme koncept, potom sme naspäť pri architectural design, teda navrhovaní architektúry.

Hádzam záver: architectural design sme po jednej účelovej línii preložili-preniesli do slovenčiny ako architektonický dizajn, nie ako architektonické navrhovanie. Prisúdili sme mu nové obsahy a významy. Ak pojem, cítiac jeho slovenské významy, preložíme späť do jazyka jeho pôvodu, narazíme na nepochopenie. Všetci anglofóni sú presvedčení, že máme na mysli to, čo oni chápu pod architectural design. Naš model štúdia potom pre nich beží tak, že celá fakulta učí všeličo okolo architektúry, a len to jedno sub-okienko v programe učí tvorbu. Jediné zameranie na pomedzí architektúry a dizajnu – **architektonický dizajn** je pre anglicky rozumejúcich, čítajúcich náš program, podstatou všetkého, čo robíme. Aby bolo jasné, myslia si, že celá fakulta učí teóriu, typológiu... a len architektonický dizajn znamená ateliérovú tvorbu. Cítime sa ukrivdení, že nám nerozumejú.

Na začiatku sme hádam urobili chybu my. Aby sme si naozaj rozumeli, mali by sme architektonický dizajn nadpísať nad všetky ateliérové tvorby. Mohli by sme hovoriť o architektonickom dizajne rodinných domov... architectural design of public buildings... teda o architektonickej tvorbe, navrhovaní rodinných domov...

Žiadny prirodzený jazyk nemá autorské práva sám na seba, na svoj systém, na slová. Existuje však samozrejماً kultúrnohistorická tradícia medzijazykového putovania slov a pojmov. Jazyk sa slova zmocní, alebo slovo doň vnikne, jazyk si ho osvojí a uplatní svoj systém derivácií a ohýbania.

V slovníkoch študujeme odkazy na pôvod slov, na ich pôvodné významy, všetko toto je viac-menej jasné a korektné. K prirodzeným právam slov a pojmov by malo patriť, že keď ich preložíme späť do jazyka zrodu či pôvodu, mali by znamenať to isté. Teda slovenský dizajn preložíme design a základné významy fungujú obojstranne. Neplatí to však pre architektonický dizajn.

Formálne: architectural design = architektonický dizajn, ale „náš“ architektonický dizajn ≠ architectural design.

Porušujeme prirodzené jazykové práva anglického pojmu.

V kontexte nášho vstupu do Európskej únie sa v mienkotvorných odborných médiách mienkotvorný človek podpísal pod nasledovné preklady z direktívy Európskej komisie č. 85/384:

structural design = štrukturálny dizajn

prítom structural design je navrhovanie konštrukcií, prípadne konštrukčné navrhovanie

building design = dizajn výstavby

prítom building design znamená navrhovanie budov

Na základe vyhodnotenia konferencií o inžinierskom vzdelávaní z viacerých rokov je možné konštatovať, že existujú jeho dve fázy či vetvy. Jedna je teoretická, prírodovedná, možno prípravná, druhá je aktívna, tvorivá, finalizačná. V medzinárodnom kontexte sa v angličtine tá druhá nazýva dizajn. Dizajn čohokoľvek, všetkého v oblasti techniky, inžinierstva. Tvorba, navrhovanie, konštruovanie, tvorba technologických systémov, všetko zahrnuté do pojmu dizajn – ale nie pre slovenčinu!

Upravené podľa:

Špaček, R.: K pojmu architektonický dizajn. AL-FA, FA STU 4/2002, s. 3 – 5.

Na problém som poukázal už v príspevku:

Špaček, R.: ad Výkladový slovník dizajnu, heslo *architektonický dizajn*. Arch., č. 6 – 7/1999. In: Arch., 4, 1999/ 9, s. 32.

RESUMÉ

Vulnerability of translations of the term “design”

In recent years, the term “design” has avalanche-like pervaded into our vocabulary. Originally, it penetrated into our lives with the adoption of its English origin “design”, in particular, connected with the attribute “industrial”.

The penetration of this term into our professional environment has raised discussions related to its being needed and its justification, as well as the Slovak language equivalents that were sought – such as industrial shaping and other similar ones. During the last decade the situation has dramatically changed. The term has become modern and exclusive primarily in its original form “design”.

I shall concentrate on a seemingly simple pair of terms “architektonický dizajn” in the Slovak language and “architectural design” in the English language. If we are satisfied with the formal translation, then there is no problem. Likewise, if we apply experience, we realise that we understand each other as well. If we visit a “studio” at an English school of architecture, we shall find out that the English teach the same as we do in an “atelier”. Whichever contents the English teach relates to and can be understood as “architectural design” has its equivalent term “atelier creation” in the Slovak language.

In our country, “architectural design” has evidently become a category on the edge between “industrial product design” and “interior creation”.

Architectural design as a term in the Slovak professional environment should denote the complexity of all activities that an architect performs (or learns to perform) to produce a complex architectural project.

In order to make the professional communication between a native speaker and a Slovak professional fully functional and understandable on both sides, we should place “architektonický dizajn” at the top of the hierarchy of professional activities, above all “atelier creations” - studios (within the school terminology).

Among the natural rights of words and terms should belong also the fact, that when a word or a term is translated back into the language of its origin, it should contain the same meaning.

PREKLAD PROJEKTOVEJ DOKUMENTÁCIE STAVBY

František Tomášik

Úvod

Príchod zahraničných investorov po roku 1989 znamená nielen prílev zdrojov, ale aj potrebu dorozumievania sa s nimi. Na programe dňa sú rokovania a korešpondencia v angličtine, nemčine, francúzštine, španielčine, taliančine.

V súvislosti s tým vzniká potreba dvojjazyčného vypracovania projektovej dokumentácie.

Napríklad autor tohto príspevku mal príležitosť spolupracovať na dvojjazyčnej predprojektovej a projektovej príprave týchto bratislavských stavieb:

- Kardiovaskulárna nemocnica na Kramároch,
- Rekonštrukcia hotela Carlton,
- Výstavba nového SND,
- Úprava vchodu do podzemnej garáže hotela Carlton,
- Nová lakovňa VW Bratislava,
- Sklad hotových karosérií VW Bratislava,
- Technologické zariadenie kina Palace, UCI Cinemas v Auparku,
- Bratislava Business Center na Plynárenskej,
- Montážny závod automobilov PSA Trnava.

Proces výstavby

Proces výstavby je dlhotrvajúci a zložitý. U nás platný zákon 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku napriek svojim novelizáciami v mnohom nevyhovuje novým pomerom najmä pokiaľ ide o obstarávanie (výberové konania), zmeny vlastníctva nehnuteľností a aj samotné územné a stavebné konanie.

Prekladateľ sa stáva „spoluvorcom“ stavby najmä počas prípravy stavby. Toto obdobie zahŕňa najmä tieto činnosti:

1. predprojektová príprava stavby (vypracovanie tzv. prípravnej dokumentácie):

- štúdie, štúdie realizovateľnosti stavby,
 - zmluva o vypracovaní projektu a poskytovaní služieb projektanta,
 - posudzovanie stavby z hľadiska vplyvov na životné prostredie,
 - zadanie alebo dokumentácia stavby na územné konanie,
 - prerokovanie v územnom konaní (stanoviská a vyjadrenia),
 - územné rozhodnutie o umiestnení stavby (tzv. povolenie na projektovanie),
 - inžinierska činnosť;
2. projektová príprava stavby do vydania stavebného povolenia (projekt stavby):
- projekt na stavebné konanie,
 - projektová dokumentácia na ponukové/výberové konanie,
 - podmienky a vypísanie výberového konania,
 - posudzovanie ponúk a výber zhotoviteľa stavby,
 - prerokovanie projektu v stavebnom konaní (ktorého výsledkom je stavebné povolenie),
 - stavebné povolenie,
 - inžinierska činnosť a autorský dozor;
3. projektová príprava po vydaní stavebného povolenia (realizačná dokumentácia):
- dopracovanie výkresov z ponukového konania,
 - dodávateľská dokumentácia, dielenské výkresy,
 - inžinierska činnosť;
4. realizácia stavby:
- autorský dozor,
 - technický (stavebný) dozor,
 - stavebný dohľad,
 - komplexné skúšky,
 - odovzdanie a prevzatie stavby,
 - skúšobná prevádzka,
 - kolaudácia a vydanie užívacieho povolenia,
 - inžinierska činnosť.

Čo sa prekladá

Oboma smermi sa prekladá:

1. každodenná korešpondencia, listy, e-maily, prieskumné správy, technické správy, výkazy, výmer, výkresová dokumentácia (popisky, legendy, rohové pečiatky, rozpisky), zoznamy strojov a zariadení, zoznamy náhradných dielov, návody, výpisy z noriem, odborné posudky, stanoviská orgánov a inštitúcií k dokumentácii, právne predpisy, zmluvy;
2. prípravná dokumentácia stavby:
 - sprievodná správa,
 - výkresy,
 - prepočet nákladov,
 - rôzne štúdie a prieskumné správy;
3. projekt stavby:
 - sprievodná správa,
 - súhrnné riešenie stavby,
 - stavebná časť (stavebné objekty: technická správa, výkresy, výkaz výmer),
 - technologická časť (prevádzkové súbory: technická správa a zoznam strojov a zariadení),
 - súhrnný rozpočet stavby,
 - plán organizácie výstavby,
 - projekt požiarnej ochrany stavby;
4. realizácia stavby:
 - návody na prevádzku a údržbu (technologických zariadení).

Dôraz sa kladie na rýchlosť, to znamená: pripojenie on-line na komunikačnú sieť a plynulý tok korešpondencie spôsobom stavebník (objednávatel) – prekladateľ – projektant, projektant – prekladateľ – stavebník aj niekoľkokrát za deň.

Technické prostriedky prekladateľa

Samozrejmosťou je elektronické spojenie a komunikácia po sieti. Prekladateľ by mal byť vybavený počítačom aspoň s balíkom MS Office, mal by dobre ovládať najmenej MS Word a MS Excel a niektorý z nástrojov

CAT (Deja Vu, Trados, SDLX, Wordfast a pod.). To všetko popri dobrej knižnici slovníkov a prípadne aj ďalšej odbornej literatúry.

Úskalia a riziká

1. Neznalosť zvyklostí partnera (zo strany oboch komunikujúcich účastníkov),
2. zastarané predpisy,
3. časová tieseň,
4. množstvo profesií:
 - stavebné inžinierstvo: architektúra, statika, pozemné staviteľstvo, vodohospodárske inžinierstvo (vodovody, kanalizácie), inžinierske staviteľstvo (cesty, železnice, letiská, podzemné stavby) a dopravné inžinierstvo, geodézia a geografia, geológia, mechanika zemín a zakladanie stavieb, design, ochrana pamiatok, bezpečnosť a požiarna ochrana, ekonomika stavebníctva, stavebné stroje a mechanizmy, ochrana životného prostredia (úprava vody, odpadové hospodárstvo),
 - elektroinžinierstvo (elektrické zariadenia bleskozvody a oznamovacia technika),
 - strojné inžinierstvo (vzduchotechnika, vykurovanie)a toto je len stavebná časť stavby.
5. konfúzia terminológie (používa sa slangová terminológia, čechizmy, zastarané odborné výrazy);
6. zastarané slovníky;
7. počítačová negramotnosť pisateľov východiskového textu;
8. nízka úroveň gramotnosti autora východiskového textu (pravopisné chyby, nesprávna terminológia, primitívna štylizácia, dakedy i vecné chyby).

Aj toto bolo napríklad v projektoch elektrotechnickej časti niekoľkých stavebných objektov tej istej veľkej stavby, určených na preklad do angličtiny:

„Projekt vo svojom riešení predpisuje zásady bezpečnosti a popisuje zdroje ohrozenia, a preto pri rešpektovaní uvedených bodov a technického riešenia ako i prevádzkových a revízných predpisov možno vyhodnotiť projektové riešenie ohrozenia bezpečnosti a zdravia ako nulové.“

Zámerne som nehovoril o tlmočení, ale aj to býva súčasťou služieb, ktoré by prekladateľ ťažko mohol projektantovi odmietnuť.

Záverom

Prekladateľská činnosť súvisiaca s výstavbou je časovo náročná a zaujímavá práca. Pripúta prekladateľa na stoličku k počítaču na desiatky hodín a má nezanedbateľný finančný efekt.

Niektoré základné používané odborné termíny

slovensky	anglicky	nemecky
profesia	trade (<i>nie profession</i>)	s Gewerk
investor	Owner/Client (<i>nie Provider</i>)	r Bauherr/Auftraggeber
stavebník	Developer/Client/Owner	r Bauherr/Bauauftraggeber
generálny projektant	Architect/Consultant/ Engineer	r Architekt/Bauplaner/Projektant
dodávateľ	Supplier	r Lieferant/Lieferer
zhotoviteľ	Contractor	Bauträger/Baufirma/ Auftragnehmer/
dodávateľ stavby		r Bauunternehmer/Bauträger
stavebné povolenie	Building permit	e Baubewilligung/Baugenehmigung
stavebné konanie	building permission proceeding	s Baubewilligungsverfahren
územné rozhodnutie (o umiestnení stavby)	Land use decision	s Flächen(um)widmungsbescheid
výkaz výmer	Bill of quantities	s Leistungsverzeichnis

RESUMÉ

Translating Construction Project Documents

English, German and Slovak languages translator, graduated civil engineer, displayed situation on construction relating translation market in Slovakia for recent fifteen years. Based on his own experience with translations for several large building projects, he reported of what was usually needed to translate either into local or foreign languages, what equipment and translation tools were necessary to successful co-operation with project design and implementation teams, and what risks are connected. Large local construction projects funded from foreign resources, computer equipment, software, and CAT tools were mentioned.

PROBLÉM POLYSÉMIE V TECHNICKÉJ DOKUMENTÁCIÍ FRANCÚZSKÝCH SUBDODÁVATEĽSKÝCH SUBJEKTOV V SR (1)

Peter Kopecký

Príspevok sleduje tri základné ciele. Prezentuje istý úsek francúzskej odbornej slovnej zásoby (stavebníctvo), viac či menej presné slovenské ekvivalenty a prináša osobné skúsenosti s investičným a prekladateľským prostredím.

K účasti na tomto seminári nás inšpiroval nielen záujem o lexikológiu, ale najmä francúzska stavebná a klimatizačná problematika, s ktorou sme sa v uplynulých mesiacoch stretávali a s ktorou sa ešte stále stretávame. Vo všeobecnej rovine chceme prezentovať aj základné psychologické aspekty, tak v procese hľadania a nachádzania ekvivalentov v polysémantickom prostredí, ako aj vo vzťahu k objednávateľovi prekladateľskej služby.

Najskôr sa pokúsime pomocou známych teoretických poznatkov charakterizovať genézu polysémie v našom myslení. Pri preklade vstupujú do nášho vedomia isté pomenovania reality. Pri narábaní s nimi sa myslenie zmocňuje jazykových prostriedkov, ktoré sú v našom vedomí deponované ako dedičstvo materinského jazyka alebo na základe zautomatizovaných vedomostí a zručností nadobudnutých po osvojení cudzieho jazyka. Pri kombinácii týchto slovných prvkov dochádza aj k modifikácii alebo k prelínaniu zmyslu, pričom nielen na základe psycho-lingvistických faktorov, ale aj na základe individuálnej predispozície a dispozície a na základe vzťahu slov, ktoré sú významovo alebo formálne identické, podobné alebo úplne odlišné. Tak sa dostávame k známym sémantickým poliam – k homonymii, paronymii, synonymii, antonymii a samozrejme k polysémii atď. Samozrejme bohatstvo sémantických polí je podmienené aj historickým vývojom jazyka, etymológiou, výpožičkami, kalkami, derivačnou schopnosťou jazyka, prelínaním prostredí atď.

Považovali sme za potrebné začať práve týmito myšlienkami, ktoré sú pregnatnejšie vyložené napr. v prácach J. Mistríka a prof. Š. Ondruša. (2) Takmer identickým procesom musí prejsť slovenský prekladateľ francúzskej odbornej technickej literatúry.

Všetci dnes s istým pocitom satisfakcie konštatujeme, že už niekoľko rokov je zvýšený dopyt po prekladateľoch odbornej literatúry a v posled-

nom období dokonca aj francúzskej. Súvisí to nielen s Akčným plánom Európskej komisie zameraným na výučbu, šírenie a rovnoprávne postavenie jazykov z júla 2003 (3), s náporom komunitárnych textov vo francúzštine, ale aj s významnými investíciami francúzskych spoločností na Slovensku.

Nezainterosovaný človek by sa na prvý pohľad mohol domnievať, že automobilová spoločnosť (lebo o nej je reč) hľadá v prvom rade prekladateľov na automobilovú a s tým súvisiacu technologickú terminológiu. Opak je pravdou, najmä pokiaľ ide o prípravné etapy stavieb, stavenísk a hál. Tieto výrobné, resp. montážne haly *halls d'usine* (*halls d'assemblage*) až oveľa neskôr prijímajú samotné montážne linky automobilov *chaînes de montage/assemblage*.

Prv ako prejdeme ku konkrétnej exemplifikácii, chceli by sme prítomných oboznámiť s existujúcou praxou pri najímaní tlmočníkov a prekladateľov v rámci interakcie francúzsky subdodávateľ verzus slovenský dodávateľ.

Automobilová firma, o ktorej hovoríme, nespracovávala projekty inžinierskych sietí, hál a budov priamo, ale cez subdodávateľov (*sous-traitants* alebo *sociétés de sous-traitance*), ktorými sú v drvivej väčšine tiež francúzske projekčné, konzultačné alebo obchodno-sprostredkovateľské firmy či spoločné podniky z EÚ. (Ponechávame stranou know-how savoir-faire samotnej výroby automobilov, ktorá je výhradným duševným vlastníctvom automobilky.)

Tieto subdodávateľské firmy majú na Slovensku kancelárie, personál a sporadicky si najímajú aj prekladateľov. Prekladatelia alebo prekladateľky sú však väčšinou administratívne sily a prakticky nechodia do terénu. Zmluvný francúzsky subdodávateľ prenáša povinnosť nájsť si odborného prekladateľa projektovej dokumentácie, rozpočtu, cenových ponúk a technických údajov na slovenských dodávateľov. Ekonomická situácia v Slovenskej republike francúzskym subdodávateľom praje. V SR je 18-percentná nezamestnanosť (údaj je relatívny a má naň monopol MPSVR SR), o slovenských dodávateľov a prekladateľov teda nie je núdza. Francúzsky subdodávateľ rokuje s viacerými slovenskými dodávateľmi kvôli konkurenčným dodávateľským cenám a podmienkam. Pritom sa často stáva, že na rokovaniach s jedným francúzskym subdodávateľom sa denne vystriedajú aj traja slovenskí dodávatelia s tromi rôznymi tlmočníkmi, rôznej úrovne, vo francúzštine, ale aj v angličtine. Pravda, je to aj otázka zodpovedného prístupu a otázka nákladov.

Ak sa vrátíme späť do prostredia stavebných príprav výrobných hál, je zrejmé, že aj spoľahlivý prekladateľ potrebuje na túto oblasť minimálne jeden deň na terminologickú adaptáciu. Nie je zriedkavosťou, že slovenský dodávateľ zvykne hodnotiť prekladateľa predčasne. Na toto by sme mali slovenské firmy, ak s nimi prideme do kontaktu, vhodnou formou upozorniť, aj za cenu toho, že prvý či druhý deň si uplatníme nižšiu prekladateľskú sadzbu. Nedovolíme si dávať rady, ale veľmi dobre na objednávateľa pôsobí finančná ústretovosť počas prvých dvoch dní, to jest účtovanie nižších sadzieb, neúčtovanie prestojov, presunov ap.

Zašli sme síce aj do pracovných a psychologických aspektov prekladateľskej a tlmočnickej práce, ale s výkonom práce a financovaním tlmočenia a prípadnou dlhodobou spolupracou sú prepojené.

S akými problémami sa teda stretáva slovenský prekladateľ francúzskej stavebnej terminológie, konkrétne pri budovaní infraštruktúry a stavebných hál spomínanej automobilky? Momentálne sú pre slovenských dodávateľov aktuálne dodávky pre tri haly: pre zvarovňu *ferrage*, lakovňu *peinture*, lisovňu *emboutissage* a s nimi súvisiacu strojovňu *local technique* (*local* – miestnosť, priestor; *les locaux de l'ambassade*, *les locaux de la télévision*). *Ferrage* a *emboutissage* podrobnejšie rozoberieme neskôr.

Podotýkame, že hlavným vybavením týchto hál – samozrejme pred nasťahovaním spracovateľských technológií a strojov – je vzduchotechnika *techniques de climatisation et de ventilation*. A práve v tejto oblasti sme narazili na niekoľko polysémantických rébusov. Na aké inhibitory teda narážame pri preklade spomínanej francúzskej terminológie do slovenčiny?

V prvom rade je to osvojený a dlho deponovaný slovenský alebo francúzsky ekvivalent zo strednej alebo vysokej školy, ktorý drieme v našom podvedomí.

V druhom rade negatívna interferencia viazaná na doterajšie pôsobenie prekladateľa, ak dlhodobo pôsobil v inej spoločenskej alebo vednej oblasti. Napríklad pri stretnutí so slovom *tenué* príde diplomatovi na um oblek *tenué de ville*, *tenué de gala*; zovňajšok, držanie tela; až potom sa začne vynárať odolnosť, reakcia, správanie sa voči čomu atď.

To isté platí o pracovníkovi cestovného ruchu, ktorý bol zvyknutý používať slovo *réservation* v súvislosti s rezerváciou ubytovania. (Na druhej strane francúzske *réserve* znamená o.i. aj prírodnú rezerváciu...) Pri podrobnejšom čítaní výkresu však zistí, že ide o rezervný, montážny

či manipulačný, spravidla okrúhly otvor v nosníku alebo v betónovom prefabrikáte.

V treťom rade je to polysémia nielen materinského, ale aj cudzieho jazyka vrátane tzv. *faux amis*. Tak ako v slovenčine koza má hovorový sekundárny technický význam, takisto aj francúzsky pendant *chèvre* znamená aj koľajový zdvihák; naopak, pozitívnou interferenciou sú priame výpožičky *console, garage, montage, routine* atď., hoci aj tie majú ešte dosť významových odtienkov. Len ako bežnú kuriozitu uvediem, že lakeť *coude* je vo vzduchotechnike a v slovníku kúrenárov a inštalatérov koleno.

Pre krátkosť času rozoberieme len niekoľko francúzskych stavebných a technických termínov, ktoré nás mätú hlavne kvôli originálnej polysémii.

Piège – v druhej slovenskej a francúzskej polysémii ponúka rozvetvenú synonymiu: *pasca* ako abstraktný pojem, nástraha *voiture piégée* – nastražené vozidlo (s bombou); napokon sa predsa dostaneme k vyťaženej méte a k ekvivalentu: *piège à son* tlmič hluku. Predtým sme sa však museli letmo presvedčiť, že nejde o lapač (zachytávač) otrubov *son m* alebo o privlastňovacie zámeno. Prvotný význam slova *son m* pritom nie je hluk *bruit*, ale zvuk a špeciálne foneticky hláska. Pod vložkou do tlmiča hluku rozumie Francúz *baffle m acoustique; baffle* je inak “reprodebná”, teleso reproduktora.

Kuriózne je, že často natrafíme na ďalší francúzsky sémantický prvok až analýzou textu z iného odboru. *Ventilation* – ventilácia, vetranie, ventilácia; *ventiler un entrepôt, un hall, un moteur; la ventilation pulmonaire* – ventilácia pľúc

Právnický: ocenenie každej časti celku proporcionálne k hodnote celku.

Účtovnícky: prerozdelenie sumy rozpočtu na kapitoly, účty; rozptýlenie, rozdelenie po teritóriu; opak účinku centrifúgy.

Vo vzduchotechnike uprednostňujú špecialisti *générateur d'air* alebo *tourelle* namiesto *ventilateur*; samotná vzduchová lamela, ktorá usmerňuje prúd vzduchu vo vzduchotechnickom potrubí, je *aube*; *aube* zároveň znamená aj úsvit a kňazskú albu (biely ornát). *Aube* nie je primárne vzduchová lamela typická pre vzduchotechniku, ale lopatka vodného kolesa. Kopulácia designátov okolo jedného denotátu je v tomto prípade daná etymologicky: lat. *albus* – *a*, biely, biela, resp. *alapa* > *alve* > *albe* > *aube* (paleta).⁽⁴⁾ Pritom vrtuľa, krídelko, lamela ventilátora na automobile je *hélice* (= vzťahuje sa prednostne na helikoptéru) alebo *turbine d'un ventilateur à moteur*.

Gaine ako častý vzduchotechnický termín, čiže potrubie, znamená aj

- a) pošva meča, pren. aj puzdro pištole
- b) membrána obklopujúca, obalujúca nerv, sval atď. odborne *aponevrose*, aponeuróza, plochá šľacha, šlachovina
- c) podväzkový pás

Gaine d'aération, de ventilation (conduite, canal servant à l'aération des locaux), vetracie, odvetrávacie, klimatizačné potrubie

Frekventované spojenia *gaine* v spojeniach, ktorými sa zaoberáme:

Gaine galvanisée pozinkované potrubie; *par agrafe* dvakrát zafalcované (*agrafe* spona, záchytka, napr. kancelárska)

Gaine textile textilné potrubie, obopnuté textilným materiálom

Gaine tôle plechové potrubie

Gaines soufflage rideaux d'air potrubia privádzajúce (vháňajúce) vzduch do vzduchovej clony; všimnime si preklad slova *rideau* clona a absenciu predložky *de*

Gaines reprise rideaux d'air potrubia odvádzajúce vzduch zo vzduchovej clony

Tôlier – plechár, karosár; *gaineur* – “potrubár”, výrobca potrubí

So vzduchotechnickými potrubiami úzko súvisí izolácia. V tomto prípade by sme mali striktno rozlišovať politickú, spoločenskú, resp. priestorovú izoláciu *isolement* a izoláciu potrubí alebo elektroinštalácie *isolation*.

Preto používame *isolation phonique* protihluková izolácia, *isolation thermique* tepelná izolácia ap. Francúzski vzduchotechnici nahrádzajú posledný citovaný termín vedeckým kvázisynonymom *calorifuge*, čo je však v pravom zmysle slova látka zabraňujúca úniku tepla.

Vo firme, kde sporadicky prekladáme, dávajú vzduchotechnici prednosť modernejšej a menej pichľavej minerálnej vate *laine de roche* pred sklenou vatou *laine de verre*.

Isolateur sa striktno obmedzuje na izolátor, slovenský izolatér ako profesia nemá s ním nič spoločné.

Nevyhnutným doplnkom vzduchotechnických termínov je aj regulačný snímač *registre d'équilibrage* a regulačná klapka *clapet* alebo *soupepe de réglage*, výustky *diffuseurs* (pôvodne vysieláče) a klimatizovaná úprava vzduchu *conditionnement de l'air*; doslova úprava, vytváranie obalu, vonkajšieho tvaru, lepších podmienok; klimatizácia *air conditionné*, čerstvý vzduch *air neuf*.

Ako ďalší mäťúci príklad slúži kanalizácia *canalisation*. Na slovese *canaliser* splavňovať, usmerňovať jedným smerom, viesť jedným smerom, stáčať na jedno miesto vidieť, že vo francúzskom origináli prevláda idea vodného kanála, prieplyvu *canal la Manche*, zavlažovania *canaux d'irrigation* nad podzemným potrubím. Dokonca anatomický kanál, kanálik, trubica *canal cholédoque* žľčovod ap. je častejší ako kanalizácia v pravom zmysle slova. *Canalisation de gaz* (podzemné) plynové potrubie sa používa viac ako vzdialené synonymum plynové vedenie *conduite de gaz*; vodovodné potrubie je *conduite d'eau*, *canalisations d'eaux* je skôr odvádzanie vôd. Kanalizácia, odtok, stoka v našom ponímaní je *égout*; kanalizačný systém *système du tout-à-l'égout*.

Tuyau na rozdiel od *canal* a *conduite* predstavuje niečo užšie: rúru, rúrku (medená, plastová) a *tuyauterie* zasa inštalačné rúrky (hovorovo trubky) nielen ústredného kúrenia, ale aj v pivovare ap.

Pokiaľ sa hovorí o dlažbe, francúzština citlivo rozlišuje *dallage* a *carrelage*. Nechávame samozrejme stranou dlažbu na cestnej komunikácii *pavé*. *Dallage* je dlažba, dláždenie, najmä exteriéru (ako surovina sa používa betónová zmes alebo hrubší prírodný materiál mramor *marbre* či bridlica *ardoise*; výnimočne *dallage* môže znamenať aj krytinu: *dallage d'ardoise* bridlicová krytina; *dalle d'ardoise* bridlicová škridla (platňa). Sémantika *dallage* a *carrelage* sa intímne spája v termíne: *dalle à carrelage* – exteriérová dlaždica.

Carrelage – položené dlaždice, vydlaždenie (v interiéri)

Carreau de revêtement – obkladačka

Obkladačky môžu byť z porcelánu *porcelaine* alebo z kameniny inak pieskovca *grès*. Od kameniny sa paronymiou dostaneme ku kamenivu a zároveň k polysémii, pretože francúzskym ekvivalentom kameniva je *agrégat* ako agregát. (Pozri príspevok kolegyne J. Levickej v tomto zborníku.)

Neobídeme ani slovesá, ktoré sú nositeľmi deja a majú v technike, tak ako v slovenčine, veľmi dôležité a pestré použitie. Uvedieme len niektoré menej známe sémantické rozdiely, súvisiace so spracovávanou problematikou.

Solliciter požadovať, vyžadovať; namáhať materiál

Chiffrer šifrovať, parafovať; vyčíslieť, vypočítať, vykalkulovať

Chiffrage vyčíslenie, ocenenie (prác, materiálu); *devis descriptif* popis rozpočtových nákladov

Stagner stagnovať; o dažďovej vode (stáť na jednom mieste)

Emboutir ťahať, vyklepávať plech; nabúrať (o vozidle)

Emboutissage lisovňa; v podstate nejde o miestnosť v pravom zmysle slova, ale o popis deja ako v *embrayge* atď. Koncovka – *age* v podstatných menách mužského rodu je pomerne častá v automobilovej, ale aj v inej odbornej terminológii *fuselage, coupage, clivage, clonage*.

Ferrer okuť, obíť železom; *ferrer un poisson* zaseknúť rybu (na udici)

Ferrage zvarovňa; kovanie

Livrer dodať bežný nákup; *fournir* dodať väčšiu dodávku materiálu alebo tovaru. Identicky potom treba chápať rozdiel medzi *livraison* a *fourniture*.

Maçonner vymurovať dohora, obmurovať, obložiť tehliami

Maçonnerie murárčina; murivo

Murer zamurovať, obohnať stenou

Saper podkopávať, vyslobodzovať sochorom; z toho aj *sapeurs-pompriers* hasiči

Creuser hĺbiť, kopať menšiu jamu, hrob atď.

Excaver hĺbiť pomocou mechanizmu *travaux d'excavation* zemné práce

Terrasser zraziť k zemi; rozkopávať násyp, ukladať terasovito zem

Tranchée výkop, široká a dlhá ryha; vojensky zákop

Rigole výkop (škára) na základy; plytká priekopa pozdĺž cesty; kanálik na odtok nahromadenej vody

Minimiser bagatelizovať, *réduire au minimum les arrêts de travail* minimalizovať prestoje

Ventiler 1. vetrať, odvetrávať 2. rozdeliť rovnomerne úver, rozpočet, dodávky; por. slovenské sloveso ventilovať, ktoré je odvodené od ventilu a znamená vylievať, uvoľňovať (zlosť, zlú náladu, nahromadené problémy atď.)

Polysémiou sloviess končíme prezentáciu, ktorou sme len naznačili bohatú problematiku polysémie v stavebníctve, najmä vo vzduchotechnike. Na záver chceme podotknúť, že francúzske pomenovania tu chápame ako súčasť všeobecnej odbornej slovnej zásoby, nejde teda vždy o prísnu odbornú terminológiu.

V prílohe príspevku sa nachádzajú aj dve strany vybraných slovenských ekvivalentov francúzskych stavebných a vzduchotechnických termínov vrátane zaujímavých skratiek. Radi prijmeme všetky dobre mienené rady, korektúry a doplnky.

Záver

Pre vedecký a odborný štýl je polysémia neželaným javom; je len prirodzené, že tento štýl sa snaží polysémiu, ale aj homonymiu a synonymiu eliminovať. Uvádzané príklady zo stavebníctva však naznačujú, že absolútne to nie je možné. S polysémiou sa teda treba naučiť žiť a nechať ju žiť v prijateľných mantineloch.

Až okolitý rečový kontext a samotná konkrétna situácia rušia polysémiu a ukazujú dosť jasne, o aký význam ide.(5) Polysémia však súvisí aj s frekvenciou slov. Čím je slovo frekventovanejšie, tým viac má polysémie, čím je menej frekventované, tým menej má polysémie.

V slovenčine je menej polysémie ako v angličtine a francúzštine, pretože slovenčina je derivačne produktívnejšia ako angličtina alebo francúzština. Zároveň však podľa vlastných, limitovaných štatistík je v angličtine viac polysémie ako vo francúzštine, čo možno súvisí s veľkým množstvom jednoslabičných a dvojslabičných anglických slov.

Polysémiu nemožno vyhnúť z jednotlivých štýlov administratívnymi opatreniami; jej genéza a neustála produkcia je taká pestrá, že opatrenia a najmä neprirodzené náhradné terminologické ekvivalenty by boli umeľmi náhradami odsúdenými na neúspech.

To neznamená, že by sme nemali intenzívnejšie pracovať na hľadaní vhodných slovenských ekvivalentov. Predpokladá to však užšiu spoluprácu odborníkov technického zamerania, lingvistov, pedagógov zo špecializovaných katedier vysokých škôl, ale aj členov názvoslovných komisií jednotlivých ministerských rezortov, ktoré často fungujú formálne. Informatika a terminologické databázy by vhodnými schémami a redukciou eliminovali najmä vnútornú polysémiu, podľa jednotlivých odborov. Toto konštatovanie však už presahuje lexikológiu a zasahuje do iných oblastí: do terminológie a terminografie.

Poznámky a bibliografia

(1)Konkrétne sa zameriavame na ohraničenú oblasť stavebníctva a vzduchotechniky výrobných hál. Pri hľadaní slovenských ekvivalentov cennú pomoc poskytla firma BLOCK s. r. o. z Nitry a čiastočne sme sa opierali o vysokoškolskú učebnicu – J. Taraba: Prekladový seminár z francúzskeho jazyka (stavebníctvo). RUK, Bratislava 1985

(2) Ondruš, Š. – Sabol, J. : Úvod do štúdia jazykov, SPN, Bratislava 1980, s. 211 a nasl.; Mistrík, J. : Encyklopédia jazykovedy. Obzor, Bratislava 1993

(3) <http://europa.eu.int/eur-lex/en/index.html> (COM 2003, 449)

(4) Nouveau dictionnaire étymologique et historique. Larousse 1971, s. 56

(5) Sekaninová, E. : Dvojazyčná lexikografia v teórii a praxi. Veda, Bratislava 1993, s. 34 a nasl.

PRÍLOHA K EXEMPLIFIKÁCII

ATA – assistance technique et administrative technická a administratívna asistencia; francúzsky subdodávateľ ju vyžaduje od vybraných (zmluvných) slovenských dodávateľov

DDA – dépenses d'appui podporné náklady, náklady vplývajúce na väčšiu pravdepodobnosť prijatia objednávky od investora alebo nevyhnutné na realizáciu stavby, napr. podiel na poistení staveniska

aire de stockage skladovacie priestory, oplotené; aj pod holým nebom

bande antivibratile protivibračný pás, obruba

bavette d'étanchéité absorbný tesniaci materiál (v miestach, kde sa vytvára kondenzia, pary) *bavette*: detský podbradník

coffrage debnenie, „šalung“

conduite électrique elektrické vedenie, bežne zaužívaný termín; *conduite* aj vedenie vozidla, správanie atď.

chantier, site rozpracovaná stavba, stavenisko

cheminée dymovod; *costière* veniec na komíne, vežička nad dymovodom; prečnievajúca obruba

chevêtre nosník, *corniche* elko (inak rímsa)

échafaudage lešenie

génie civil stavebné inžinierstvo

ingénieur civil spécialiste du matériel d'armement absolvent nevojenskej vysokej školy, špecialista na zbrojársky materiál, najmä vybavenie “kovových” častí (vojnových) lodí

grille mriežka (tu: ochranná, na výstuku, na reproduktore)

matériaux m pl materiál, stavebná hmota

matériaux de construction stavebný materiál, stavebniny

matériel m materiálne vybavenie stroja, zariadenie; technické vybavenie počítača verzus *logiciel m*
moyens de levage zdvíhacie mechanizmy (*bras de levage*)
pose des gaines osadenie, polozenie potrubia
remblayer navážať, zasýpať jamy, priehlbiny
déblayer odpratávať (stavebný) odpad, uvoľňovať pôdu, terén
niveller, aplanir vyrovnávať, planírovať, „dusať“
grader m = niveleuse f zrovnávač, grejdr
stagnation des poches d'eau stojatosť, pretrvávajúce vodných kaluží na preliačinách plochej strechy ap.
eaux stagnantes stojaté vody, *eaux dormantes* tiché vody
supportage vo vzduchotechnike závesný systém; výnimočne ukotvenie
terre battue; terre compactée antuka; hutná, spevnená, dôkladne povalcovaná pôda
toiture strecha, tvar krovu, zastrešenie (klasicky chápané);
chevron krokva, inak aj pásik hodnotného označenia;
faîte, faitage hrebeň krovu; *charpente* stolica, výdrevá, drevená výstuž; banské lešenie
couverture krytina (môže byť aj netradičná: plochá, plechová, hliníková atď.)
viabilité inžinierske siete (*viable* = životaschopný)
viabilisation zavádzanie inžinierskych sietí
viabiliser zavádzať inžinierske siete
travaux de viabilité práce na inžinierskych sieťach
ingénierie inžinierske stavby

RESUMÉ

The polysemy is an unwished phenomenon in formal style, thus it is highly natural that this style is trying to eliminate the polysemy. The stated examples from the building trade are indicating that this is absolutely impossible. The language framework and the exact situations themselves interfere with the polysemy and clearly show the meaning it is dealing with. We cannot expel the polysemy from the styles by administrative measures, its genesis and constant production is so motley that the precautions and mainly the unnatural terminological equivalents would be an artificial compensation condemned for failure.

This does not mean that we should not search more intensive for the suitable slovak equivalents. It assumes a narrower cooperation of specialists with a technical alignment, philologists, educators from specialized departments of universities, but also terminological commissions from particular executive Departments, which are often functioning formally. Informatics and terminologic databases would eliminate the internal polysemy by feasible schemes and by the diminution, according to particular departments.

TERMINOLOGICKÁ SYNONYMIA V OBLASTI STAVEBNÍCTVA VO FRANCÚZŠTINE A PROBLEMATIKA EKVIVALENTÁCIE

Jana Levická

Vo svojom príspevku by som chcela prezentovať časť výskumu svojej doktorandskej práce, zameranej na francúzsku odbornú lexiku z oblasti stavebníctva. Cieľom práce je príprava na odborný slovník. V úvode sa budem venovať teórii spojenej s otázkou synonym v terminológii, ktorú budem aplikovať na konkrétne príklady z terminologického poľa „kamenivo“.

S existenciou synonym sa v terminológii – či už pri prekladoch alebo pri terminografickej práci – stretávame na každom kroku a našou úlohou je určiť, či naozaj ide o dubletné terminologické jednotky z hľadiska významu, alebo o termíny príbuzné, ktoré sa v odbornej literatúre označujú ako kontextové synonymá či kvázisynonymá. Napríklad pri betóne nájdeme dvojicu konkurenčných termínov granulát a agrégat vo význame „kamenivo“, trojicu fines, farine a fillers (najjemnejšie kamenivo so zrnom menším ako 0,1 mm) či terminologické syntagmy fabrication du béton a confection du béton označujúce pojem „výroba betónu“.

Podľa terminológa Sagera „môže mať jeden pojem tolko jazykových označení, koľko je rôznych komunikačných situácií, ktoré si vyžadujú odlišné jazykové formy“.¹ Inak povedané, v odbornom jazyku sa stretávame s vysokou špecializovanou komunikáciou (hovoríme o lexikálnom pláne), ale aj s populárno-náučnou, zrozumiteľnou aj pre laikov. Teda na jednej strane máme normalizované a učebnicové termíny, používané väčšinou v odborných kruhoch, a na druhej strane konkurenčné termíny, ktoré sa vyskytujú v profesionálnom slangu, v sociolektach vedeckých tímov či firiem. V prípade francúzštiny netreba zabúdať ani na frankofónne varianty.

Čo sa týka možností rozlišovania terminologických synonym, máme na výber niekoľko kritérií. ISO norma (ISO 1087-1 2000:7), zameraná na lexiku terminologickej práce, stanovuje ako hlavné kritérium *substituovateľnosť* synonym – ak je táto podmienka splnená pre všetky možné kontexty, ide o synonymá. Ak môžeme termín nahradiť iným len v nie-

ktorých kontextoch, musíme ich označiť za kvázisynonymá. Tento postup však napríklad Rostislav Kocourek nepovažuje za dostatočný a navrhuje ho doplniť kritériom *definičnej substitúcie*. Pripomína, že pri termíne je potrebné zohľadniť nielen fakt, že narábame s jazykovým znakom, ale aj skutočnosť, že tento jazykový znak zastupuje pojem definovaný odborníkmi istého odboru. Kocourek teda identifikuje tzv. absolútne synonymá dosadzovaním do definície, a ak jej vyhovujú, znamená to, že označujú ten istý pojem (2001:240).

Vráťme sa k dvojici termínov *granulat* a *agrégat*, o ktorej možno povedať, že Kocourkovo kritérium spĺňa. V súčasnej francúzskej stavebnej lexike fungujú obe terminologické jednotky ako dve rovnocenné, synonymné pomenovania pre jeden a ten istý pojem „kamenivo“, bez rozdielu stupňa špecializácie prehovoru či textu. Na okraj dodávame historickú poznámku – v rámci terminologickej normalizácie francúzska organizácia AFNOR v roku 1983 oficiálne uznala prvý z nich za štandardný, druhému sa odporučila vyhýbať a označila ho za anglicizmus, ktorý sa vo francúzskej odbornej lexike začal v tomto význame používať vďaka sémantickej derivácii.² Obe lexikálne jednotky sa však používali ďalej, pričom časť odbornej literatúry sa ich snažila odlíšiť na základe jedného sémantického príznaku – rovnorodosti a nerovnorodosti. Napriek normalizačným zásahom i umelým pokusom odlíšiť oba termíny *agrégat* sa naďalej používa vo význame „kamenivo“. V roku 2003 pod tlakom úzu kapitulovala aj quebecká terminologická databáza, ktorá túto skutočnosť zahrnila do poznámky terminologického záznamu odborného pomenovania *granulat*.³ V tomto prípade ide podľa Felberovej typológie (1987:154) o paralelné používanie termínu domáceho a cudzieho pôvodu.

Terminologické pole – kamenivo/granulat

Analýza synonymných termínov sa často realizuje na pozadí tzv. **terminologických (tematických) polí**, ktoré Dolník nazýva **onomaziologickými lexikálnymi paradigmami**. Ich členy – lexikálne jednotky, ktorými sú v našom prípade termíny, svojím významom pokrývajú jedno pojmové pole, no líšia sa diferenciacnými príznakmi, pričom medzi sebou vytvárajú opozičné vzťahy týchto paradigiem.

Jednou z najbohatších terminologických paradigiem je v porovnaní so slovenskou terminologickou realitou „pole kameniva“ (pripomíname

definíciu kameniva z normy ČSN 73 1200 – „prírodný alebo umelý anorganický zrnitý materiál určený na stavebné účely, ktorého zrná prejdú kontrolným sitom so štvorcovými otvormi veľkosti 125“).

Francúzske zdroje totiž ponúkajú až 14-člennú množinu básových odborných pomenovaní viažucich sa ku kamenivu, zatiaľ čo slovenská nomenklatúra obsahuje len 8. Inak povedané – ten istý výsek mimojazykovej reality pokrýva francúzština o 6 členov bohatšou terminologickou množinou ako slovenčina.

Tu narážame na saussurovský termín „hodnoty“ lexikálnej jednotky. Podľa Saussura význam slova (sens) priamo závisí od existencie či neexistencie ostatných príbuzných znakov, inak povedané, signifié týchto jednotiek sa definujú navzájom, čo Saussure nazýva termínom „valeur de comparaison“.⁴ To znamená, že počet existujúcich foriem jazyka v rámci istej štruktúry – poľa určuje, aké „kvantum“ z tzv. amorfnej masy či obsahového kontinua pripadne každej z nich (1999:55).

*Vzájomná determinácia obsahov jazykových foriem jednej štruktúry a ich prípadné odlišnosti, čo Dolník súhrnne nazýva **paradigmatickým, systémovým významom**, sa ukazuje ako dôvod, prečo je potrebné analyzovať synonymá v rámci terminologického poľa. Práve identifikácia existujúcich diferenciálnych príznakov sa dá využiť ako ďalšie možné kritérium odlišenia synonym od kvázisynonyma.*

Zdrojom informácií o spomínaných diferenciálnych príznakoch a opozičných vzťahoch poľa sú pre terminológa práve definície, a to definície funkčné, ktoré zrejme jazykovými prostriedkami objasňujú označovaný pojem, keďže funkčná definícia sa tvorí z tzv. logického spektra pojmu. Masár (1998:23) tým chápe „neuzavretý počet výpovedí (predikácií), z ktorých každá prináša o pojme novú informáciu. Z logického spektra pojmu sa vyberajú podstatné a významné znaky pojmu ako východisko pomenúvania a definovania.“

Masár hovorí, že v terminologických slovníkoch sa zatiaľ najviac osvedčila tzv. klasická definícia, založená na princípe rodovo-druhových vzťahov (per genus proximum et differentiam specificam). Definícia, obsahujúca najbližší nadradený pojem a podstatné znaky pojmu, ktoré umožnia odlišenie jedného pojmu/termínu od druhého, je skôr ideálom ako každodennou realitou. Nie vždy definície formuluje a ich zostavenie overuje tím odborníkov. V prípade individuálneho tvorenia definícií hrozí riziko subjektívnosti pri výbere predikácií z logického spektra pojmu. V praxi,

máme na mysli učebnice, normy, encyklopédie a slovníky, to znamená, že ten istý termín môžu dvaja autori definovať odlišne až protirečivo,⁵ čo sa nám ďalej potvrdí.

A teraz prejdeme ku konkrétnym príkladom. Francúzske normy týkajúce sa kameniva – napríklad *NF P 18-101 (de déc.1990)*, a *NF P 18-550 à 18-597: Essais et mesures sur granulats; NF P 18-541 Granulats pour bétons hydrauliques, spécifications, mai 1994, NF P 18-542 Granulats naturels courants pour bétons hydrauliques, critères de classification vis-à-vis de l'alcali-réaction*) obsahujú v porovnaní s avizovanými 14 termínmi len 6 hyponým termínu **granulat**, ktoré nájdete v tabuľke č. 1 aj s pôvodnou poznámkou:

pomenovanie	zrornosť
fillers	0/D kde $D < 2$ mm s minimálne 70 % nadsitným pri 0,063 mm
sablons	0/D kde $D \leq 1$ mm s menej ako 70 % nadsitným pri 0,063 mm
sable	0/D kde $1 < D \leq 6,3$ mm
graves	0/D kde $D > 6,3$ mm
gravillons	D/D kde $d \geq 1$ et $D \leq 125$ mm
ballast	D/D kde $d \geq 25$ mm a $D \leq 50$ mm

„Označenie frakcie kameniva zahŕňa nasledujúce informácie: zrornosť, pôvod, spôsob úpravy, odkaz na túto normu, petrografickú poznámku podľa normy P 18-557. Napríklad:

- štrk 4/10, štrkovisko..., drvená naplavenina..., kremičito-vápenatá naplavenina
- piesok 0/2, lom/pieskovňa, prírodný, plavený“⁶

Po preštudovaní týchto noriem prídeme k záveru, že hlavným rozlišovacím príznakom jednotlivých frakcií kameniva je veľkosť zŕn. Už v menšej miere nám pri určení intralingválneho paradigmatického či diferenciálneho významu pomôže pôvod či spôsob získavania kameniva a jeho použitie ako stavebného materiálu. Pri konfrontácii noriem a nimi uvádzaných a uznávaných termínov s odbornými publikáciami, ponukovými katalógmi a internetovými stránkami firiem sa však situácia komplikuje, a nielen kvôli terminologickej rozkolísanosti. Dôvodov – jazykových i odborných – je hneď niekoľko:

1. niektoré slovníky zrnitosť uvádzajú len výnimočne (napr. Termium s výnimkou termínu gravier ju úplne ignoruje),
2. časť slovníkov nespresňuje, či ide o frakcie kameniva triedené pomocou sita s kruhovými otvormi – *passoire*, alebo štvorcovými otvormi – *tamis*, prípadne tieto hodnoty kombinujú, čím dochádza k prekryvaniu pojmov, a teda i frakcií,
3. zrnitosti frakcií sa prekryvajú v dôsledku odlišného definovania toho istého termínu v dvoch či troch príbuzných odboroch (stavebníctvo, geológia, ťažba),
4. slovníkové definície si odporujú v otázke použitia jednotlivých typov kameniva, a dokonca niektoré z nich spomedzi stavebných materiálov úplne vylučujú (pozri prípad *sablons*).

Rozkolísanosť analyzovanej terminológie a nejednotnosť definícií ilustruje tabuľka č. 2, do ktorej sme zaznamenali všetky zistené termíny, patriace do skupiny kamenív aj s údajmi týkajúcimi sa zrnitosti, pôvodu, použitia a prípadnej normalizácie:

termín	zrnitosť (mm)	prírodné	drvené	použitie	poznámka	norm
fillers	< 0,1/0,2/0,315		+	spojivo, betón		Q/F
fines	< 0,08/0,1			betón		Q
farine	< 0,1		+	betón	zriedkavý	
sable	$0,08 < x < 5$	+	+	spojivo, betón		Q/F
gravillon	$2/5 < x < 22/25/32$	+	+	betón, cestné stavby		F
gravier	$0/5 < x < 30/32/50/80$	+	+/-	betón, cestné stavby	tradičný termín pre gros gravillon	Q
galet	$x > 80$	+	-	betón, dekorácia, dlažba		
cailloux	$25/30 < x < 100$ $x > 125$	+	+/-	betón, dekorácia		Q
grave	$0/D, D > 6,3,$ $x < 125$	+	+	betón, základy, cestné stavby	plynulá zrnitosť, zmes *	F
balast	$0/25/40 < x < 100$	-	+	železničné násypy		F
macadam	$x = 50, 40 < x < 70$	-	+	cestné stavby	Syn. (GDT) Empierement	
pierres concassées	$d/D, d \geq 25$ a $D = / < 100$	-	+	betón, cestné stavby ****	Syn. (GDT) Pierre cassée ***	
sablona	< 0,1/0,315	+	-	**	zriedkavý	F
mignonette	$5 < x < 10, x > 10$		+	dekorácia	zriedkavý	

**Niekedy sa používa na označenie pojmu „gravier“ (GDT)*

***Vigan ho označuje za materiál nevhodný pre stavebníctvo*

****Menej používaný termín, vyskytuje sa aj v eliptickej podobe ako le concassé s granulometrickým rozmedzím (chaussée)*

*****GDT uvádza tento termín pod hlavičkou stavebníctvo (podskupina kamenivo+stavebné materiály), cestné stavby, geológia, banský priemysel, železnice (1965)*

Pre úplnosť pridávame tretiu terminologickú tabuľku s jednotlivými druhmi kameniva v závislosti od zrnitosti a pôvodu⁷:

kamenivo	zrnitosť	prírodné	drvené	funkcia
filer	$< 0,075$	-	+	prísada do betónu, izolačné materiály, nátery
kamenná múčka	$< 0,1$	-/+	+/-	betón
piesok	$0,1 < x < 5$	+	+	betón, malty, cesty, chodníky
drvina	$1,25/2 x < 22/25$	-	+	betón
štrkopiesok	$0/5 < x < 63$	+	+/-	betón, prírodná/umelá zmes
štrkodrvina	$0 < x < 40/80/125$ $0 < x < 63$	-	+	cesty
štrk	$5 < x < 150$ $25 < x < 150$	+	+	cesty, železnice, betón
makadam	$80 < x < 150$	-	+	cesty

Predmetom ďalšej analýzy budú dva francúzske termíny – *gravier* a *gravillon*, ktoré sme zaznamenali v podobných i rovnakých kontextoch, pričom prvý z nich francúzske normy ignorujú. Ako sme už naznačili, budeme vychádzať z definícií termínov, pričom sa zameriame na ich obsah. Na tento účel budeme používať definície z dvoch „papierových“ francúzskych stavebných slovníkov/encyklopédií a dvoch terminologických bánk – *Grand dictionnaire terminologique* a *Terminium*. Ako sme už naznačili, pri rozbere definícií sa zameriame na ich zostavenie, t.j. aký najbližší nadradený termín zahŕňajú a ktoré predikácie logického spektra odražajú onomaziologické príznaky.

V intenciách zblížovania terminológie či socioterminológie s lingvistikou sme nemohli obísť popis používania termínov v komunikácii, preto sme sa pokúsili vytvoriť virtuálny, internetový korpus výskytov, keďže nemáme prístup k databáze stavebných textov. Z tohto korpusu sme chceli vyvodiť logiku a frekvenciu používania jednotlivých termínov, aby sme k nim mohli stanoviť slovenské ekvivalenty.

1. **gravillon, gravier, grave⁸, mignonette** /- *genus proximum* – najbližší nadradený pojem uvádzame tučne, onomaziologické príznaky podčiarkujeme/

Gravillon n. m.

Vigan: Roche dure concassée, ou extraite d'une gravillonnière et calibrée en éléments de 5 à 25 mm; le gravillon sert surtout de granulat dans les bétons, et d'élément rapporté en couche d'usure des revêtements routiers – *tvrdá hornina drvená alebo vyťažená zo štrkoviska a kalibrovaná na prvky od 5 do 25 mm (použitie – kamenivo do betónu a ako materiál na povrchovú úpravu vozoviek*

GDT: **Granulat moyen**, habituellement de 6,3 a 25 mm. Terme traditionnel: à remplacer par granulat d/D (par exemple : granulat 15/25) – „*stredne veľké*“ *kamenivo, zvyčajne od 6,3 do 25 mm. Tradičný termín, ktorý treba nahradiť granulat d/D*

Kurtz – **Produit** provenant du dragage ou du concassage des roches, d'une granulométrie s'étalant entre 5 et 25 mm (après criblage) et qui est employé dans la fabrication des bétons. *Produkt pochádzajúci z riečnej ťažby alebo z drvenia hornín so zrnitosťou od 5 do 25 mm (po triedení/preosiati), ktorý sa používa pri výrobe betónu.*

Gravier n.m.

Vigan: Gros éléments d'un sable, ou cailloux de petit format – *Veľké zrná piesku alebo malé kamienky*

GDT: Roche dure naturelle ou concassée, de petit échantillon, utilisée dans la confection du béton – *Neupravená alebo drvená hornina malých rozmerov používaná pri výrobe betónu*

Élément de sol dont le diamètre est compris entre 5 et 80 mm – *Čiastočka pôdy/zeme s priemerom 5 až 80 mm.*

T: [**Granulats de**] moins de trois pouces mais plus gros que le tamis numéro 4 (approximativement ¼ pouce) – *Kamenivo s menším priemerom ako 3 palce a väčším ako sito číslo 4 (približne 1/4 palca)*

Kurtz – **produit** provenant du dragage des cours d'eau d'une granulométrie s'étalant de 2 a 20 mm et qui est utilisé dans la fabrication des bétons – *Produkt vodnej ťažby s granulometriou 2 až 20 mm, ktorý sa používa pri výrobe betónu.*

Definície prvého termínu **gravillon** sa zhodujú v rozsahu zrnitosti, čím sa dostávajú do rozporu s platnou francúzskou normou (pozri tabuľku č. 1). Čo sa týka najbližšieho generického termínu – *granulat*, túto požiadavku dodržala jedine quebecká TDB, pričom najviac predikácií logického spektra pojmu odráža Viganova definícia.

Odborné pomenovanie **gravier** je o niečo zložitejší oriešok na rozlúsknutie, a to nielen preto, že figuruje v kanadských normách a vo francúzskych chýba, hoci vo francúzskom prostredí sa používa veľmi často. Ak sa pozrieme na definície, aj v tomto prípade uvádza správny *genus proximum* len jedna definícia (TDB Termium). Najúplnejšia definícia je z Kurtzovho slovníka, no v otázke zrnitosti a pôvodu či získavania tejto frakcie kameňa je v rozpore s ostatnými – definícia nespomína možnosť jeho výroby drvením.

Tieto dva termíny sa svojou zrnitosťou takmer prekrývajú a ich odlíšenie je problematické. Vyhýbajú sa mu aj všetky skúmané slovníky a encyklopédie, z ktorých ani jeden ich nevymedzuje a neudáva rozdiely. Napríklad quebecká TDB definuje **gravier** pomocou **gravillon** "*Terme traditionnel pour désigner souvent un gros gravillon*", no vzápätí si odporuje, pretože ak by malo platiť **gravier** = **gros gravillon**, potom by táto rovnica musela platiť aj v prípade ich zrnitosti 5 – 80 mm = 15 – 25 mm.

Prejdime k používaniu oboch termínov v praxi:

1. možnosť odlíšenia by znamenala označenie termínu **gravillon** za obchodný názov, ako je to v prípade dnes už medzinárodnej firmy Lafarge, ktorá vo svojich materiáloch používa oba termíny, pričom **gravillon** uvádza v tabuľke výrobkov ako *appellation commerciale*.⁹
2. možnosť je analýza francúzskych textov v rámci simulovaného odborného korpusu, tvoreného štúdiami, prospektmi, normami a nariadeniami z internetu, kde sme našli celkovo 335 dokumentov avizujúcich spoločný výskyt oboch lexikálnych jednotiek. Po ich preskúmaní a výbere nám zostal menší korpus textov rôznej proveniencie – Belgicko (B), Luxembursko (L), Francúzsko (F), Švajčiarsko (Š) a Kanada (K) – obsahujúci 59 výskytov **gravier** v singulári a 26 v pluráli a 59 výskytov **gravillon** v singulári a 21 v pluráli. Spolu 85 (**gravier**) a 80 (**gravillon**). Treba podotknúť, že rozdiel plurál/singulár nie je v tomto prípade relevantný.

Zrnitosť

Nie všetky výskyty týchto termínov boli spojené s údajom o zrnitosti. Zistená zrornosť sa pohybuje pri

Gravillon $2 \text{ mm} < x < 22/25/32$

Gravier $0 \text{ mm} < x < 30/32/40/50/80$

1. **gravier** je hyperonymum vzhľadom ku **gravillon** (časť-celok) – F 5x, Š 1x, B 1x, L 1x, neuvedené 2x,
2. **gravier** je koehyponymum vzhľadom ku **gravillon** F 1x, neuvedené 1x, Š 1x
3. **gravier** je dokonalé synonymum s **gravillon** K 1x (uvedené v 1. riadku tabuľky s granulometriou 2 –16)

(Za zmienku stojí, že ani v jednom prípade sa lexéma **gravillon** neobjavila so zrnitosťou zhodnou s francúzskou normou.)

Spájateľnosť

Obe lexémy sa v našom korpuse objavovali ako vysvetlenie či definícia ku kamenivu (či už vyjadreného termínom **granulat** alebo **agrégat**), najčastejšie spolu s termínom **sable** (piesok), s ktorým sme ich zaznamenali aj pri textovej definícii malty a lexémy **mélange** (zmes). Napr. *mélange (sable/graviers, gravier/sable, gravier/sable – 4x), Mélange équilibré de sable 0/3 et de gravillons 3/6; mélange de liant (ciment ou chaux), d'agrégats (sables ou gravillons) et d'eau; mélange équilibré de sable 0/3, de gravillons 3/6 et de graviers 7/15 pour les couches de fondations, bétons, asphalte.*

Záver

Na základe tejto analýzy možno konštatovať, že skúmané termíny sú kvázisynonymami, pretože sú substituovateľné len v kontextoch bez uvedenia zrnitosti, týkajúcich sa vo všeobecnosti kameniva či betónu, preto by sme navrhovali slovenský ekvivalent *štrk*.

Pre termín *gravillon* s uvedenou granulometriou (pripomíname, do 25 mm) by sme priradili slovenský ekvivalent *drvina* (zrornosť slovenských noriem a učebníc sa tu s francúzskym úzom vzácné zhoduje), ale pre *gravillon naturel*, t.j. bez úpravy drvením, je potrebné siahnuť po slovenskom termíne označujúcom takisto prírodné kamenivo podobnej zrnitosti – *štrkopiesok*. Vráťme sa však ešte k termínu *drvina*, ekvivalentu aj pre terminologické

spojenie *gravillon concassé*, ktoré sa v našom korpuse objavilo takisto niekoľkokrát. Posledným ekvivalentom, ktorý prichádza v tejto súvislosti do úvahy, je *štrk*, a to *gravillon* so zrnitosťou podľa francúzskej normy.

Prejdime k druhému sledovanému termínu: *gravier*. Ak sa uvádza s granulometriou, možno ho ekvivalentovať termínmi *štrkopiesok* a *štrkodrvina* a to v závislosti od pôvodu či úpravy danej frakcie. Z ekvivalentácie nemožno vylúčiť ani hyponymické terminologické spojenia termínu *štrk*, *drobný štrk* a *hrubý štrk*.

Grave n. f.

Vigan – En voirie, désigne un **gravier** dont la granulométrie étendue, allant du sable fin aux cailloux, permet un bon compactage. On la définit par les dimensions de ses composants les plus fins et les plus gros : une grave de 0/30 est une grave dont la granulométrie s'étend du sable très fin au gravier de 30 mm de diamètre.

V cestnom staviteľstve označuje štrkopiesok/gravier, ktorého plynulá zrnitosť od jemného piesku až po kamienky umožňuje dobré zhutnenie. Definuje sa veľkosťou najjemnejších a najväčších zložiek.

Kurtz – produit de dragage, composé de cailloux, de graviers et de sable; il peut être additionné de produits divers tels que bitume ou ciment afin de lui conférer des propriétés particulières.

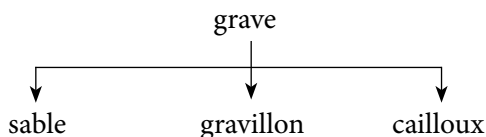
Produkt riečnej ťažby zložený zo štrku/cailloux, štrkopiesku/gravier a piesku; možno k nemu pridať napríklad bitúmen alebo cement, aby získal špecifické vlastnosti

GDT (route) – Mélange, naturel ou non, à granularité continue, de cailloux, de graviers et de sable, avec parfois des particules plus fines. (1981)

Prírodná alebo umelá zmes s plynulou zrnitosťou zo štrku/cailloux, štrkopiesku/gravier a piesku, niekedy aj jemnejších čiastočiek.

Ide o špecifický termín z oblasti cestných stavieb, ktorý označuje zmes kameniva určeného na stavbu vozoviek s plynulou zrnitosťou od piesku po veľký štrk. Možno o ňom hovoriť ako o hyperonyme k ďalším štyrom termínom – **gravier**, **cailloux**, **gravillon**, **sable**, pričom posledné tri odborné pomenovania sú kohyponymá (pozri tab.1). Viganova encyklopédia i quebecká TDB naznačujú, že ide o kvázisynonymum s **gravier**, oproti tomuto termínu má **grave** dva diferenciačné príznaky – oblasť použitia a plynulú zrnitosť. Keďže slovenská terminológia takýto pojem nepozná, namiesto ekvivalentu navrhujeme opisnú definíciu – zmes prírodného

alebo drveného piesku a štrku s plynulou zrnitosťou na stavbu vozoviek (Kurtzovu indikáciu, že ide o plavené prírodné kamenivo popierajú ďalšie dve definície ako aj príklady z autentických dokumentov – *grave concassée du lac 0/63, 0/22; les graves sont des mélanges naturels/reconstitués des sables et des gravillons; graves routières – mélanges reconstitué des sables et des gravillons classés (0/30mm)*)

Po preskúmaní frekvencie a kombinatoriky štvrtého termínu *mignonette* sme zistili, že internetové vyhľadávače nám ponúkli len dva výskyty tohto termínu s hyperonymom granulát (s granulometriou 5/10 a 4/10), jeden výskyt s termínom *agrégat* a 15 rás sa vyskytol s termínom *béton*.¹⁰ V porovnaní s predchádzajúcimi termínmi, pri ktorých sme zaznamenali desiatky výskytov, môžeme konštatovať, že ide o málo frekventovaný termín. Pri ekvivalencii sa nám ponúka slovenský termín *drvina*, ktorý je však vzhľadom na zrnitosť hyperonymickým ekvivalentom.

Výsledná ekvivalenčná tabuľka:

gravillon	1. drvina 2. štrkopiesok 3. štrk
gravier	1. štrkopiesok/štrkodrvina 2. štrk (drobný a hrubý štrk)
grave	zmes frakcií s plynulou zrnitosťou (štrk + piesok)
mignonette	drvina (drobná)

Zhrnutie

Už sme v čiastkových záveroch upozornili na viacero synonymných termínov, čo by sme chceli doplniť poznámkou týkajúcou sa synonymie práve onomaziologických príznakov analyzovaných bázových termínov – napríklad **rond**, **arrondi** (*grain arrondi*), **roulé** (*galet, cailloux, gravillon*).

V prípade terminologických spojení s týmito príznakmi možno za dokonalé synonymá označiť – **sable roulé** a **sable rond**, ktoré pomenúvajú ten istý pojem, ale s odlišnou motiváciou (**roulé**¹¹ – pôvod, spôsob prírodného opracovania; **rond** – výsledok a forma opracovania => **riečny piesok**, t.j. piesok so zaoblenými zrnami).

Na záver možno skonštatovať, že analýza terminologických synonym na terminografické účely je veľmi zložitý proces, pričom nie vždy sa terminológ dopracuje k uspokojivému záveru. Zostáva dúfať, že svojou troškou prispeje k rovnako náročnej práci odborných prekladateľov.

POZNÁMKY

- ¹ „*odern terminological theory accepts the occurrence of synonymic expressions and variants of terms and rejects the narrowly prescriptive attitude of the past which associated one concept with only one term. It is recognised that one concept can have as many linguistic representations as there are distinct communicative situations which require different linguistic forms*“ SAGER, J. C.: A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 1990, p. 58)
- ² Granulat remplace le mot « magrégat », employé dans le Bâtiment et les Travaux Publics dans un sens impropre (en raison de l'étymologie « qui est agrégé ») GDT 1978
- ³ Si le granulat a pu être considéré comme un produit de structure homogène et l'agrégat comme un produit de structure hétérogène, cette distinction est désormais très rare. Les termes granulat et agrégat sont des synonymes. GDT 2003
- ⁴ Saussure tvrdil, že každý jazyk si amorfnú myšlienkovú masu delí na svoj obraz a dáva jej svoju špecifickú formu (1916 – chap. IV, §2)
- ⁵ A look at almost any terminological publication or term bank quickly reveals that definitions are plagued by one principal problem: inconsistency. Inconsistency can manifest itself in either the genus or the differentia components of the definiens. ECK et MEYER (1995 : 84)
- ⁶ La désignation d'un granulat comprend les indications suivantes : granularité, origine, mode de préparation, référence à la présente norme, nature pétrographique selon P 18-557
Ex : gravillon 4/10, carrière de..., alluvion concassée... alluvion silico-calcaire
Sable 0/2, carrière de..., naturel roulé
- ⁷ **štrk** – 1. sypká usadenina zložená z úlomkov rozrušených hornín (5 až 150 mm/4 až 125) často obalených slieňom alebo ílom; delíme ho na riečny, jazerný, morský a sutinový; 2. nepravidelné úlomky kameňa získané ručným alebo strojovým drvením vhodných hornín – veľký (70 až 150 mm) používa sa na stavbu ciest a železníc, na prípravu asfaltových a betónových plôch a makadamu, hrubý (40 až 70 mm), na valcovanie ciest a stavbu železničného zvršku, drobný (25 až 40 mm) na lôžko pre železničné výhybky, SNS I, s. 405

štrkodrvina – druh kameniva približne rovnomernej zrnitosti so zrnami veľkosti do 40, 80 alebo 125 mm, získaný drvením vhodných hornín/0 až 63 mm, SNS I, s. 405

štrkopiesok – ťažené prírodné kamenivo obsahujúce zrná menšie a väčšie ako 5/0 až 63 mm (piesok i štrk s obliakovými až guľovitými zrnami) – triedený a netriedený, SNS I, s. 405

drvina – druh kameniva so zrnami veľkosti 1,25 až 25/2 až 22 mm, tvaru približne kockovitého (hranolovitého), drvenými a triedenými na rôzne menovité veľkosti. Rozlišujeme granulovanú, ktorá je mimoriadne čistá a niekedy praná a úzko, prípadne široko triedená, obyčajnú drvinu, SNS I, s. 88

piesok – sypká usadenina obsahujúca zrná kremeňa, živca, sludy a i. veľkosti 0,05 až 5,0mm, často aj hlinité, ílovité, slienité a humusovité primiešaniny. SNS I, s. 291

- ⁸ Etymológia: grave/es n.f. pl. – sa začalo používať vo význame „gravier“ na konci 14. storočia; slovo sa vo svojom prvom význame špecializovalo, význam sa zúžil na štrkový terén v oblasti Bordeaux, kde sa veľmi darí viniču (1525), pričom metonymiou začalo toto slovo označovať víno z tamojších viníc.

Derivát gravier mal v starej francúzštine význam „breh pokrytý štrkom“ (doložený v roku 1135), ktorý sa veľmi skoro zúžil a obmedzil na „hrubozrný piesok“ (1155) a neskôr začal metonymicky označovať „petits cailloux“, ktoré tvorili gravier (1838).

Gravillon vo význame „malý kameň“ (1558, 1611) sa prestal používať, ale na konci 19. storočia sa znovu dostal do slovnej zásoby.

- ⁹ Z oblasti populárno-náučných textov s nižšou mierou odbornosti (tzv. textes de vulgarisation) ponúka rovnaké vysvetlenie aj najnovšia elektronická encyklopédia Hachette 2004, pričom s presnou granulometriou udáva len termín **gravillon**, ktorý definuje pomocou **gravier** (*„Petit gravier utilisé pour le revêtement des chaussées. Appellation commerciale d'une roche concassée, de classe granulaire comprise entre 5 et 25 mm.“*) V tejto encyklopédii sa prvý termín vyskytuje celkovo tri razy, kým druhý sedem ráz.

- ¹⁰ Pri tomto spoluvýskyte sme sledovaný termín niekoľkokrát zaznamenali v terminologickom spojení **mignonette lavé**

- ¹¹ **roulé** (Vigan) – Se dit d'un minéral en fragments arrondis par l'abrasion ou l'érosion naturelle: gravillons roulés, galets roulés.

BIBLIOGRAFIA

Knížné publikácie

CABRÉ, M. T.: La terminologie – théorie, méthode et applications. Ottawa, Armand Colin/PUO, 1998

CABRÉ, M. T.: Sur la représentation mentale des concepts: bases pour une tentative de modélisation. In: *Les sens en terminologie*. Travaux du C.R.T.T. Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2000

ČERMÁK, F. et alii.: Manuál lexikografie. Praha, H&H, 1995

ČERNÝ, J.: Dějiny lingvistiky. Votobia, Olomouc, 1996

Dolník, J.: Základy lingvistiky. Bratislava, Stimul 1999

FELBER, H.: Manuel de terminologie. Paris, UNESCO 1987

IBRAHIM, A. H.: Lexiques. Hachette, Paris 1989

ISO 704 (2000): Travail terminologique – principes et méthodes. International Organization for Standardization.

ISO 860 (1996): Travaux terminologiques – Harmonisation des termes. International Organization for Standardization.

ISO 1951 (1997): Symboles lexicographiques et conventions terminologiques. International Organization for Standardization.

ISO 1087-1 (2000): Travaux terminologiques – Vocabulaire. International Organization for Standardization.

ISO 10241 (1992): Normes terminologiques internationales. International Organization for Standardization.

ISO 12620 (1999): Aides informatique en terminologie. International Organization for Standardization.

ISO 15188 (2001): Lignes directrices pour la gestion de projets terminologiques. International Organization for Standardization.

NF X 03-006 (1988): Fiche minimale de terminologie. AFNOR

NF 03-001 (1967/1994) Règles générales pour l'élaboration des vocabulaires techniques. AFNOR

KOCOUREK, R.: La langue française de la technique et de la science. Wiesbaden, Brandstetter, 1991

- KOCOUREK, R.: Termín a jeho definice. Československý terminologický časopis, 4, 1965
- KOCOUREK, R.: Essai de linguistique française et anglaise. Essais de linguistique française et anglaise: mots et termes, sens et textes = Essays in French and English linguistics: word and terms, meanings and texts. Peeters, Louvain/Paris/Sterling, 2001
- KURTZ, J.-P.: Dictionnaire du génie civil. CILF, Paris 1997
- LERAT, P.: Les langues spécialisées. PUF, Paris 1995
- MASÁR, I.: Ako pomenúvame v slovenčine. Bratislava, Spisy SJS 3/2000
- MASÁR, I.: Príručka slovenskej terminológie. Bratislava, VEDA 1991
- MISTRÍK, J.: Lingvistický slovník. Bratislava, SPN 2002
- MISTRÍK, J. et alii: Encyklopédia jazykovedy. Bratislava, Obzor 1993
- NF EN, 12620 Granulats pour béton. január 2003
- NF P 18-541 Granulats pour bétons hydrauliques, spécifications, máj 1994
- NOVERRAZ, M.: La technologie du bâtiment. Le gros oeuvre. Eyrolles, Paris 1978
- PHAL et alii: Vocabulaire générale d'orientation scientifique. CREDIF, Paris 1971
- Rouseková, I. a kol.: Stavebné materiály. JAGA Group, Bratislava 1998
- SAGER, J. C.: A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins 1990
- Stavebnícky náučný slovník. I zv. SVTL Bratislava 1961
- TARABA, J.: Problèmes théoriques et pratiques d'une approche comparative du vocabulaire scientifique. In *Études françaises en Slovaquie 1996*. Bratislava, Pedagogická fakulta UK 1997.
- THOIRON, P./BÉJOINT, H.: Les sens des terms. In *Les sens en terminologie*. Travaux du C.R.T.T. Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2000, s. 16
- XP P18-540, Granulats – Définitions, conformité, spécifications, január 1997

Zdroje CD-ROM

Dictionnaire Hachette encyclopédique. Hachette 1999

SLEX 99. JÚLŠ SAV,1998

Vigan, J.: CD – DICOBAT, Dictionnaire général du bâtiment, Arcature/
CSTB, 2002

Internetové zdroje:

www.granddictionnaire.com

www.termium.com

www.eurodicautum.com

www.cfwb.be

www.yourdictionary.com

www.cilf.org

www.termisti.refer.org

www.rint.org

www.lafarge-granulats.fr

www.batiproduits.com

„VEĎ TO TREBA LEN PRELOŽIŤ!“ JE TO SKUTOČNE TAKÉ JEDNODUCHÉ?

Ildikó Gúziková

Je mi ctou, že pred takýmto auditóriom môžem predniesť niekoľko poznámok k mojim skúsenostiam s prekladom odborných textov, ktoré som vo veľkej miere využila aj pri zostavovaní nemeckého prekladového slovníka pre stavebníctvo pred dvomi rokmi. Ďakujem organizátorom, ktorí ma oslovili a dali mi túto možnosť.

Odborné texty prekladám už vyše dvadsať rokov. Začala som ešte počas štúdia na Filozofickej fakulte UK, kde som vyštudovala nemčinu a švédčinu. Práve cez švédčinu som sa dostala k odborným prekladom, keďže švédčínarov bolo málo, a takých, ktorí sa pustili do odborných prekladov, ešte menej. Pracovala som pre Bratislavskú informačnú službu a neskôr pre Videopres a roky som prekladala švédske texty s rozličným zameraním. Bolo tam všeličo, pamätám si napríklad tréningové návody pre naše hokejové reprezentačné mužstvo, ale aj texty zamerané na šetrenie energiou, výrobu elektrickej energie vo veterných elektrárňach, preložila som kompletnú projektovú dokumentáciu niekoľkých kotolní. Švédskych prekladov nebolo veľa, lebo Švédi už v tom čase komunikovali s inými štátmi veľmi často v angličtine, a ja som postupne prechádzala na odborné preklady z angličtiny, ale najmä z nemčiny. Nechcem vás zatažovať históriou, spomínam to všetko preto, lebo si s odstupom času stále viac uvedomujem, aké komplikované bolo preskakovať z jazyka do jazyka a navyše zakaždým prekladať niečo iné. Ak som sa chcela venovať prekladu, musela som prekladať takpovediac všetko, čo mi ponúkli. Vždy som sa snažila, v rámci možností, naštudovať si v slovenčine niečo k danej problematike, kupovala som všetky slovníky všetkých jazykových kombinácií, ktoré som uvidela, radila som sa s priateľmi, s manželom, ktorý absolvoval štúdium techniky a pracoval v stavebníctve, ale texty, ktoré som prekladala, boli často zamerané na nové technológie, o ktorých v slovenčine, resp. v češtine nebolo dostupné nič.

Ak preskočím dlhoročný vývoj a zamyslím sa nad súčasným poskytovaním prekladateľských a tlmočnických služieb, podmienky sa veľmi zmenili. Preklady sa neprideľujú centrálnne ako predtým a v každom väčšom

meste pôsobí niekoľko agentúr poskytujúcich tlmočnicke a prekladateľské služby. Mám však pocit, a budem rada, ak mi ho vyvrátite, že v mnohých agentúrach sa systém zadávania prekladateľských a tlmočnických prác nezmenil. Nemajú prekladateľov, ktorí by sa špecializovali na určité odbory, alebo ich majú málo. Často zamestnávajú nekvalifikovaných, možno až príliš mladých a neskúsených ľudí, ktorí po pobyte v zahraničí vyhlásia, že sú prekladatelia a prekladajú všetko, čo im príde pod ruky. Nepoznajú problematiku ani v cudzom jazyku, ani v slovenčine, a výsledkom sú často nezmyselné, úsmevné až nepoužiteľné formulácie. Obdivujem tzv. tlmočníkov, ktorí sa bez problémov postavia vedľa prednášajúceho a suverénne prekladajú komplikované špecializované prednášky vážnych odborníkov, ktoré úplne znehodnotia svojím neprofesionálnym prístupom a vyvolajú rozpačité reakcie u poslucháčov z radov odborníkov. Súčasnosť sa však nedá porovnať so situáciou pred dvadsiatich-tridsiatich rokov! Jazykovo zdatných ľudí je neporovnateľne viac a prístup k informáciám je neobmedzený. Každý prekladateľ a tlmočník má možnosť vzdelávať sa v príslušnom odbore, využívať internet vo všetkých jazykoch sveta a pripraviť sa na svoju prácu. Týmto neskúseným mladým ľuďom, ktorí neštudovali jazyk ako odbor, nikto nevysvetlil, že ovládať cudzí jazyk na úrovni prekladateľa či tlmočníka neznamená, že sa bez problémov dohodorím, resp. že mi rozumejú, a ja si myslím, že im naozaj správne rozumiem všetko, a čo nie, to si domyslím. Agentúry poskytujúce takéto služby by mali vyberať ľudí s preukázateľnými vedomosťami nielen v cudzom, ale aj v slovenskom jazyku. Objednávateľ by mal po vykonanej práci vyhodnotiť prácu prekladateľa, resp. tlmočníka, a podľa toho si vyberať spolupracovníkov. Zadávatelia prekladov by mali byť oveľa prísnejší a náročnejší a mali by trvať na tom, aby odbornú literatúru prekladali len ľudia, ktorí skutočne, preukázateľne ovládajú cudzí jazyk aj s jeho fajnovošťami a poznajú odbor, ktorého sa preklad týka.

Mojimi konštatovaniami a pripomienkami som v zjednodušenej podobe naznačila svoje predstavy o schopnostiach prekladateľa. Vychádzajme teda z toho, že prekladateľ je odborník na svojom mieste, pracuje s počítačom, preklady vie poskytnúť v požadovanej úprave a je preňho samozrejmosťou používanie výkladových slovníkov, lexikónov v rozličných jazykoch, slovníkov cudzích slov a Krátkeho slovníka slovenského jazyka v aktuálnom vydaní. A je pripravený urobiť všetko pre to, aby odviezol kvalitnú prácu. Kde je teda problém?!

Čas zohráva veľmi dôležitú úlohu v živote nás všetkých. Ponáhľame sa a všetko potrebujeme okamžite. Neraz som zažila situáciu, že rozsiahly preklad bolo treba vyhotoviť do rána, a dostala som ho o siedmej večer. Prekladateľ je veľmi často tlačný do situácie, keď nemôže povedať nie, ale rýchla práca môže veľmi – a iste nie pozitívne – ovplyvniť kvalitu. Prekladateľ potrebuje na svoju prácu vždy primeraný čas.

Základom dobrého prekladu do cudzieho jazyka je, prirodzene, dobrý východiskový text v slovenčine. Ak sa v slovenskom texte používajú nejednoznačné, nesprávne, nespisovné a nikde nezadefinované výrazy v kombinácii so zlou štylizáciou, gramatickými chybami a nezrozumiteľnou formuláciou, nemožno od prekladateľa očakávať, že vytvorí – možno niekedy vykúzli – prijateľný text v cudzom jazyku. Odborníci, a najmä ľudia na vedúcich postoch v podnikateľskej praxi si niekedy myslia, že ak formulácii rozumieju oni, lebo si, prirodzene, polovicu domyslia, rozumie jej každý. Neuvedomujú si, že prijímateľ informácie, resp. v našom prípade prekladateľ, nepozná pozadie, konkrétnu situáciu, a nemá tie poznatky, ktoré má autor, a preto nepochopí význam úsporne, niekedy až nezrozumiteľne sformulovaného výroku. Najmä texty, o ktorých sa vie, že sa budú prekladať, by sa mali formulovať zrozumiteľne a jednoznačne, aby ich preklad mohol byť presný. Napríklad by sme nemali *realizovať, zabezpečovať* a nebodaj *prevádzkať výrobu*, ale jednoducho *vyrábať*! Doslovný preklad takéhoto „*zabezpečenia realizácie zakrytia strechy strešnými panelmi*“ dopadne v rukách nie veľmi zbehlého nemčínára strašne! A ak sa „*realizácia*“ ešte aj „*prevádzka*“, je to veľký problém!

Veľký problém predstavuje aj používanie skratiek. Je veľa takých, ktorých použitie je celkom prirodzené a každý ich pozná, alebo sú medzinárodne uznávané a netreba ich prekladať. Ako pomôcku možno použiť rozličné zoznamy, slovníky, internet – každý dobrý prekladateľ by mal využiť všetky možnosti. Je však veľa skratiek, ktoré sa používajú lokálne a prekladateľ bez konzultácie s autorom textu sa veľmi ťažko dopracuje k správne mu významu. Ja osobne považujem za veľmi neprofesionálne, ak prekladateľ odovzdá hotový preklad a skratky nechá v pôvodnej podobe, úplne nezrozumiteľnej pre prijímateľa prekladu.

Prekladateľ nie je polyhistor. Alebo predsa?!

Dobrý prekladateľ sa musí snažiť naštudovať daný odbor, ak ho nepozná. No koľko je špecializácií len v rámci stavebníctva?! Odborníci na tieto špecializácie sa venujú svojmu odboru do úplných detailov. Prekladateľ

ťažko dosiahne dokonalosť týchto odborníkov v každej oblasti a vždy by mal mať niekoho, na koho sa môže obrátiť o radu, lebo bez pomoci odborníka a konzultácií sa nezrodí naozaj dobrý preklad.

Práve prekladateľ je však často na začiatku, je prvý a má v preklade nazvať ešte nepomenované veci. Ak sa nevenuje prekladu skutočne do hĺbky a nepostupuje ako detektív, prekladá neznáme pojmy doslovne, podľa citu, a používa slová, ktoré čitateľovi povedia veľmi málo, prípadne vytvorí nezmyselné spojenia. Ak hľadá v rozličných prameňoch v jazyku, z ktorého prekladá, a nájde definície pojmov, preklad bude určite kvalitnejší, ale aj vtedy musí často použiť opisné výrazy, vysvetľovať možno aj poznámkami v zátvorkách, a upozorniť zadávateľa prekladu, že sám ako odborník bude musieť text skorigovať a nájsť vhodnejšie, často kratšie a výstižnejšie pomenovanie.

Často sa stane, najmä ak ide o nové technológie, že okrem firemných prospektov, prípadne nejakých technických listov prekladateľ nenájde v slovenčine nič alebo len krátku zmienku v nejakej odbornej publikácii. V odborných knihách možno nájsť aj obrázky, ktoré vás však rýchlo sklamú, lebo legenda sa často obmedzuje na niekoľko pomenovaní základných, všeobecne známych pojmov. Možno nestačí len kresliť, treba vedieť o nakreslenom aj hovoriť! Firemná literatúra je väčšinou zameraná na reklamu a informovanie zákazníka s cieľom zaujať ho, a okrem toho, žiaľ, dosť často používa pojmy vytvorené neodborne a po jazykovej stránke nesprávne.

Ako prekladateľka vychádzam z toho, že normy sú základom všetkého – tam nájdem všetko a presne zadefinované. Skutočnosť je však trochu iná. Normy sú často staré a neaktuálne. Na nových technológiách sa ešte len pracuje, odborníci pripravujú príslušné normy a zase je len na prekladateľovi, aby vyriešil problémy sám.

Žijeme vo veľmi dynamickom období, stále pribúdajú nové pojmy, ktoré treba pomenovať, ale stáva sa, že nám chýbajú aj jasne zadefinované staršie pojmy. Pojmy sa menia, niekto sa prikláňa k staršiemu pojmu, iný k novšiemu alebo jednoducho k inému. Jednému sa viac páči kratšia, inému dlhšia, ale podrobnejšia verzia pomenovania. Ktorý pojem vybrať?

Čo s bohemizmami a s hovorovými alebo slangovými výrazmi, ktoré sú zakorenené veľmi hlboko, a tým novovytvoreným nie všetci rozumejú? Typickým príkladom je *hmoždinka*. Krátky slovník slovenského jazyka ju uvádza ako nesprávny výraz, navrhuje používať *príchytku*, *kolík*, *klátik*, *kotvu*, *kotvičku*, *rozperku*. Na základe konzultácií používam namiesto typickej

hmoždinky rozpernú kotvu. Pri jazykovej úprave môjho slovníka chcela korektorka vyradiť slovo hmoždinka. Nakoniec sme sa dohodli a nechali ju s poznámkou, že ide o nesprávny hovorový výraz, lebo si myslím, že veľa ľudí hľadá hmoždinku – a mysleli by si, že v slovníku chýba, pretože by im nezišlo na um hľadať ju pod heslom *rozperná kotva*. Podobne to bolo pri slove *šnek*, ktorý treba nahrádzať *závitovkou*. Dovolila by som si vysloviť presvedčenie, že nie každý odborník súhlasí s vyradením slova *priečla*. A čo s *krabicou*, za ktorou síce smútia elektrikári, ale KSSJ ju odporúča nahradiť slovom *škatuľa* a v jazykových korektúrach ju korektorky aj skutočne nahrádzajú? (KSSJ definuje škatuľu ako *obal pevného tvaru, schránku*.) Nebolo by predsa len možné ponechať krabicu len pre oblasť techniky a škatuľu používať vo významoch, ktoré uvádza KSSJ?

Prekladať alebo neprekladať cudzie slová do slovenčiny? To je otázka, na ktorú celkom iste nedostanete jednoznačnú odpoveď. *Vertikálny* vraj znie inak ako *zvislý* a v určitých spojeniach sa niekomu páči viac. *Termický* vraj nie je vhodné kedykoľvek nahradiť slovom *tepelný*.

Sú však cudzie slová, ktorých preklad do slovenčiny nie je taký jednoduchý ako v uvedených dvoch príkladoch. Podľa KSSJ je napr. *prefabrikát továrensky vopred vyrobený dielec, najmä stavebný, prefabrikovaný je vyrobený ako prefabrikát*, resp. podľa Veľkého slovníka cudzích slov autorov Šaling, Šalingová, Maniková *vyrobený vopred*. *Prefabrikovať* by teda mohlo byť *vyrobiť vopred* alebo *predvyrobiť*, ako napr. *predkresliť*, a *prefabrikácia* môže byť *predvýroba*, ako napr. *predjedlo*, *predhovor* a pod. Určité výrazy sú natolko zaužívané, že veľmi ťažko sa presadzuje slovenský ekvivalent.

Napríklad slovo *panel* – keďže je latinského pôvodu, s obľubou ho používame aj v iných jazykoch v nezmenenej podobe a sme presvedčení, že mu všetci rozumejú rovnako ako my. Mohli by sme ho zaradiť medzi zradné slová, teda také, ktoré majú minimálne v dvoch jazykoch rovnaký tvar, líšia sa však svojím významom. U nás sa v stavebníctve zaužívalo toto slovo v súvislosti s hromadnou výstavbou obytných budov zhotovených z oceľobetónových stavebných dielcov. Krátky slovník slovenského jazyka ho definuje o. i. ako *prefabrikovaný stavebný dielec*, pričom vychádzajúc z STN 73 0020 je *stavebný dielec samostatná predvyrobená a jednotlivo osadzovaná časť stavebnej konštrukcie*. Hovoríme napr. o *panelových budovách* (STN 71 1211), o *betónových paneloch na električkové trate* (STN 72 3031), o *železobetónových paneloch na cesty* a pod. Ak sa však pozrieme do nemeckého alebo anglického výkladového slovníka, zistíme, že slovo

panel má viacero významov, ale ani jeden sa nezhoduje s našim výkladom panela a vo vzťahu k stavebníctvu by sme mohli využiť len jeho význam označujúci *drevenú, možno aj prefabrikovanú výplňovú alebo obkladovú dosku*.

Zaužívaný význam určitých slov sa nie vždy zhoduje s ich teoretickou definíciou.

Na tomto mieste by som chcela spomenúť slovo *legislatíva*, čo síce nie je typický stavbársky výraz, ale používa sa veľmi často aj v súvislosti so stavebníctvom. Slovo *legislatíva* akosi odmietame prekladať a možno hlavne našim politikom dáva pocit väčšej dôležitosti. KSSJ ho definuje ako *tvorbu, vydávanie právnych predpisov*. Veľký slovník cudzích slov autorov Šaling, Šalingová, Maniková hovorí, že je to *právna príprava a tvorba zákonov a právnych predpisov, zákonodarná moc, zákonodarstvo*. Duden, Deutsches Universalwörterbuch von A – Z a aj Duden slovník cudzích slov (1997) ho vykladajú len v súvislosti so *zákonodarstvom*. U nás je toto slovo veľmi obľúbené, používajú ho všetky médiá, všetci hovoria o *platnej legislatíve, o nevyhovujúcej legislatíve* – a myslia tým vydané právne predpisy, zákony. Pri uvedených definíciách si myslím, že ho používajú nesprávne, a prekladateľ musí vedieť, ako je to správne, aby pri preklade do cudzieho jazyka nepoplietol vydané právne predpisy s procesom ich prípravy a schvaľovania.

Dovolím si odvolať sa na knihu Ing. Ota Makýša, PhD., *Rekonštrukcie budov – technológie a spomenúť veľmi často, no nie vždy celkom presne používané pojmy rekonštrukcia a renovácia*. *Rekonštrukcia* podľa tejto publikácie označuje *metódu či postupy obnovy zaniknutých stavebných pamiatok, resp. ich častí, je to účelová prestavba či znovupostavenie stavebných objektov alebo ich častí. Predstavuje taký zásah do konštrukčno-výrobného systému stavebného objektu, ktorý má za následok zmenu jeho technických parametrov, prípadne zmenu jeho funkcie, v krajnom prípade až obnovenie pôvodného, zaniknutého objektu, resp. jeho časti, vzhľadu či funkcie*. Naš slovník cudzích slov autorov Šaling, Šalingová, Maniková hovorí o *zme-ne, ktorou sa spravidla prispôsobuje hmotná a výtvarná podoba predmetu pôvodnému stavu, a za bodkočiarkou uvádza prestavbu*. KSSJ uvádza aj význam *prestavovať, prestavať*. Duden, Deutsches Universalwörterbuch von A – Z (2001) a aj Duden slovník cudzích slov (1997) ju definujú ako *obnovenie alebo napodobnenie pôvodného stavu a prvý uvádza ako príklad antický chrám*. Aj v ďalšej literatúre sa podľa mojich skúseností

používa tento výraz v súvislosti s ochranou pamiatok a pod. Pre úplnosť dodávam, že v spomínanej publikácii Ing. Makýša, PhD., sa pre umožnenie širšej zrozumiteľnosti, po upozornení na významový rozdiel, používa pojem rekonštrukcia v jeho všeobecne chápanej, terminologicky nepresnej podobe pre celú oblasť obnovy stavebných objektov. Táto publikácia definuje aj pojem *renovácia* ako *nové zhodnotenie, obnovu či zásadnú opravu stavebného objektu ako celku (prípadne jeho častí...) súčasným osobitným, nearchaizujúcim riešením, zvyšujúcim úžitkovú kvalitu stavebného objektu (vrátane hygienickej kvality) a predlžujúcim životnosť jeho konštrukcií*. V tomto zmysle možno použiť výraz *obnova* (ponúka ho aj Veľký slovník cudzích slov), majúci paralelu aj s nemčinou, ktorá namiesto *Renovierung* častejšie používa nemecký variant *Erneuerung*. Myslím, že v zmysle tejto veľmi zjednodušenej analýzy by potom bolo namieste zamyslieť sa a rozhodnúť, čo je správne: rekonštrukcia, alebo obnova panelových domov?

Zavádzajú sa nové pojmy, ktoré odborníci považujú za opodstatnené na základe aktuálnych poznatkov a zmeneného nazerania na problematiku. Tu by som chcela spomenúť pojmy *ohriata pitná voda* a *úžitková voda*. KSSJ uvádza *pitnú vodu a úžitkovú vodu* ako slová opačného významu. Podľa knihy Zdravotnotechnické zariadenia a inštalácie prof. Ing. Jaroslava Valáška, PhD., s autorským kolektívom (Jaga group, v. o. s., 2001) sú *pitná voda* a *úžitková voda* zdravotne neškodné druhy vody, ale *úžitková voda* nie je určená na pitie ani na varenie. Treba si preto pri preklade odvyknúť od zaužívaného pojmu *teplá úžitková voda*, ktorý by mohol spôsobiť nedorozumenie pri posudzovaní kvality vody a nepoužíva sa ani v európskych normách, a hovoriť len o *teplej vode*.

Slovo *klinker* pochádza z holandčiny zo slova *klinken*, po nemecky *klingen*, teda *zvonieť*, a pomenúva tehlu, resp. jej materiál, ktorý pri poklepaní vydáva zvonivý zvuk. Nie je to nový objav, možno skôr módný trend, a asi najmä zásluhou výrobcov a dovozcov tohto materiálu si za posledné roky odborná verejnosť zvykla na používanie tohto pojmu v nepreloženej podobe klinker. Skutočne to nie je nový objav ani pre nás, lebo dávnejšie sa u nás na označenie takejto tehly používalo slovo *zvonivka*, ktoré bolo zrejme analogicky – ako v nemčine – odvodené od zvonivého zvuku, ktorý vydáva pri poklepaní. V súčasnosti sa používa aj pojem *ostropálená tehla*, ale stretla som sa aj s opisným pomenovaním *tehla s hutným, pevným a trvanlivým črepom*. Možno je škoda nevyužiť kratšie a veľmi výstižné pomenovanie tohto stavebného materiálu a nevrátiť sa k *zvonivke*.

Slovo *vozovka* vnímajú inak odborníci a inak jazykovedci a široká verejnosť vrátane médií. *Vozovka* je pre odborníka *viacvrstvomá konštrukcia postavená z cestných stavebných materiálov na povrchu cestného telesa alebo inej stavebnej konštrukcie tak, aby jej dimenzie a vlastnosti umožnili rýchlu, bezpečnú, pohodlnú a hospodárnu jazdu motorových vozidiel* (citovala som z knihy *Vozovky* prof. Ing. Ivana Gschwendta, DrSc. (Jaga group, v. o. s., 1999). KSSJ hovorí, že *vozovka* je *časť cesty, po ktorej premávajú vozidlá, obyčajne oddelená od krajnice vodorovnou čiarou*. Synonymický slovník slovenčiny (Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000) považuje slová *cesta* a *vozovka* za synonymá. Pri nepresnom použití týchto pojmov musí prekladateľ vedieť, či autor hovorí o *vozovke*, alebo jednoducho o *ceste*!

*Požiar*ny, alebo *protipožiar*ny? KSSJ uvádza k podstatnému menu *požiar* dve prídavné mená: *požiarový* a *požiar*ny. Pri prídavnom mene *požiarový* uvádza ako príklad *požiarové pásmo*, pri prídavnom mene *požiar*ny uvádza poznámku „*proti požiaru*“ a ako príklady uvádza *požiar*nu *hliadku* a *požiar*nu *ochranu*. *Protipožiar*ny je podľa KSSJ (podobne ako napr. *protipovodňový*) *určený na ochranu pred požiarom*, napr. *protipožiarne opatrenia*, *protipožiarne auto*. V normách sa hovorí o *požiarnej ochrane*, o *požiarnej charakteristike*, o *požiarnej bezpečnosti stavieb*, o *požiarnej odolnosti*, o *požiarnej vode*, o *požiar*nom *vodovode*, o *požiar*nych *hadiciach* a potom o *protipožiar*nych *armatúrach*, *protipožiar*nych *zariadeniach*. Nebolo by jednoznačnejšie označiť všetko, čo je namierené proti požiaru, a netýka sa požiaru ako takého, pojmom *protipožiar*ny, analogicky ako pri slove *povodeň*, kde KSSJ uvádza ako príklady *povodňovú oblasť*, *povodňové nebezpečenstvo*, *stupeň povodňovej aktivity*, teda to, čo súvisí s *povodňou*, ale *protipovodňový* ako *určený na ochranu pred povodňou*? Veď v súčasnosti už nemáme na Slovensku *požiar*nikov, ale *hasičov*, teda príslušníkov *protipožiar*neho útvaru.

Mohla by som pokračovať a dúfať, že chemici a stavbári sa dohodnú na správnom používaní pojmov *bitúmen* a *asfalt*, že budeme správne používať *platňu* a *dosku*, že rozlíšime a správne pomenujeme *parozábranu* a *parobrzdu* a podobne.

Veľmi krátko by som ešte spomenula jazykovú korektúru prekladu, ktorá je veľmi dôležitá, lebo vyhľadí kostrbaté formulácie, ktoré si prekladateľ neuvedomí pri svojom prílišnom sústredení sa na originál. Korektúra však nesmie zmeniť zmysel pôvodnej výpovede, preto by ju mali tiež vykonávať

jazykári so skúsenosťami v danom odbore. Nemalo by sa stať, aby sa po korektúre zmenila veta tak, ako v tomto príklade: pôvodná verzia „Svetlíky alebo presvetľovací pás treba zladíť s väznicami a v prípade potreby možno použiť výmenu.“ A po korektúre „Svetlíky alebo presvetľovací pás treba zladíť s väznicami a v prípade potreby ich možno neskôr vymeniť.“

V rámci tohto príspevku som chcela len načrtnúť niektoré postrehy vychádzajúce jednak z dlhoročnej práce na prekladoch rozličných odborných textov, knižných publikácií z oblasti stavebníctva pre vydavateľstvo Jaga, z tlmočenia pri rozličných príležitostiach a na rozličných fórach, ale aj z nekonečného študovania odborných textov, výkladových slovníkov a z konzultácií so slovenskými a nemeckými odborníkmi, čoho výsledkom je nemecko-slovenský, slovensko-nemecký prekladový slovník, ktorý vyšiel pred dvomi rokmi vo vydavateľstve Jaga. Mojou snahou bolo zostaviť moderný slovník zachytávajúci novú terminológiu, ktorá sa po roku 1989 zmenila a obohatila možnosťou zavedenia nových technológií v oblasti stavebníctva a najmä novým nazeraním na životné prostredie a jeho ochranu vo vzťahu k nakladaniu s odpadom. Pracovala som s veľkým množstvom excerpov z nemeckej odbornej literatúry a sústredila som sa najmä na pojmy, ktoré neboli publikované v iných dostupných slovníkoch. Často som aj pri práci na tomto slovníku narážala na problém hľadania vhodných, aktuálnych pojmov v slovenčine a niektoré slovenské ekvivalenty tých nemeckých sú možno opisné, ale sú podložené presnými definíciami a slovenská podoba uvedená v slovníku bola v tom momente najvýstižnejším riešením.

Dynamický vývoj praxe musí sprevádzať aktualizácia odborných termínov na teoretickej úrovni, a preto ešte raz vítam diskusiu, ktorá prebieha aj tu na tomto seminári. Teším sa na ďalšiu spoluprácu s odborníkmi, som pripravená kedykoľvek prispieť svojimi skromnými poznatkami a skúsenosťami k tvorbe slovenskej terminológie zrozumiteľnej pre všetkých a vyhovujúcej technikom i jazykovedcom.

NIEKOĽKO POZNÁMOK K PRÁCI NA NEMECKO-SLOVENSKOM A SLOVENSKO-NEMECKOM STAVEBNOM SLOVNÍKU

Marta Juríková

Roku 1995 vyšiel v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve rozsahom nie veľký, ale v oblasti stavebníctva prvý nemecko-slovenský a slovensko-nemecký slovník. Bezprostredným podnetom k realizácii tohto slovníka bola moja čiastková autorská spolupráca na nemecko-slovenskom technickom prekladovom slovníku (ALFA 1993). Ako pedagóg na Stavebnej fakulte som vtedy pociťovala akútnu potrebu komplexnejšieho spracovania tejto rozsiahlej, špecificky odbornej, ale aj praktickej terminológie. Konceptia slovníka zohľadňovala potreby školskej jazykovej výučby študentov a aspirantov, požiadavky prekladateľov a súčasne mala byť praktickou pomôckou pre obojstrannú jazykovú komunikáciu. Pôvodne mal slovník vyjsť v skriptovom vydaní, po 90. roku však bola v Edičnom stredisku STU dosť neprehľadná situácia. SPN sa podujalo slovník vydať možno aj preto, lebo som s nimi spolupracovala na viacerých slovníkových tituloch. Termín odovzdania bol však „šibeničný“, takže nebol priestor pripravovaný materiál v tom čase rozširovať. Dnes, takmer po desiatich rokoch, je paradoxne situácia úplne opačná.

V ďalšom období som lexikografický materiál permanentne dopĺňala. Najbohatším zdrojom boli práce aspirantov, neskôr doktorandov zo všetkých stavebných odborov, ďalej excerpčia odbornej knižnej i časopiseckej literatúry a materiálov viacerých nemeckých a rakúskych firiem podnikajúcich na Slovensku. Slovník obsahuje mnoho termínov a slovných spojení, ktoré dvojjazyčné slovníky doteraz neuvádzajú.

Z viacerých firiem uvediem na ilustráciu nemeckú firmu Rheinzink, ktorá u nás pôsobí štyri roky. Zo špeciálnej vysokohodnotnej zliatiny Rheinzink vyrábajú a zhotovujú široký sortiment architektonicky mimoriadne príťažlivých strešných prvkov. Z materiálov tejto firmy som získala pre slovník mnoho nových „strechárskych“ výrazov: materiál alebo povrch výrobkov Rheinzink je **walzblank** – lesklo valcovaný a je **vorbewittert** – predzvetraný (už z výroby opatrený typicky modrosivým odtieňom patiny).

Okrem viacerých špeciálne konštrukčných termínov pribudli napríklad aj výrazy: **Tropfenfläche** – plocha, na ktorej sa akumulujú zrážky, **Freibewitterungsfläche** – (výskumné) stredisko alebo zariadenie na skúmanie, resp. overovanie účinkov poveternosti, **Fremdüberwachung** – kontrola (výroby, výrobkov) vykonávaná nezávislými inštitúciami, **Gewährleistungsvereinbarung** – zmluva, dohoda medzi firmami zaručujúca kvalitu produktu – a ďalšie užitočné výrazy.

V poslednom období sa mnohé odbory veľmi intenzívne venujú terminologickým otázkam, spracúvajú, precizujú, aktualizujú, resp. prehodnocujú odborné názvoslovie.

Na novú situáciu v Európe promptne reagovali odborníci z oblasti urbanizmu, pretože územné plánovanie a územný rozvoj sa nezastavujú pred hranicami štátu. Do centra ich pozornosti sa dostáva spracovanie Európskej koncepcie priestorového rozvoja a realizácia spoločných projektov a opatrení v oblasti územného plánovania v cezhraničných kooperačných priestoroch. A výsledok – zo spolupráce slovenských, českých a nemeckých odborníkov vznikla prvá trojjazyčná príručka územnoplánovacej terminológie, ktorá sa ďalej kompletizuje a rozširuje. Čo to znamená pre predmetný slovník? V prvom rade bolo potrebné dôsledne oddeliť architektúru a urbanizmus (zaviest' skratku urb., doteraz sa nerozlišovalo). Výrazy, termíny z tejto oblasti sú v podstate veľmi frekventované i v neutrálnej slovnej zásobe, v nemčine sú to takmer výlučne kompozitá alebo viaclovné výrazy, ktoré možno preložiť do slovenčiny rôzne. Slovník však musí uvádzať jednoznačne oficiálny termín, vymedzený definíciou. Takže okrem doplnkov boli potrebné i korekcie.

Niekoľko príkladov:

Eingriffsregelung – regulácia zásahov (do prírody),

Gemeinbedarfseinrichtung – verejnoprospešná stavba,

Verflechtungsbereich – oblasť prekryvu, spádová oblasť,

Verursacherprinzip – princíp pôvodcu (náklady na zníženie al. odstránenie zaťaženia životného prostredia má niesť ten, ktorý je za jeho vznik zodpovedný),

Vorsorgeprinzip – princíp prevencie (ochrany životného prostredia).

Tu chcem poznamenať, že slovník neuvádza vysvetlenie v zátvorke, len skratku príslušného odboru.

Pre nemčinárov ešte dva pekné výrazy:

Umweltverträglichkeitsprüfungsgesetz – zákon o posudzovaní vplyvov na životné prostredie,

Zersiedlung – živelná výstavba v krajine .

Významné zmeny zaznamenala geodézia a kartografia. Tieto odbory existovali viac ako 50 rokov z hľadiska profesijnej špecializácie ako jeden širokospektrálny vedný a technický odbor. Dnes sú to dva samostatné odbory, ktoré o. i. riešia problémy v chápaní nových odborných pojmov po obsahovej i formálne jazykovej stránke, spracúvanie odborného názvoslovia a jeho šandardizáciu.

V dôsledku spoločenských zmien došlo v geodézii k podstatným zmenám vo vzťahu k nehnuteľnostiam, činnosť geodézie, kartografie, katastra sa zásadne preorientovala, aby týmto zmenám vyhovelá. Zmeny a inovácie v terminológii týchto odborov prináša *Terminologický slovník geodézie, kartografie a katastra*.

Opäť nový materiál nielen na dopĺňanie, ale aj na úpravy. Niekoľko príkladov:

Liegenschaftsbuch – nie pozemková kniha, ale parcelný protokol,

Liegenschaftskarte – nie katastrálna mapa, ale mapa nehnuteľností,

Lokalaugenschein – miestne prešetrenie,

Gutsbestandsblatt, Grundbesitzbogen – pozemkový hárok (dnes vo význame – súpis všetkých parciel jedného vlastníka alebo spoluvlastníka v jednom katastrálnom území).

Grenzziehung – súdom stanovená hranica pozemku

Belegteil der Abnahmemessung – geodetická časť dokumentácie skutočného vykonania stavby (atď.)

Hovoriť by sa dalo aj o iných odboroch, pretože všetky zasiahol o. i. prudký rozvoj výpočtovej techniky, prognostiky, zvýšený záujem o životné prostredie, nepriaznivé vplyvy a poškodenia životného prostredia, odpadové hospodárstvo ap. Napríklad:

Vorausschätzung des Verkehrs, Verkehrsprognose – prognóza dopravy,

Verkehrserzeugungsmodell – model vzniku dopravy,

Verkehrsumlegungsmodell – model pridelovania dopravy,

Verkehrsmittelwahl, Verkehrsteilung – delba prepravnej práce,

Gebrauchsdauer – návrhové obdobie,

Nebenbetrieb – popri významoch 1. pobočný závod, pobočka 2. pridružená výroba (ako uvádza N-S ekonomický slovník, Ondrčková a kol.) znamená v dopravnej terminológii – prícestná servisná stanica.

Viaceré nové výrazy pre slovník som získala napríklad z oblasti tunelárstva – v priebehu budovania tunela Braník som prekladala, resp. korigovala niektoré preklady pre zahraničné sympóziá, teda najrozličnejšie zdroje.

Keďže som mala k dispozícii aj rakúske a švajčiarske materiály, uvádzam viaceré výrazy, resp. termíny, ktorých význam sa viac alebo menej odlišuje od nemeckých.

Napríklad sloveso **überbauen** znamená 1. stavať(aj) mimo stavebného pozemku, 2. nadstaviť, nadstavať – ale – vo švajčiarskej nemčine (to je úradný termín) znamená stavať, postaviť na konkrétnom pozemku, zastavať; substantívum **Überbauung** tu má význam stavanie, zástavba.

Korrektion – oprava, korekcia, vo Švajčiarsku aj – rozšírenie cesty, rieky, potoka;

Straßendole popri nemeckom Gully – vpust (uličný)

Miesto Fachwerk, Fachwerkbau, -haus – priehradová konštrukcia sa tu používa **Riegelwerk, Riegelwerkbau, -haus**;

Das Quartier – ubytovanie, tu znamená aj mestskú štvrť;

Nationalstraße je vo Švajčiarsku Autobahn, diaľnica č.1.

Keď sa pozrieme do interiéru, nájdeme tam **das Täfer** – Getäfel. Täfelung, čiže drevený obklad, obloženie, sloveso je **täfern** – nem. täfeln.

Spannteppich – nem. Teppichboden – kobercová podlaha, miesto Stehlampe tu stojí **Ständerlampe** atď.

Švajčiari majú tiež výraz pre – chalupu – ako rekreačný objekt, obyčajne z lomového kameňa, je prevzatý z taliančiny – **der, das Rustico**. Nemci používajú Landhaus, Bauernhaus, čo celkom nevystihuje súčasný význam a účel objektu; treba prípadne došpecifikovať.

Susedné Rakúsko má obsiahlu lexiku, ktorá sa odlišuje od nemeckej, tzv. Austriazismen, nie sú to dialektizmy, je to súčasť štandardného jazyka. V slovníku sú uvedené aj také, ktoré sa možno len okrajovo týkajú širokého odboru stavebníctvo a architektúra, ale predpokladám, že sem patria, tým skôr, že iné dvojjazyčné nemecko-slovenské slovníky ich zatiaľ nepublikovali. Niekoľko príkladov:

Kolonialraum (písané aj s C) je miestnosť v bytovom dome vyhradená pre kontajnery;

Kolonialwagen – nemecky Müllwagen je teda automobil na odvoz odpadu, smetiarske auto;

Gürtel je pás, pruh, špeciálne vo Viedni je to cestný ťah – okolo vnútorných obvodov Viedne.

A ešte jeden aktuálny letný výraz – **Schanigarten** – letné posedenie, malá záhradka na chodníku, pri kaviarni či reštaurácii.

Na záver chcem povedať, že tvorba každého slovníka (vyjadrím sa expresívne) je sústavné striehnutie na nové výrazy, a keď človek natrafí na niečo ešte nezaznamenané, z akýchkoľvek médií, má temer pocit, ako keď detektív príde na stopu. Zasa nové slovičko, nové heslo do slovníka, nasledujú konzultácie s odborníkmi, overovanie ekvivalentov, termínov atď. Tí, ktorí máte skúsenosti so slovníkmi, viete, o čom hovorím. Ešte jeden príklad – v dvoch prekrásnych architektonických publikáciách o interiéroch som sa stretla s výrazom **Loft** – z angličtiny – povala, podkrovie, podstrešný priestor, tu to bolo jednoznačne vo význame – byt, resp. ateliér vybudovaný v podkrovnom priestore, väčšinou pri zachovaní pôvodnej konštrukcie, tráv ap. Kolegyňa Gúziková vo svojom slovníku uvádza – byt vytvorený adaptáciou priemyselnej haly ap. Určite mala k dispozícii iné materiály.

Slovníková práca nikdy nekončí...

TERMINOLOGICKÉ PROBLÉMY PRI PREKLADE ODBORNÉHO TEXTU

Irina Habajová

V súčasnosti zažívame boom vo všetkých odvetviach vedy a techniky. V súvislosti s tým vzniká potreba sprostredkovať nové poznatky čo najširšiemu okruhu odborníkov. Táto situácia sa prejavuje aj v oblasti odborného prekladu. Keďže jazyk sa tiež neustále vyvíja, vzniká nová terminológia, ktorú treba zachytiť v odborných slovníkoch. Prekladateľ musí preto stále na sebe pracovať, byť v kontakte s odborníkmi, registrovať nové zmeny či vznik nových termínov a rozširovať si vlastnú slovnú zásobu v oblasti terminológie. Nemôže čakať, kedy vyjde nový, aktualizovaný odborný slovník, musí si budovať aj svoj vlastný.

Odborný preklad sa líši od umeleckého predovšetkým v lexikálnej rovine, a to terminológiou, konkrétnosťou, presnosťou, stručnosťou a sklonom k maximálnej racionalite. Vyznačuje sa príklonom k normám, štandardným využívaním istých jazykových prostriedkov, odstupňovaním medzi štýlom teoretického vedeckého pojednania a štýlom zameraným na aplikáciu poznatkov, hutným, faktickým obsahom viet a neosobným výkladom. Vo vysoko intelektualizovanom texte sa slová blížia k pojmom a vety k súdom (Havránek).

Postupy odborného prekladu

Pre prekladateľa je dôležité vniknúť do podstaty príslušnej sústavy jazyka, do ktorého prekladá, ujasniť si plán, zásady, typy a modely tvorenia termínov, pochopiť mieru ich ekvivalencie, uvedomiť si medzery vo významovom poli, ale aj nerovnomernosť v zastúpení všeobecných a špecifických významov: napr. stavebná terminológia vo viacerých jazykoch nemá všeobecné termíny.

Prekladateľ sa musí rámcovo oboznámiť s tematickou oblasťou, v ktorej prekladá, a v potrebnej miere ovládať terminologickú sústavu jazyka, do ktorého prekladá, používať ustálené terminologické prostriedky a odchýliť sa od nich iba v opodstatnených prípadoch (archaizmy, neologizmy). Okrem toho musí ovládať všetky postupy prekladania a tvorenia termínov, aby bol schopný riešiť aj zložitejšie prípady a nedopúšťať sa neadekvátnych

významových posunov. Len v krajnom prípade volí opis, ktorý musí presne a stručne vystihovať podstatu veci.

V niektorých odboroch, ako napríklad v architektúre a stavebníctve, bola dosiahnutá konvencia, na základe ktorej sa používa jednoznačná terminológia. Pretože tieto odbory zahŕňajú urbanizmus, pozemné staviteľstvo, technické zariadenia budov, dopravné stavby, vodohospodárske stavby, technológiu stavieb, stavebnú ekonomiku, fyziku i mechaniku, počítačové projektovanie a geodéziu, je nevyhnutné, aby táto mimoriadne rozsiahla terminológia bola čo najpresnejšia. Napriek tomu niekedy dochádza k nesprávnemu pochopeniu niektorých termínov, čo sa následne prejaví v preklade, ako napr. v prípade zloženého termínu: *terrace house* – *radový dom*, ktorý prekladové slovníky niekedy nesprávne uvádzajú ako *terasový dom*.

Prekladateľ musí hľadať zmysel slov a ich ekvivalentov v rôznych encyklopédiách, kvalitných výkladových slovníkoch, glosároch, alebo okľukou cez iné slovníky. Mal by mať vytipovaných odborníkov v určitých odboroch, s ktorými by mohol prípadný problém konzultovať. Technický pokrok umožnil aj komunikáciu prostredníctvom chatových stránok internetu.

Problémy odborného prekladu

Vo svojom príspevku som sa zamerala predovšetkým na problémy spojené s prekladom terminológie v oblasti stavebného inžinierstva. V úvode by som chcela uviesť, že v odbornom preklade rozlišujeme:

- jednotky terminologické,
- jednotky poloterminologické,
- jednotky multiverbizačné – viacslóvné,
- jednotky jednoslóvné.

Pri odbornom preklade dochádza ku konfrontácii terminologických sústav dvoch jazykov.

Varianty angličtiny

V angličtine existuje predovšetkým variant britskej a variant americkej angličtiny. Prekladateľ by mal v konkrétnom preklade rešpektovať jeden alebo druhý variant, podľa adresáta prekladu, a nezamieňať ich:

<i>britská angličtina</i>	<i>americká angličtina</i>	<i>slovenčina</i>
milliard	billion	miliarda
earth	ground	zem
demolition	wrecking	búranie
mould	mold	debnenie
tail joist	tailpiece	stropnica
car shed	carport	prístrešok pre autá

Cudzozajčné výrazy rôzneho pôvodu v odbornej angličtine

V angličtine sa vyskytujú výrazy rôzneho pôvodu, často latinského, ktoré sa vo väčšine prípadov prekladajú do slovenčiny:

- *in situ* – na mieste samotnom
- *en suite bathroom* – kúpeľňa susediaca so spálňou.

Názvy inštitúcií

sa v zásade neprekladajú, pokiaľ to nie je nevyhnutné. Ak názov ponecháme, môžeme preklad uviesť v zátvorke:

Office for Standardization, Metrology and Testing of the SR (Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo SR).

Nové termíny

Prekladaniu termínov treba venovať osobitnú pozornosť, keďže sú nositeľmi „vedeckosti“. To isté cudzie slovo nemusí mať v dvoch rôznych jazykoch ten istý význam, nemusí byť termínom v tých istých odboroch – tu je potrebná znalosť situácie. Problémom je pribúdanie nových javov, a tým aj nových slov a zmien v terminologickom systéme. Kalkovanie je živý spôsob tvorenia pomenovaní. Novo vznikajúce termíny sa v rýchlosti väčšinou ponechajú v pôvodnom znení, alebo sa doslovne preložia. Je to predovšetkým v nových alebo rýchlo sa rozvíjajúcich odboroch. Nové texty sú vlastne jediným zdrojom terminologickej informácie. Prekladateľ by mal používať iba termíny, ktoré sú zaužívané v jednotlivých odboroch. V prvej fáze preberania nových termínov z iných jazykov prevládajú obrazne motivované výrazy ako napr. *bull's eye* – *kruhové okno*, alebo *bird's mouth* – *osedlanie krokvy*, ktoré vo väčšine prípadov neskôr nahradia racionálne vecné výrazy.

V slovenskom preklade sa často vyskytujú poslovenčené cudzie slová: *design* – *dizajn*; *nomenclature* – *nomenklatúra*; *hardware* – *hardvér*.

Prekladateľ sa musí vystríhať pred nesprávnym používaním medzinárodných výrazov, ako je napr. *isolation* – izolácia (priestorová), *insulation* – izolácia (tepelná).

Ustálené spojenia

V odbornom preklade sa často vyskytujú ustálené spojenia, ktoré treba aj v cudzom jazyku rešpektovať:

- *wear and tear* – opotrebovanie
- *ways and means* – možnosti a spôsoby.

Zložené termíny

V odbornej angličtine sa často vyskytujú zložené termíny. Pretože angličtina je v súčasnosti jazykom vedeckého pokroku, vznikajú v nej nové odborné termíny – jednoslovné aj zložené, ktoré sa niekedy skracujú, preto sa problematika zložených termínov premieta aj do skratiek:

- *aar* – against all risks
- *A.R.C.* – automatic remote control – automatické diaľkové ovládanie
- *BONUS* – Boiling Nuclear Superheat Reactor – varný reaktor s jadrovým predhrievaním.

Zložené termíny sa môžu skladať aj z ôsmich, ba aj z väčšieho počtu slov, ktoré sa potom veľmi ťažko prekladajú. Niekedy sa píšu so spojovníkmi. V nasledujúcich typoch zložených slov je nosné slovo vždy posledné, pred ktorým stoja určujúce slová:

- *boiling-and-cooling treatment* – impregnácia horúco-studeným vzduchom
- *grade point average* – celkový bodový priemer
- *municipal housing maintenance enterprises* – podniky na údržbu mestských bytov
- *multi-family housing stock* – bytový fond pre viacero rodín
- *house-price-to-income ratio* – pomer ceny domu k príjmu.

Niekedy sa vyskytujú termíny s pravým prívlastkom:

- *contractual savings for housing* – stavebné sporenie
- *acceleration due to gravity* – gravitačné zrýchlenie
- *aberration of the magnetic needle* – magnetická odchýlka.

V niektorých prípadoch sú možné oba spôsoby:

- *gas pressure or pressure of gases*
- *rate of interest or interest rate.*

Správny výber terminológie alebo práca so slovníkom

Je dôležité poznať terminológiu odboru, ktorý prekladáme, a vedieť správne vybrať z množstva významov, uvedených pri niektorých termínoch. Niekedy pomôže konzultácia s odborníkom. Napr.:

- územné plánovanie: *town and country planning, town planning, urban planning, land planning, territorial planning, national planning, physical planning, regional planning;*
- protipožiarna klapka: v odborných slovníkoch sa klapka uvádza ako *flap*, ale správny termín protipožiarna klapka (ako uzáver vzduchotechnického potrubia) je *fire dumper*. Pritom *dumper* je podľa anglicko-českého architektonického a stavebného slovníka vydavateľstva Fraus výklopný voz alebo vozík. Výraz protipožiarny má v angličtine niekoľko ekvivalentov: *fire, fire protection, fire-fighting;*
- rúra: s týmto termínom je spojených veľa výrazov, preto konzultácia s odborníkom je nevyhnutná:
pipes with rolled and integrated rubber seal – rúry s navalovacím a integrovaným tesnením
pipes with spigot and half groove – rúry s perom a polodrážkou
circular socket-type pipes – valcové rúry s hrdlom
vitriified clay pipes – kameninové rúry
- potrubie: *onduit, duct, line, pipe, pipe duct, pipe range, pipework, pipeline, piping, tubing*
- nosník: existuje niekoľko synonym, medzi ktorými sú podstatné odlišnosti, ale tie slovníky neuvádzajú: *beam, girder, joist, truss*
beam – dlhá drevená alebo kovová horizontálne položená tyč, ktorá sa používa pri stavbe domov, mostov atď.
truss – priehradový nosník, podpierajúci strechu alebo most
girder – pevná kovová tyč, ktorá podopiera podlahu, strechu alebo most
joist – stropnica alebo stropný či podlahový nosník.

V angličtine sú časté kondenzačné konštrukcie, ktoré pri preklade do slovenčiny treba uvoľniť alebo rozložiť:

- *ablative plastic* – dočasne žiaruvzdorná plastická hmota
- *filled-and-cut joint bricklaying* – murovanie s prihrnovaním malty do zvislej špáry tehloou a s odrezaním prebytočnej malty lyžicou.

Vo svojom diskusnom príspevku som spomenula iba niektoré oblasti odborného prekladu, ktoré ma zaujali. Prekladateľ sa však musí popasovať aj s gramatickou a štylistickou stránkou textu.

O preklade sa diskutuje, či ide o tvorbu alebo umenie. Myslím, že odborný preklad zahŕňa jedno i druhé, pretože ide o tvorbu nového textu, a dobre preložený text je svojím spôsobom umenie.

LITERATÚRA

Ilek, Bohuslav: Místo teorie odborného překladu v soustavě věd o překladu. Preklad odborného textu. SPN 1972, Nitra

Miko, František: Štylistika odborného prekladu. Preklad odborného textu. SPN 1972, Nitra

Janata, Petr: Překládáme do angličtiny. Nakladatelství Fraus, Plzeň 1999

RESUMÉ

Problems in Translating Terminology

The article deals with the problems which relate to translating English technical texts. It defines the bases of technical translation, indicates common procedures and focuses on the most serious practical problems which involve translating English terminology in civil engineering.

NADVÄZNOŠŤ V ODBORNÝCH TEXTOCH

Problémy pri preklade textov zameraných na stavebníctvo

Daniela Ondrejkoovičová

Vývinové tendencie nemeckej stavby vety

Jazyk vyvinuli ľudia ako nástroj dorozumievania sa medzi sebou a s okolitým svetom. Tak ako pri všetkých nástrojoch, aj pri jazyku sa javí všeobecná vývinová tendencia – od jednoduchých foriem ku komplexným. Historická cesta od jednoduchých hákov, kladív a pák ku komplexným moderným strojom a prístrojom je dlhá, napriek tomu ešte vždy používame súbežne obidva druhy nástrojov. Mnohé z moderných nástrojov sú tak nerozmontovateľne pospájané, že sa laikovi javia ako komplikované. Aj v jazyku existujú jednoduché, komplexné a komplikované formy výstavby, od jednoduchých viet cez komplexné a komplikované formy výstavby (všetky majú minimálne jedno rozšírenie, a to vedľajšie vety, infinitívne vety, prívlastky, rozšírené prívlastkové skupiny, priraďovacie súvetia atď.) až po komplikované podradovacie súvetia s viacerými, sčasti hypotakticky navzájom pospájanými rozšíreniami.

Existuje aj ďalšia, veľmi moderná forma komplikovaných nástrojov, ktorých komplexnosť je taká zhustená na úzky priestor, že ich nazývame kompaktné. V kompaktnom motore sú všetky časti sústredené na čo najmenší priestor, podobne je to aj pri kompaktnom spôsobe výstavby, kompaktnom seminári atď. Kompaktné formy sú úsporné formy. Výhoda úspory priestoru je pri kompaktnej štruktúre spojená s takou nevýhodou, že jednotlivé časti sú tak zhustene zoradené, že sú len ťažko prístupné a sú nerozmontovateľné. Ani vzťahy medzi časťami a funkciami nie sú také otvorené ako pri nekompaktných komplexných nástrojoch.

Pretože väčšina textov má relatívne komplexný obsah, v metodike analýzy textu ide najmä o otázku rôznorodosti jazykového vyjadrenia komplexného obsahu. Keď je komplexný obsah vyjadrený rozsiahlo komplexnými jazykovými vyjadrovacími prostriedkami (napr. hypotakticky), existuje relatívne vysoký stupeň analógie medzi obsahovou a výrazovou štruktúrou. Všetkým, alebo aspoň väčšine obsahových komponentov zodpovedajú vždy určité výrazové prostriedky. Toto je explicitný výrazový spôsob vyjadrenia komplexných obsahov.

V dnešnej verejnej jazykovej štruktúre však komplexné obsahy skrácujeme a vyjadrujeme sa nepresne, aby sme ušetrili čas a priestor, prípadne aby sme poslucháča alebo čitateľa nenudili alebo neprovokovali, prípadne ak chceme niečo zastrieť. Rozlišujeme minimálne tri druhy takéhoto jazykovo-ekonomického, prípadne jazykovo-manipulatívneho vyjadrenia:

- eliptické,
- kompaktné,
- implikatívne.

Oblasť vyjadrenia podmienky

Všade, kde ide o pravidlá ľudského spolužitia, o ústne alebo písomné dohody, dohovory alebo zmluvy, existujú podmienky pre túto vzájomnosť. Vedci skúmajú rôzne podmienky, za určitých podmienok sa uzatvárajú politické a vedecké dohody, každá hra prebieha podľa určitých pravidiel. Pre takéto situácie sa formulujú najrozličnejšie predpoklady ako potenciálne podmienky. Často si však robíme starosti, čo by bolo, keby sme mali iné predpoklady – hypotetické podmienky. Existuje tiež veľa podmienok, ktoré sa nedajú realizovať a je už jedno, či boli potenciálne alebo hypotetické.

V nemčine sa podmienky vyjadrujú prevažne podradovacím súvetím, ale aj predložkovými skupinami. Z obsahového hľadiska rozlišujeme tri podskupiny:

1. potenciálna podmienka,
2. hypotetická podmienka,
3. nerealizovateľná podmienka.

1. A

Najčastejšie používaným jazykovým prostriedkom v podmienkových vedľajších vetách je spojka „wenn“. Vedľajšia veta obsahuje potenciálnu podmienku a hlavná veta je nositeľom situácie, na ktorú sa podmienka vzťahuje. Napríklad:

Wenn jedoch an einer Stelle oder Strecke ständig nachgebaggert werden muss, dann ist dies möglicherweise ein Zeichen der Unvollkommenheit im Regelungskonzept, das daraufhin überprüft werden muss.

1. B

Pri zdôraznení vedľajšej vety sa môže spojka vynechať. Zdôraznené bezspojkové vedľajšie vety sa často používajú v odborných textoch. Pri

tom sa používa koncentrovaná forma, ktorú však čitateľ, pre ktorého nemčina nie je materinským jazykom, len ťažko rozlúšti. Tieto bezspojkové vedľajšie vety sa používajú na štylistické spestrenie textu, to znamená, že tým môžeme zabrániť nahromadeniu wenn-viet. Hlavná veta sa v takýchto prípadoch často začína časticou „so“. Napríklad:

- a) z. B.: Wenn es das Wetter erlaubt, findet die Veranstaltung im Freien statt.
= Erlaubt es das Wetter, /so/ findet die Veranstaltung im Freien statt.
- b) z. B.: Wählt man als Bezugsgrösse für die Planung der Stauregelung den hydrostatischen Wasserspiegel als den theoretisch niedrigsten Wassestand, so bringt dies zwar eine gewisse Reserve an Fahrwassertiefe, verursacht aber höhere Ausbaurkosten.
- c) z. B.: Differenziert man die Mieterhaushalte nach der Familiensituation bzw. der Zahl der Kinder, so ist festzustellen, dass Haushalte mit Kindern im Vergleich mit Haushalten ohne Kinder eine nur unwesentlich abweichende Mietbelastung aufweisen.
- d) z. B.: Wird, wie im vorliegenden Fall, kein Hochwasserschutz für die gesamte Haltung eingeplant, dann sind in ihrem kritischen, oberstromigen Bereich die Schifffahrtsbelange für den Ausbau massgebend, für die Krone des Ufers bzw. der Landaufhöhung ist ein Mindestfreibord von einigen Dezimetern über dem höchsten Schifffahrtswasserstand HNN einzuhalten.
- e) z. B.: Gelingt es nicht, mit einem wissenschaftlichen Aufwand die notwendigen Breiten auf einzelnen Abschnitten der Wasserstrasse sicherzustellen, dann sind diese Strecken nur einschiffig, d. h. nur in einer Richtung zu befahren.
- f) z. B.: Betrachtet man das reaktive Gewicht der einzelnen Förderungsgebiete, dann kann man den Anspruch / und näherungsweise den realtiven Aufwand/ der jeweiligen Wohnungspolitik daran ermesen, inwieweit die drei Hauptbereiche öffentlicher Subventionen: Mietwohnungen, Wohnungseigentum und Wohnbeihilfe eine hervorragende Stellung einnehmen.

Zhrnutie

V nových dejinách nemeckého jazyka možno zjavne pozorovať dve vývinové tendencie nemeckej stavby vety, najmä v jazyku literatúry, vedy a verejnosti:

- od humanizmu po osvietenstvo: vytvorenie systému vedľajších viet s relatívne jasnými sémantickými spájacími prostriedkami (spojky, spojkové príslovky), teda explicitný hypotaktický štýl stavby vety, ktorý bol vo svojich extrémnych formách známy ako nemecký „škatulkový spôsob výstavby vety“;
- od osvietenstva po súčasnosť: túto vývinovú tendenciu, prevládajúcu hlavne od polovice 19. storočia doteraz, charakterizuje väčšie využívanie zhustených spôsobov výstavby viet – nominalizáciou, atributizáciou a zloženinami.

Napokon by som sa chcela vrátiť k už spomínanému porovnaniu jazyka s inými nástrojmi.

Dnes sa zrejme už nedá spoločensky existovať bez komplikovaných nástrojov. Ale kto nechce byť napospas vydaný strojom a prístrojom, kto sa ich usiluje prospešne využiť a nepodľahnúť ich vlastnej dynamike, ten sa neodnaučí remeselnícky zaobchádzať s jednoduchými a skúšobnými nástrojmi. Tak je to aj v oblasti komplikovanej jazykovej kultúry. Komplexný obsah je takisto nevyhnutný ako zhustená ekonomika jazyka.

LITERATÚRA

Engel, Ulrich: Syntax der deutschen Gegenwartssprache. E. Schmidt Verlag, Berlin 1982.

Brinker, Klaus: Linguistische Textanalyse. E. Schmidt Verlag, Berlin 1988.

Buscha, J., Freudenberg-Findeisen, R., Forstreuter, E., Koch, H., Kuntzsch, L.: Grammatik in Feldern. Verlag für Deutsch, Ismaning 2001.

Engel, E., Tertel, Rozemaria K.: Kommunikative Grammatik. Deutsch als Fremdsprache, Iudicium-Verl 1993.

Polenz, Peter von: Deutsche Satzsemantik. Walter de Gruyter, Berlin 1988.

Donner, Christian: Wohnungspolitik in der europäischen Union. Wien 2001.

Kuhn, Rudolf: Binnenverkehrswasserbau. ES Verlag für Architektur und technische Wissenschaften, Berlin 1985.

RESUMÉ

Conditional Clauses and Ways of Their Translation in Civil Engineering

In my article I deal with the problems in translating conditional subordinate clauses without conjunctions, which are often used in technical German due to stylistic diversity. Translating these clauses is very difficult for Slovaks. In order to express a condition, they should be translated using a relative conditional conjunction.